ប្រាសាទព្រះវិហារ

បណ្ឌិត ហង់ ជួន ណារ៉ុន

២០០៩

រូបនៅលើទំព័រទី១ គឺ «**គោបុរៈទី៥នៃប្រាសាទព្រះវិហារ**» (ថតដោយ **ហង់ ជួន ណារ៉ុន**) ។

ប្រាសាទព្រះវិហារ

បណ្ឌិត ហង់ ជួន ណារ៉ុន

ភ្នំពេញ ២០០៩

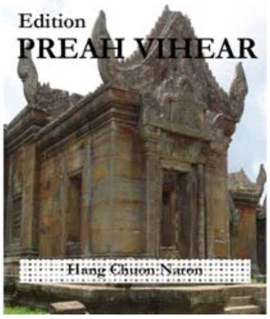

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

មតិយោបល់ និង សេចក្តីសន្និដ្ឋានទាំងឡាយ

គឺជាមតិផ្ទាល់របស់អ្នកនិពន្ធ ដោយមិនឆ្លុះបញ្ចាំងនូវជំហរផ្លូវការ

របស់ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ ឬ ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ចជាតិឡើយ

(ហង់ជួន ណារ៉ុន)

«ថវិកាដែលបានមកពីការលក់សៀវភៅ

ប្រាសាទព្រះវិហារ

នឹងយកទៅជួយឧបត្ថម្ភការងារអភិរក្សប្រាសាទព្រះវិហារដោយអាជ្ញាធរព្រះវិហារ»

ផែនទីខេត្តព្រះវិហារ

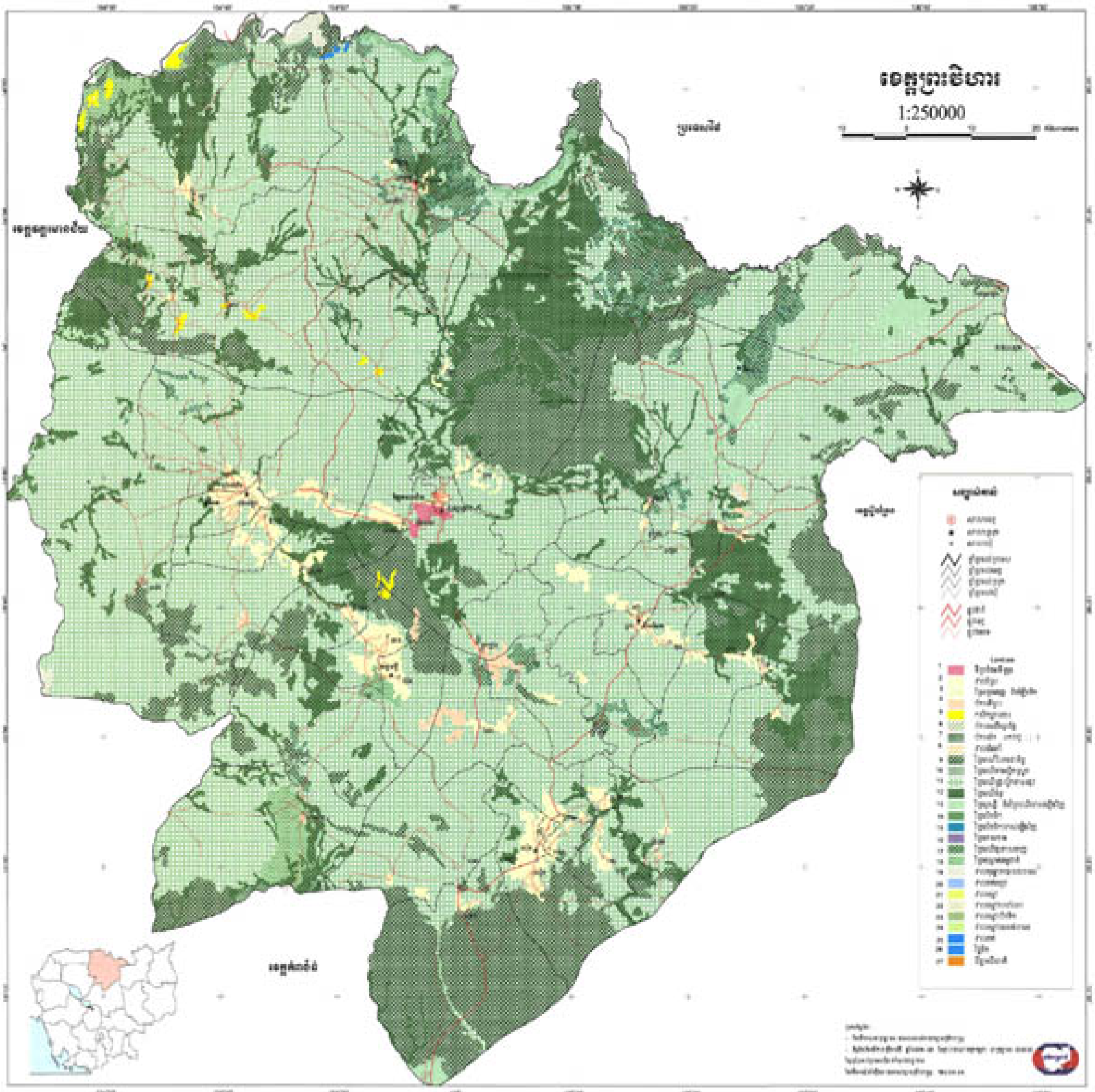

ខ្ញុំសូមឧទ្ទិសស្នាដៃនេះជូនទៅដល់បុព្វការីជន **កម្ពុជា** ទាំងអស់

ដែលខិតខំបូជាញើសឈាម ដោយមិនខ្លាចនឿយហត់

ដើម្បីកិច្ចអភិវឌ្ឍន៍ និង វិបុលភាព

នៃមាតុភូមិ **កម្ពុជា** យើង

ជាពិសេស

ដល់

វៀមច្បងនៃ

កងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធ

ដែលបានពលីជីវិតដើម្បីការពារជាតិមាតុភូមិ

ក្នុងគោលដៅថែរក្សាវប្បធម៌ និង អារ្យធម៌ខ្មែរអោយបានគង់វង់

ទុកដល់កូនចៅ **កម្ពុជា** ជំនាន់ក្រោយ

បោះពុម្ពលើកទី ១

© រក្សាសិទ្ធិ គ.ស. ២០០៩

ដោយគ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ ព្រះវិហារ

បោះពុម្ពនៅភ្នំពេញ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

លេខអ ១៣: ៩៧៨-៩៩៩៥០-៩៩០-២-២

ISBN-13: 978-99950-990-2-2

Copyright © 2009

All rights reserved

សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ ហ៊ុន សែន
នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

ប្រាសាទព្រះវិហារ គឺជាសម្បត្តិវប្បធម៌ដែលមិនអាចកាត់ថ្លៃបាន ដែលបុព្វបុរសយើងបានបន្សល់ទុកឱ្យកូនចៅខ្មែរជំនាន់ក្រោយ និងមនុស្សជាតិ ។ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ក៏ដូចជាប្រាសាទដទៃទៀតដ៏ច្រើនលើសលប់នៃអាណាចក្រខ្មែរ គឺជារូបបំព្រួញនៃភាពរុងរឿងរបស់សង្គមខ្មែរបុរាណ និងជានិមិត្តរូបនៃភាពកំពូលរបស់អារ្យធម៌ខ្មែរ និងភាពឧស្សាហ៍ព្យាយាមរបស់ជនជាតិខ្មែរដែលបានប្រើប្រាស់នូវបច្ចេកវិទ្យាទំនើបសម័យនោះ ដើម្បីកសាងនូវប្រាសាទដ៏ល្អឥតខ្ចោះ សម្រាប់ឧទ្ទិសដល់អាទិទេព គឺ **ព្រះសិវៈ** ។ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** ត្រូវបានសាងសង់ឡើងជាច្រើនដំណាក់កាល ចាប់ផ្តើមសាងសង់ដោយព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** នៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី ៩ និងបញ្ចប់ដោយព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ដែលជាព្រះមហាវីរៈក្សត្រដែលបានសង់ប្រាសាទ **អង្គរវត្ត** ដ៏ល្បីល្បាញក្នុងពិភពលោកយើងនេះ នៅសតវត្សរ៍ទី ១២ ។

ដើម្បីធានាឱ្យបាននូវកិច្ចការអភិរក្ស និងការគ្រប់គ្រងនូវប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ប្រកបដោយនិរន្តរភាព **រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា** បានខិតខំប្រឹងប្រែងយ៉ាងខ្លាំង ដើម្បីសម្រេចឱ្យបាននូវការចុះឈ្មោះរមណីយដ្ឋានប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ជាទីសក្ការ ក្នុងបញ្ជីបេតិកភ័ណ្ឌពិភពលោកនៃអង្គការ **យូណេស្កូ** នៅថ្ងៃទី ៧ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ ២០០៨ កន្លងទៅនេះ ប្រកបដោយជោគជ័យ ។ ការចុះប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ក្នុងបញ្ជីបេតិកភ័ណ្ឌពិភពលោកឆ្លុះបញ្ចាំងពីតម្លៃសកលលេចធ្លោ សារៈសំខាន់អន្តរជាតិដ៏ធំធេង និង លក្ខណៈវិសេសវិសាលនៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ជាទីសក្ការ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាង **ប្រាសាទ បរិស្ថានធម្មជាតិ មនុស្ស** និង **អាទិទេព** ។

ក្នុងន័យនេះ ខ្ញុំសូមអបអរសាទរចំពោះ បណ្ឌិត **ហង់ ជួន ណារ៉ុន** ដែលបានខិតខំចងក្រងសៀវភៅ **«មគ្គុទ្ទេសក៍ដើម្បីទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ»** នេះឡើង ដើម្បីចូលរួមចំណែកស្រាវជ្រាវវប្បធម៌ និង អារ្យធម៌ខ្មែរ ។ ខ្ញុំសង្ឃឹមថាសៀវភៅ **«មគ្គុទ្ទេសក៍ដើម្បីទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ»** នេះនឹងចូលរួមវិភាគទានក្នុងការបំផុសឱ្យយុវជន យុវនារី និង ប្រជាជនកម្ពុជាយើងបានយល់ដឹងថែមទៀតពីមរតកវប្បធម៌ដ៏ថ្លៃថ្លារបស់យើង និងស្វែងយល់ឱ្យកាន់តែច្បាស់នូវគំនិត និង ទស្សនៈដែលបង្កប់នៅពីក្រោយស្នាដៃប្រកបដោយទេព្យកោសល្យខ្ពស់ និងសិល្បារម្មណ៍សាស្ត្ររបស់ស្ថាបត្យករ និង សិល្បករខ្មែរសម័យបុរាណ ។

ហ៊ុន សែន

អារម្ភកថា

អារ្យធម៌ខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូលចាប់ពីសតវត្សរ៍ទី ១១ ដល់សតវត្សរ៍ទី ១៣ ។ នៅពេលនោះ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរបានកសាងនូវប្រាង្គប្រាសាទជាច្រើន ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះអាទិទេព ឬ បុព្វការីជនរបស់ព្រះអង្គ និង ដើម្បីធានាឱ្យបាននូវវិបុលភាព និង ឯកភាពជាតិខ្មែរ ។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានកសាងឡើងនៅលើកំពូលភ្នំដងរែកដ៏ខ្ពស់ស្កឹមស្កៃ ដែលស្ថិតនៅក្នុងខេត្តព្រះវិហារ ប្រមាណជា ៤០០ គីឡូម៉ែត្រ ខាងជើងរាជធានីភ្នំពេញ និង ១៤០ គីឡូម៉ែត្រ នៅទិសឦសាននៃបុរី **អង្គរ** នៅជាប់នឹងព្រំប្រទល់ជាមួយព្រះរាជាណាចក្រថៃឡង់ ។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** មិនមែនអាចសង់ហើយ ក្នុងរយៈពេលតែមួយថ្ងៃទេ ។ ប្រាសាទនេះត្រូវបានសាងសង់ឡើងដំបូង បន្ទាប់មកត្រូវបានសង់បន្ថែមហើយបន្ថែមទៀត ដោយព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជាច្រើនអង្គ សម្រាប់ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់ប្រជាជនខ្មែរ ។ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានចាប់ផ្ដើមសាងសង់ឡើងនៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី ៩ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** (គ.ស.៨០២-គ.ស.៨៥០) នៅពេលដែលបុត្ររបស់ព្រះអង្គគឺព្រះអង្គម្ចាស់ **ឥន្ទ្រាយុទ្ធ** បានយកសិវលិង្គ **ស្រីសិខរិស្វរ** ពី **លិង្គបុរី** (វត្តភូ) មកតម្កល់លើភ្នំព្រះវិហារ ។ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** (៨៨៩-៩១០) បានសាងសង់បន្ត ដោយបានប្រើប្រាស់នូវគ្រឿងសំណង់ស្រាលៗ ដូចជាការសង់នូវប្រាង្គប្រាសាទ **ស្រី សិខរិស្វរ** ។

នៅគ.ស. ១០០២ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានទទួលរាជាភិសេកជា **ចក្រវារ្តិន** ។ នៅឆ្នាំ ១០១៨ ដើម្បីពង្រឹងអាណាចក្រខ្មែរ ព្រះអង្គបានឧទ្ទិសព្រះសិវលិង្គដែលមានព្រះនាមថា **សូរ្យវរ្ម័នស្វរ** ។ ព្រះសិវលិង្គមួយអង្គដាក់នៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ព្រះសិវលិង្គទីពីរដាក់នៅ **ឥសានត្ថធិត** នៅមុំទន្លេមេគង្គ និង ព្រះសិវលិង្គទី ៣ ដម្កល់នៅលើភ្នំ **សូរ្យទ្រ** គឺ ភ្នំជីសូរ ។ ដូច្នេះ ប្រាង្គប្រាសាទធំជាងគេរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** មិនមែនស្ថិតនៅអង្គរទេ តែនៅលើភ្នំដងរែក គឺប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។ ព្រះអង្គបានឧទ្ទិសប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដល់ព្រះអាទិទេពភ្នំ គឺ **សិខរិស្វរ** និង **ភទ្រេស្វរ** ដែលព្រះអង្គយកមកពី **វត្តភូ** ដើម្បីអភិសេកទទួលអានុភាពជេស្ដានៃ **លិង្គបិវត** ។

មុនរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានជួសជុល កែលម្អថែមទៀត ដោយគោរពនូវវិធាននៃការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ។

ការសាងសង់ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានបញ្ចប់នៅក្នុងរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** (១១១២ - ១១៥២) ដែលជាព្រះមហាវិរៈក្សត្រដែលសាងសង់ប្រាសាទ **អង្គរវត្ត** ។ ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** មិនមែនត្រឹមតែជាប្រាសាទដ៏វិសេសវិសាលទេ តែជាប្រាសាទមួយមិនធម្មតា ខុសពីប្រាសាទផ្សេងៗទៀតរបស់ខ្មែរដែលសាងសង់បែមុខទៅទិសខាងកើត ។ ចំណែកប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** វិញត្រូវបានសាងសង់បែមុខទៅទិសខាងជើង ។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គឺជាសមិទ្ធផលឯកគ្មានពីរ ជាស្ថាបត្យកម្មដ៏ឆ្នើម មានចម្លាក់ និងក្បូរក្បាច់រចនាដ៏រស់រវើក និងស្រស់ឆើតឆាយ តាមរចនាបថផ្សេងៗនៃសតវត្សទី ១០ និង ទី ១១ ដែលបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងបរិស្ថាន ធម្មជាតិ មនុស្ស និង វត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិនៅក្នុងលោកនេះ ។ បើមើលពីចំហៀង ឬបើមើលពីក្រោម យើងឃើញប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** អណ្តែតលើព្នំដ៏វេហា ដែលរឹតតែញាំងឱ្យប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** នេះកាន់តែមានភាពស័ក្តិសិទ្ធិថែមទៀត ។ ប្រាសាទនេះសាងសង់ជាដំណាក់ៗ ហើយប្រសិនបើទេសចរដើរឡើងពីដំណាក់មួយទៅ ដំណាក់មួយទៀត គេនឹងមានអារម្មណ៍ថា កំពុងដើរឆ្លងពីភពមនុស្សលោកទៅកាន់ភពក្សត្រ និង ទីបំផុតទៅកាន់ **លំនៅដ្ឋានរបស់អាទិទេព** គឺ **ព្រះសិវៈ** តែម្តង ។ ដូច្នេះហើយដោយសារតម្លៃជាសកលនេះ ទើបប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ត្រូវបានអង្គការ **យូណេស្កូ** បានចុះទៅក្នុងបញ្ជីបេតិកភ័ណ្ឌពិភពលោក នៅថ្ងៃទី ៨ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ ២០០៨ ។

សៀវភៅ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** នេះចែកចេញជាបីជំពូក ។ ជំពូកទី១ បរិយាយអំពី **ប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ និង អរិយធម៌ខ្មែរ** ។ ប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**ត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដោយមហាក្សត្រជាច្រើនអង្គ និងសាងសង់ឡើងតាមរចនាបថខុសៗគ្នា ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីដំណាក់កាលសាងសង់ផ្សេងៗគ្នា ។ ដូច្នេះ ដើម្បីយល់ឱ្យបានច្បាស់ពី **ប្រាសាទព្រះវិហារ** អ្នកអានត្រូវស្គាល់ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ រចនាបថនៃសិល្បៈខ្មែរ ហើយជាពិសេសការវិវត្តនៃប្រាសាទខ្មែរឱ្យបានច្បាស់សិន ។

ជំពូកទី២ និយាយអំពី **ទីតាំងភូមិសាស្ត្រ សាសនា និង ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដែលកសាងប្រាសាទព្រះវិហារ** ។ ជំពូកនេះ យើងផ្តោតទៅលើកត្តាទីតាំងភូមិសាស្ត្រ កត្តាសាសនា និងការចូលរួមវិភាគទានរបស់ព្រះមហាក្សត្រ និងព្រះរាជគ្រូរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ក្នុងការសាងសង់ប្រាសាទព្រះវិហារ ។

ជំពូកទី៣ ពិពណ៌នាពីប្រាសាទព្រះវិហារ ។ ជំពូកទីបីគឺជា «**មគ្គុទ្ទេសក៍ដើម្បីទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ**» តែម្តង ។

ខ្ញុំសូមថ្លែងនូវអំណរគុណដល់សហការីរបស់ខ្ញុំ ជាពិសេស លោក **អ៊ុង លុយណា** ដែលបានផ្តល់នូវគំនិតល្អៗ ដើម្បីកែលម្អសៀវភៅ និង ការស្រាវជ្រាវនេះឱ្យមានលក្ខណៈជាប្រព័ន្ធ ។

ខ្ញុំសូមថ្លែងអំណរគុណដល់ឯកឧត្តម **ជុច ភឿន** រដ្ឋលេខាធិការនៃក្រសួងវប្បធម៌ និង វិចិត្រសិល្បៈ ដែលបានពិនិត្យលើការសរសេរ និងបានផ្តល់នូវការកត់សម្គាល់ជាច្រើន ដែលអាចឱ្យខ្ញុំកែលម្អសៀវភៅ «**ប្រាសាទព្រះវិហារ**» នេះឱ្យកាន់តែមានលក្ខណៈគ្រប់ជ្រុងជ្រោយខ្លាំងឡើង ។

ខ្ញុំសូមថ្លែងនូវអំណរគុណដល់ឯកឧត្តម **សុខ អាន** ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី និង រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដែលបានផ្តល់នូវថវិកាដើម្បីបោះពុម្ពសៀវភៅនេះ ក្នុងគោលដៅចូលរួមចំណែកក្នុងការផ្សព្វផ្សាយឱ្យយុវជនជំនាន់ក្រោយបានយល់ដឹងច្បាស់ពីសិល្បៈវប្បធម៌ខ្មែរ ។

ហង់ ជួន ណារ៉ុន

ភ្នំពេញ ថ្ងៃទី ២ ខែ កញ្ញា ឆ្នាំ ២០០៩

ប្រាសាទ ព្រះវិហារ

ជំពូកទី ១

ប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ និង អរិយធម៌ខ្មែរ

១.១. ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ

នៅលើទឹកដីភាគខាងកើតនៃប្រទេសកម្ពុជាមានការតាំងទីលំនៅ តាំងពីសម័យយុគថ្មមកម្ល៉េះ ។ តាមឯកសាររបស់លោក **ដេវីឌ ឆាណ្តល័រ** នៅសំរោងសែន គេបានជីកដីឃើញឆ្អឹងលលាដ៍ក្បាល ដែលបញ្ជាក់ថា មានមនុស្សមករស់នៅតាំងពីជិត ១៥០០ ឆ្នាំមុន គ.ស. ។ កំណាយដោយលោកស្រី **មូរ៉េ** នៅស្ថានីយល្អាងស្ពានក្នុង អំឡុងទស្សវត្សទី៦០ បានបញ្ជាក់ពីវត្តមានរបស់មនុស្សនៅលើទឹកដីដ៏បុរាណនេះតាំងតែពី ឆ្នាំ ៤២៩០ មុនគ.ស. ។ តាមឯកសាររបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** រដ្ឋខ្មែរតំបូងត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅដើមសតវត្សរ៍ ទី១ នៃគ្រិស្តសករាជ ដោយព្រឹត្តិការណ៍ឥណ្ឌារូបនីយកម្មបានគ្រប់គ្រងលើរដ្ឋ និងរាជធានីតូចធំមួយចំនួន ដូចជា **ស្រេស្ឋបុរៈ** ស្ថិតនៅម៉ឺ ចម្ប៉ាសាក់នៅប្រទេសលាវ ដែលជារាជធានីដំបូងនៃសន្តតិវង្សចេនឡា មុនការបង្កើតរដ្ឋ **ឦសានបុរ** ឬ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ដែលបានសាងសង់ឡើងដោយព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័នទី១** ។

នៅបុរេសម័យ មានតែជនជាតិធំៗចំនួនបីប៉ុណ្ណោះដែលតាំងទីលំនៅនៅអាស៊ីអគ្នេយ៍ គឺ ជនជាតិ **ខ្មែរ** ជនជាតិ **មន** និង ជនជាតិ **ចាម** ។ ជនជាតិខ្មែរ គឺជាជនជាតិដើមនៃអាស៊ីអគ្នេយ៍ ដែលតាំងទីលំនៅក្នុងជ្រលងនៃ ទន្លេ **មេគង្គ** ភាគកណ្តាល និង ភាគខាងក្រោម ។ ជនជាតិមនរស់នៅផ្នែកខាងជើង និង ខាងលិចទន្លេមេគង្គ គឺ នៅចំភូមិភាគកណ្តាលនៃប្រទេសថៃបច្ចុប្បន្ន និងនៅតាមខ្ពង់រាបកូរ៉ាត ផ្នែកខាងជើងជួរភ្នំដងរែក ។ ចំណែកឯ ជនជាតិចាមវិញ រស់នៅក្នុងភូមិភាគខាងកើត តាមបណ្តោយមាត់សមុទ្រនៃឧបទ្វីបឥណ្ឌូចិន ។ ជនជាតិថៃ និង ជនជាតិវៀតណាម គឺជាជនជាតិចំណូលថ្មី ដែលមានដើមកំណើតពីប្រទេសចិន ។ នៅក្នុងដំណើរឆ្ពោះទៅទិសខាង ត្បូង ជនជាតិថៃបានលេបយកទឹកដីរបស់មន និង ខ្មែរ ។ ទីបំផុត មនត្រូវបានភូមា និង សៀមលេបយកទឹកដីអស់ ។ ចំណែកឯជនជាតិវៀតណាមក៏ចុះមកពីទិសខាងកើត មកទិសខាងត្បូង ហើយបានលេបយកទឹកដីចម្បាអស់ដែរ ។

ប្រទេសមនមានឈ្មោះថា **អាណាចក្រទ្វារវតី** មានព្រំប្រទល់ជាប់នឹង **អាណាចក្រខ្មែរ** ហើយលាត

សន្ទឹងតាមដងទន្លេមេណាមចៅប្រាយ៉ា ។ អាណាចក្រទ្វារវតីទទួលឥទ្ធិពលពីសិល្បៈឥណ្ឌាដំបូងគេដូច អាណាចក្រខ្មែរ និង ចម្ប៉ាដែរ ។ បើវិនិច្ឆ័យទៅតាមសិល្បៈទ្វារវតី ដែលជាសិល្បវិរីកចម្រើន ជាពិសេសព្រះពុទ្ធរូប នៅវត្តប្រាមេន ខេត្តអយុធ្យាដែលមានកាលបរិច្ឆេទនៅសតវត្សទី៨នៃគ្រឹស្តសករាជ បញ្ជាក់ថាជនជាតិមនទំនងជា គោរពព្រះពុទ្ធសាសនា និកាយថេរវាទ ។

យើងឃើញថាអាណាចក្រទាំងពីរមានទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធបំផុត ជាពិសេសខាងវិស័យវប្បធម៌ ដោយសារភាសារខ្មែរ និង ភាសារមនស្ថិតនៅក្នុងគ្រួសារខ្មែរ- មនតែមួយ ហើយភាសារទាំងពីរនេះមានចារនៅក្នុង សិលាចារឹករបស់ខ្មែរ ។ បើតាមមតិរបស់លោក **ធីរី ហ្សេហ្វៀរ** (Thierry Zéphir) សាស្ត្រាចារ្យនៃសាលា **លូវ៍រ** បានឱ្យដឹងថា ព្រះពុទ្ធបដិមា «**ទ្វារវតី**» ក្នុងកាយវិការបង្រៀន (វិតកិមុទ្រ) និង រូបពោធិ៍សត្វមានលក្ខណៈជាខ្មែរ សុទ្ធសាធ នៅក្នុងរចនាបថព្រៃក្មេង ឬ កំពង់ព្រះ ដូចជាគេបានរកឃើញនៅក្នុងតំបន់បានហ្វៃ ឬ តំបន់ព្រះនគរជ័យ (បច្ចុប្បន្ននៅក្នុងទឹកដីថៃ) ដែលធ្លាប់មានសិល្បៈនៃដួងព្រលឹងខ្មែរ និង បង្ហាញពីសិល្បៈទ្វារវតីផងដែរ (**ទស្ស ដំណែលខ្មែរ** លេខ ០១)។

ដោយសារតែវប្បធម៌ខ្មែរ និង វប្បធម៌មនមានលក្ខណៈស្រដៀងគ្នា និងមានប្រភពតែមួយពីឥណ្ឌាសម័យ ដំបូងនេះហើយ ជាពិសេសភាសារដែលស្ថិតនៅក្នុងគ្រួសារខ្មែរ- មនតែមួយ ដែលមានប្រភពពីភាសារសំស្ក្រឹត ទើបមានប្រវត្តិវិទូមួយចំនួនបានលើកឡើងពីអំណះអំណាងនៃ **អារ្យធម៌ខ្មែរ- មន** ហាក់បីដូចជាអារ្យធម៌តែមួយ ។ តាមមតិរបស់ខ្ញុំផ្ទាល់ ខ្ញុំយល់ឃើញថា នៅដើមដំបូងជនជាតិខ្មែរ និង ជនជាតិមនបានចម្លងយកសិល្បៈ និង វប្បធម៌ឥណ្ឌាទាំងស្រុងតែម្តង ពីប្រភពតែមួយ ដោយមិនទាន់បានបម្លែងសិល្បៈនេះ ឱ្យក្លាយទៅជាអត្តសញ្ញាណ ជាតិរបស់ខ្លួននៅឡើយ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត សិល្បៈខ្មែរ និង សិល្បៈទ្វារវតីនៅមុនសម័យអង្គរបានទទួលឥទ្ធិពលពីគ្នា ទៅវិញទៅមក ។ ឧទាហរណ៍ ដូចជាស្ថានីយបុរាណវិទ្យា **ស៊ីទេព** ដែលជាស្ថានីយខ្មែរនៅក្នុងទឹកដីថៃ ដែលជា បេះដូងនៃអាណាចក្រទ្វារវតីជាតឹកតាងស្រាប់ ។

ដោយសារតែវប្បធម៌នៃជនជាតិទាំងពីរមានលក្ខណៈស្រដៀងគ្នា យើងមិនអាចកំណត់ព្រំប្រទល់រវាង អាណាចក្រទាំងពីរឱ្យបានជាក់លាក់បានទេ ហើយនៅកន្លែងខ្លះជនជាតិខ្មែរ និង ជនជាតិមនរស់នៅជាអ្នកភូមិផង របងជាមួយទៀតផង ។ ឧទាហរណ៍ តាមប្រភពរបស់លោក **ដាវីដ ស្នែលហ្គ្រោវ** នៅស្ថានីយ **មឿងសីមា** ដែលស្ថិត នៅខាងលិចនៃ **នគររាជសីមា** នៅលើខ្ពង់រាបកូរ៉ាត គេឃើញមានផ្នូរខ្មោចអាយុជាង ២០០០ ឆ្នាំ និង ឃើញមាននូវសំណល់ប្រាសាទមន និង ប្រាសាទខ្មែរផងដែរ ។

ជនជាតិខ្មែរ និង ជនជាតិមន គឺជាជនជាតិដែលភាគច្រើនរស់នៅតាមតំបន់ព្រៃភ្នំ ថ្វីត្បិតតែមានខ្លះ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

រស់នៅតាមមាត់សមុទ្រក៏ដោយ ។ នៅតាមមាត់សមុទ្រនៃឧបទ្វីបឥណ្ឌូចិន ភាគច្រើនជនជាតិដែលរស់នៅទីនោះ គឺជាជនជាតិចាម ដែលមានដើមកំណើតមកពីឧបទ្វីម៉ាឡេ និង ឥណ្ឌូនេស៊ី ។ ជនជាតិខ្មែរទទួលនូវឥទ្ធិពលខាងផ្នែកភាសា វប្បធម៌ និង សាសនា ដោយផ្ទាល់ពីឥណ្ឌា ជាពិសេសតាមរយៈមជ្ឈមណ្ឌលពាណិជ្ជកម្មនៅ **អូកែវ** នៃ **អាណាចក្រភ្នំ** ឬ **ហ្វូណន** ។

១.១.១. អាណាចក្រភ្នំ ឬ ហ្វូណន

នៅខាងដើមគ្រិស្តសករាជ **អាណាចក្រភ្នំ** ឬ **នគរភ្នំ** ដែលភាសាចិនហៅថា **ហ្វូណន** គឺជារដ្ឋសំខាន់ជាងគេនៅអាស៊ីអគ្នេយ៍ ។ ប្រវត្តិវិទូ **សឺដែស** យល់ឃើញថា រាជធានីរបស់អាណាចក្រភ្នំ គឺជា **វ្យាធបុរៈ** (បុរីនៃស្តេចទាក់ដំរី) ដែលស្ថិតនៅម្តុំបាភ្នំ និងបាណាមក្នុងខេត្តព្រៃវែងសព្វថ្ងៃនេះ ។ អាណាចក្រភ្នំបានទទួលឥទ្ធិពលអរិយធម៌ឥណ្ឌាយ៉ាងខ្លាំងក្លាចំនួនពីរលើក គឺលើកទីមួយនៅដើម គ.ស.ទី១ និង មួយលើកទៀតនៅដើម គ.ស.ទី ៥ ។

បើតាមការស្រាវជ្រាវរបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** វប្បធម៌ និងអារ្យធម៌ខ្មែរមានតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិ ហើយបានជួបនឹងវប្បធម៌ចិន មុនការហូរចូលនៃវប្បធម៌នៃវប្បធម៌ឥណ្ឌានាដើមសតវត្សរ៍ទី ១ នៃគ្រិស្តសករាជ ។ ទំនាក់ទំនងរវាងខ្មែរ និងចិនឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈស្គរមហាធិក ឬ ស្គរអារក្សហៅទឹកភ្លៀង ដែលគេបានរកឃើញនៅក្នុងចក្រភពបុរេអង្គរ ក៏ដូចជាក្បាច់ក្បូរលម្អលើវត្ថុសិល្បៈមួយចំនួន ដូចជាជួង កាំបិត កងដៃ កងជើងជាដើម ។

អាណាចក្រភ្នំ គឺជាអាណាចក្រមួយតូច តែ គឺជាមជ្ឈមណ្ឌលពាណិជ្ជកម្មមួយដ៏សំខាន់នៅអាស៊ីអគ្នេយ៍ ហើយកំពង់ផែ **អូកែវ** ដើរតួនាទីមួយដ៏សំខាន់នៅក្នុងពាណិជ្ជកម្មនេះ ។ ឥណ្ឌាភាវូបនីយកម្ម ឬ ការទទួលធាតុផ្សេងៗនៃវប្បធម៌ឥណ្ឌាបានកើតមានឡើងចាប់តាំងពីសតវត្សរ៍ទី ៤-៣ មុនគ្រិស្តសករាជម្ល៉េះ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានឹងពាណិជ្ជកម្មជាមួយចិនដែរ ដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃការវិភាគ វត្ថុសិល្បៈបុរាណ ដូចជាអង្កាំ កុលាលភាជន៍ និងកំណត់ហេតុផ្សេងៗជាដើម ។ នរវិទូបានបែងចែកឥណ្ឌាភាវូបនីយកម្មជាពីរប្រភេទ៖ ប្រភេទទី១ គឺតាមរយៈការប្រើប្រាស់ភាសាសំស្ក្រឹត ច្បាប់ និង ព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ប្រភេទទី ២ គឺ តាមរយៈស្រុកភូមិ ទំនៀមទម្លាប់ និងជំនឿរបស់អ្នកស្រុក ។

ការផ្សព្វផ្សាយវប្បធម៌ឥណ្ឌាប្រព្រឹត្តិទៅជាពីរដំណាក់កាល៖ ដំណាក់កាលទី១ គឺតាមរយៈពួកជំនួញដែលខិតខំរៀនសូត្រភាសាអ្នកស្រុកដើម ហើយខ្លះក៏បានរៀបមង្គលការជាមួយស្ត្រីជនជាតិដើម និង ដំណាក់កាលទី២ គឺតាមរយៈពួកបញ្ញវន្តក្នុងវណ្ណៈខ្ពស់ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

អាណាចក្រភ្នំមានការរៀបចំផ្នែកនយោបាយតាមបែបឥណ្ឌា ។ ព្រះរាជាគង់ប្រថាប់នៅក្នុងប្រាសាទឈើ ដែលមានច្រើនជាន់ ។ ព្រះរាជាមានឋានន្តរនាមជា **ក្រុងភ្នំ** ព្រោះយកតាមភ្នំដែលព្រះអង្គគង់យាងឡើងទៅធ្វើសក្ការបូជាចំពោះព្រះ **មហេស្វរ** និងមានតម្កល់លិង្គព្រះ **គិរិស** គឺឈ្មោះព្រះឥសូរដែលសណ្ឋិតនៅលើភ្នំនោះ ។ ក្នុងវិស័យនយោបាយក្រៅប្រទេស អាណាចក្រភ្នំបានចងស្ពានមេត្រីជាមួយប្រទេសធំៗ ដូចជាប្រទេសឥណ្ឌា និងប្រទេសចិន ។ កំពង់ផែ **អូកែវ** ជាកំពង់ផែដ៏ធំមួយរបស់អាណាចក្រភ្នំ ។ អ្នកប្រាជ្ញបារាំង លោក **លុី ម៉ាល្លើរ៉េ** បានធ្វើកំណាយនៅស្ថានីយ **អូកែវ** ហើយរកឃើញខឿនសំណង់ផ្សេងៗ ព្រមទាំងវត្ថុផ្សេងច្រើនទៀតមកពីចក្រភពរ៉ូម និង ឥណ្ឌា ។

អាណាចក្រភ្នំប្រើប្រាស់ភាសាសំស្ក្រឹតជាភាសាផ្លូវការ ក៏ប៉ុន្តែ ភាសាខ្មែរក៏ត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ទន្ទឹមនឹងភាសាសំស្ក្រឹតដែរ ។ ក្នុងវិស័យជំនឿសាសនា ប្រជាជននៅអាណាចក្រភ្នំបានកាន់សាសនាធំៗទាំងពីររបស់ឥណ្ឌា គឺព្រាហ្មណ៍សាសនា និង ពុទ្ធសាសនា ។ ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលនាំចូលអាណាចក្រភ្នំដំបូង គឺព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទ ដែលប្រើប្រាស់ភាសាសំស្ក្រឹត ។ ចំណែកខាងសាសនាព្រាហ្មណ៍ គេឃើញមានការគោរពចំពោះ **ព្រះឥសូរ ព្រះវិស្ណុ ព្រះហរិហរ (វិស្ណុ** និង **ឥសូរ** រួមគ្នា) និង **ព្រះព្រហ្ម** ។

ក្នុងវិស័យស្ថាបត្យកម្ម ប្រាសាទបុរាណត្រូវបានសាងសង់ពីដីឥដ្ឋ ។ ខឿនសំណង់ផ្សេងៗដែលគេបានរកឃើញនៅកំពង់ផែអូកែវ និងនៅអង្គរបុរីក៏ជាសំណង់ពីឥដ្ឋ ។ ខាងផ្នែកសិល្បៈបដិមា គេបានរកឃើញព្រះពុទ្ធរូប និងទេវរូបជាច្រើននៅតំបន់ភ្នំដា ស្រុកព្រៃកប្បាស ខេត្តតាកែវ ដូចជាពុទ្ធរូបវត្តរំលក រូបព្រះវិស្ណុ ព្រះពលរាម ព្រះកល្កិន **ព្រះក្រឹស្ណគោវទ្ធន** ។ ស្នាដៃទាំងនេះមានលក្ខណៈជាឥណ្ឌានៅឡើយ ។

តាមប្រភពឯកសាររបស់លោក **ប៊ែណារ ហ្វីលីប ហ្គ្រោសលីយេ** អាណាចក្រភ្នំ មិនគ្រាន់តែជាអំណាចសមុទ្រ និងជំនួញប៉ុណ្ណោះទេ ។ ប្រទេសនេះបានធានាឱ្យមានធនធានកសិកម្មរបស់គេយ៉ាងច្រើនបំផុត ដោយរៀបចំទឹកដីរបស់គេបានប្រសើរ ដោយឈរលើការប្រឹងប្រែងដ៏មហិមា តាមរយៈការបង្កើតនូវប្រព័ន្ធព្រែកជីកសម្រាប់បង្ហូរទឹក និងធ្វើការស្រោចស្រពយ៉ាងប្រទាក់គ្នាចម្រុះ ប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាពខ្ពស់ សម្រាប់ដំណាំស្រូវ ។ ប្រព័ន្ធព្រែកជីកទាំងនេះប្រទាក់ក្រឡាគ្នាពីមួយទៅមួយ រួចហើយក៏បត់បែនទៅនឹងបុរី ហើយក៏បម្រើដល់ការដឹកជញ្ជូននានា ជាពិសេសសម្រាប់នាវាធំៗ ដែលអាចចូលដល់ទៅក្រុងនៅខាងក្នុង ។ ជាការពិតណាស់ នៅតាមដងផ្លូវទាំងនេះហើយ ដែលឥទ្ធិពលឥណ្ឌាបានជ្រាបចូលទៅតំបន់ខាងក្នុងបានយ៉ាងងាយ ។

ចាប់តាំងពីស.វ.ទី៦ នេះផងដែរ អាណាចក្រ **ស្រីវិជ័យ** (Srîvijaya) ដែលស្ថិតនៅមាត់សមុទ្រផ្នែកអគ្នេយ៍នៃកោះ **ស៊ូមាត្រា** បានក្លាយទៅជាមហាអំណាចជើងទឹកមួយនៃអាស៊ីភាគអគ្នេយ៍ ។ ប្រការនេះក៏ជា

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

មូលហេតុមួយផងដែរនៃការធ្លាក់ចុះនៃ **អាណាចក្រភ្នំ** ។ **ស្រីវិជ័យ** គ្រប់ដណ្ដប់លើពាណិជ្ជកម្មឆ្លងកាត់ឈូងសមុទ្រ **ម៉ាឡាកា** ហើយដែលមានរាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** (Sailendras) គោរពព្រះពុទ្ធសាសនាសោយរាជ្យ ។ ព្រះរាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** គឺជាស្ថាបនិកប្រាសាទ **បូរបូឌួ** (Borobudur) ប្រាសាទ **ចន្ឌ សេវុ** (Çandi Sewu) និងប្រាសាទ ជាច្រើនទៀត ។ **ស្រីវិជ័យ** ដណ្ដើមបានអាណាចក្រតូចៗមួយចំនួននៅតាមមាត់សមុទ្រនៃឧបទ្វីបម៉ាឡេ ដែលពីមុនត្រូវនាំសួយសារអាករទៅឱ្យ **អាណាចក្រភ្នំ** ។

១.១.២. អាណាចក្រចេនឡា

ឯកសារចិនបានបញ្ជាក់ថា ចេនឡាពីដើមឡើយ គឺជាសាមន្តរដ្ឋរបស់អាណាចក្រភ្នំ ។ អាណាចក្រអំណាចអង្គុរលើកដំបូង ចាប់ផ្ដើមឡើងនៅទិសពាយ័ព្យនៃប្រទេសសៀមសព្វថ្ងៃ តាមដងទន្លេសេម៉ូន ។ អាណាចក្រចេនឡាដំបូង ខាងកើតមានព្រំប្រទល់ជាប់នឹងទន្លេមេគង្គកណ្ដាល ក្នុងតំបន់ចំបាសាក់ ក្នុងប្រទេសឡាវសព្វថ្ងៃ និងក្រចេះ និងទល់នឹងប្រទេសចាម ដែលបានទទួលឥទ្ធិពលឥណ្ឌា ។ បន្ទាប់មកមានចលនាស្ទុះចុះរបស់ខ្មែរទៅកាន់វាលទំនាបខាងក្រោមនៃទន្លេមេគង្គ ។ នៅពាក់កណ្ដាលទី២ នៃ ស.វ.ទី ៦ ចេនឡាមានអានុភាពកាន់តែខ្លាំងឡើងៗ ហើយចាប់ផ្ដើមវាយលុកប្រឆាំងនឹងអាណាចក្រភ្នំ ។ អាណាចក្រចេនឡាក៏លាតសន្ធឹងតាមដងទន្លេមេគង្គ ពីសម្បូណ៌ទៅដល់កំពង់ចាម រួចហើយក៏ឆ្ពោះទៅដល់យកអាណាចក្រភ្នំជាចំណុះនៅឆ្នាំ ៥៥០ ។

អ្នកប្រាជ្ញបារាំងលោក **ប៊ែណារ ហ្វីលីប ហ្គ្រោសលីយេ** បានសរសេរថា ៖ «មហន្តរាយដែលបណ្ដាលមកពីទឹកជំនន់បានបំផ្លាញទីក្រុង និងប្រព័ន្ធបញ្ចូលទឹកក្នុងស្រែ ហើយបង្ខំឱ្យប្រជារាស្ត្រភៀសខ្លួនទៅរស់នៅត្រង់ដីខ្ពស់នៅភាគខាងជើង ពេលនោះកូសាំងស៊ីនក៏ក្លាយទៅជាវាលល្បប់មួយស្ងាត់ជ្រងំ ។ ប្រហែលជាឆ្លៀតឱកាសនេះហើយដែលព្រះបាទ **ភវវរ្ម័ន** បានវាយយកប្រទេសហ្វូណននៅប្រមាណឆ្នាំ ៥៥០ ដើម្បីបង្កើត **រាជាណាចក្រខ្មែរ**» ។

យ៉ាងណាមិញយើងឃើញថា ទំនាស់រាជបល្ល័ង្ក ទំនាស់ខាងសាសនា និងមហន្តរាយធម្មជាតិ គឺជាបុព្វហេតុបង្គ្រប់ទៅវិញទៅមកក្នុងចម្បាំងរវាងចេនឡា និងអាណាចក្រភ្នំ ។ នៅពាក់កណ្ដាលទី២ នៃស.វ.ទី ៦ ព្រះបាទ **ភវវរ្ម័ន** និងប្អូនជីដូនមួយរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ចិត្រសេន** បានវាយលុកយកអាណាចក្រភ្នំ ចាប់តាំងពីខេត្តក្រចេះដល់ប៉ុរីរម្យនៅចន្លោះទន្លេមូល និងជួរភ្នំដងរែក និងដល់មង្គលបុរី ។ អាណាចក្រភ្នំក៏លើករាជធានីចេញពី **វ្យាធបុរៈ** ទៅតាំងនៅទិសខាងត្បូង គឺនៅត្រង់ **នរវរនគរ** គឺនៅត្រង់ **អង្គរបុរី** ក្នុងខេត្តតាកែវ ។

បន្ទាប់ពីព្រះបាទ **ភវវរ្ម័ន** សោយទិវង្គត ព្រះបាទ **ចិត្រសេន** បានឡើងសោយរាជ្យនៅឆ្នាំ ៦០០ ដោយ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

យកព្រះនាមថា **មហេន្ទ្រវរ្ម័ន** ។ បុត្ររបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** បានឡើងសោយរាជ្យនៅឆ្នាំ ៦១៦ ។ ព្រះអង្គបានបញ្ចប់សង្គ្រាមជាមួយអាណាចក្រភ្នំ ដោយវាយយកបានរាជធានី **នរវរនគរ (អង្គរបុរី)** ប្រមាណនៅឆ្នាំ ៦៣០ ។ ព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** បានតាំងរាជធានីនៅ **ឦសានបុរៈ** ដែលជារមណីយដ្ឋាន **សម្បូណព្រៃគុក** នៅក្នុងខេត្តកំពង់ធំ ដែលជារាជធានីដំបូងបង្អស់របស់នគរភ្នំ និងចេនឡារួមគ្នា ហើយដែលលេចធ្លោឡើងនៅសតវត្សទី ៧ ក្នុងដងស្ទឹងសែន ។ ប្រវត្តិវិទូបានចាត់ទុកថា **អាណាចក្រខ្មែរ** បានចាប់កកើតឡើងនៅដើមសតវត្សរ៍ទី៧នេះឯង ហើយភូមិភាគកណ្តាលនៃឥណ្ឌូចិនទាំងមូល ត្រូវស្ថិតនៅក្រោមការត្រួតត្រារបស់រាជវង្សវរ្ម័ន ឬ «អ្នកការពារក្សត្រប្រទេសទាំង ១០១» ។ ស្តេចដែលសោយរាជ្យក្រោយព្រះអង្គ គឺព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី ២** ។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ១ (៦៥៧- ៦៨១)** ដែលជាបុត្រព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យនៅមុនឆ្នាំ ៦៥៧ ហើយបានសាងសង់ប្រាសាទនៅតំបន់ **វ្យាធបុរៈ** និង នៅ **វត្តភូ** ។

តាមប្រភពឯកសាររបស់លោក **អាដេម៉ារ ឡឺក្លែរ** នៅចុងសតវត្សរ៍ទី ៧ នៃគ្រិស្តសករាជ ប្រទេសឥណ្ឌាមានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងមកលើ **អាណាចក្រខ្មែរ** ដោយសារបណ្តាក្រុមឧបនិវេសន៍ដែលនាំយកអារ្យធម៌មកផ្សព្វផ្សាយនៅទីនេះបន្តិចម្តងៗ គឺក្រុមឧបនិវេសន៍ហិណ្ឌូ ហើយរាជវង្សស្តេចដែលសោយរាជ្យនៅ **អាណាចក្រខ្មែរ** សុទ្ធតែជាប់អម្បូរក្សត្រិយ៍ ឬ ព្រាហ្មណ៍ និងម៉្យាងទៀតសាសនាដែលគេគោរព គឺព្រហ្មញ្ញសាសនា ឬ ព្រះពុទ្ធសាសនា ។ ច្បាប់ទម្លាប់ ប្រពៃណី ដែលគេអនុវត្ត សុទ្ធតែមានប្រភពចេញមកពីឥណ្ឌា ។ គេគោរពបូជាអាទិទេពរបស់ឥណ្ឌា គេអានសៀវភៅដែលសរសេរនៅឥណ្ឌា ។ ពួកព្រាហ្មណ៍មកតាំងទីលំនៅក្នុងឥណ្ឌូចិនដោយស្ម័គ្រចិត្ត ព្រោះអ្នកស្រុកអនុវត្តតាមទ្រឹស្តីរបស់គេ ហើយលើកកូនក្រមុំឱ្យគេទៀតផង ។

នៅដើម ស.វ.ទី៨ (៧០៦) អាណាចក្រចេនឡាត្រូវបែងចែកជាពីរ ដោយសារតែអំណាចកណ្តាលចុះខ្សោយ ÷ ភាគខាងជើងហៅថា **ចេនឡាដីគោក** ជាតំបន់ភ្នំ និង ជ្រលងភ្នំ (ប្រទេសឡាវភាគកណ្តាល) និងភាគខាងត្បូងហៅថា **ចេនឡាទឹកលិច** ដែលមានតំបន់សម្បូណ៌ដោយបឹង និងមានសមុទ្រព័ទ្ធជុំវិញ (ពីអាងទន្លេមេគង្គ ត្រង់ល្បាក់ខោន ដល់សមុទ្រ) ។ របបចេនឡាបានបែកបាក់ខ្ចាយទៅជារដ្ឋតូចៗគ្មានលំនឹង ។

ក៏ប៉ុន្តែ ការបាក់បែកផ្ទៃក្នុងនៃអាណាចក្រចេនឡាបង្កើតឱ្យមានអស្ថិរភាពនយោបាយ បណ្តាលឱ្យកងទ័ពជ្វាចូលមកលុកលុយ ហើយដាក់អាណាចក្រចេនឡាជាចំណុះ ។ នៅ ស.វ.ទី៨ (ឆ្នាំ ៧៧៤ និង ៧៨៧) រាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** បានលើកគ្នាទៅវាតត្បាតឆ្នេរសមុទ្រប្រទេសចម្ប៉ា ។ ពួកជ្វាបានធ្វើដំណើរឡើងតាមទន្លេមេគង្គដល់ **សម្ភុបុរៈ** ដុតបំផ្លាញទីក្រុង ឡោមព័ទ្ធរាជវាំង ចាប់បានព្រះរាជានាម **មហីបតិវរ្ម័ន** កាត់យកព្រះសិរ ហើយយកទៅប្រទេសជ្វា ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.១.៣. លទ្ធិទេវរាជ (មូលដ្ឋាននៃអរិយធម៌អង្គរ)

ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ បានយាងត្រឡប់ពីស្រុកជ្វា ប្រហែលជានៅ គ.ស. ៨០០ នៅពេលដែលរាជវង្ស **សៃលេន្ទ្រ** បានចុះទន់ខ្សោយ ហើយរំដោះប្រទេសជាតិឱ្យមានឥស្សរភាពឡើងវិញ និងបង្រួបបង្រួមប្រទេសឱ្យមានឯកភាពជាតិឡើងវិញ ។ ព្រះអង្គបានផ្លាស់ប្ដូររាជធានីយ៉ាងញឹកញាប់ ដើម្បីបង្រួបបង្រួមទឹកដី ដូចជានៅ **ឥន្ទ្របុរ** **កុតិ** **ហរិហរាល័យ** និងនៅ **អមរេន្ទ្របុរ** ជាដើម ។ បន្ទាប់មក ព្រះអង្គបានយាងទៅគង់លើភ្នំគូលែន (**មហេន្ទ្របវ៌ត**) ។ នៅលើកំពូលភ្នំគូលេន **ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២** បញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ឈ្មោះ **ហិរណ្យទាម** ប្រារព្ធ «**ពិធីទេវរាជ**» ដើម្បីឱ្យប្រទេសខ្មែររួចពីចំណុះប្រទេសជ្វា ហើយអភិសេកព្រះអង្គឱ្យមានឋានៈ ជា **ចក្រវាតិន** (ស្ដេចចក្រវាល) នៅ គ.ស. ៨០២ ។

លទ្ធិទេវរាជ គឺការរៀបចំអភិសេក **សិវលិង្គ** ដែលគេសន្មតថា បានមកពីព្រះឥសូរតាមរយៈព្រាហ្មណ៍ ដោយមានគោលដៅដូចតទៅ៖

- ដើម្បីឱ្យ **អាត្ម័នពិសិដ្ឋ** របស់ព្រះរាជាបានទៅសណ្ឋិតនៅក្នុងសេវលិង្គនោះ ដែលបានក្លាយជានិមិត្តរូបនៃទេវរាជ ។ សិវលិង្គ ដែលក្លាយជានិមិត្តរូបរបស់ជាតិ ជួយការពារអាណាចក្រខ្មែរឱ្យរួចផុតពីគ្រោះចង្រៃផ្សេងៗ ក៏ដូចជាពីសត្រូវដែលមកឈ្លានពាន ។
- ធ្វើឱ្យព្រះរាជាក្លាយទៅជាព្រះឥសូរ ។ ក្រោយពីការធ្វើពិធីអភិសេក «**ពិធីទេវរាជ**» នេះហើយ ព្រះរាជាក៏មានឋានៈ ជា **ចក្រវាតិន** (ស្ដេចចក្រវាល) ដែលជាព្រះឥសូរបែងភាគ ដែលមានអំណាចអាចគ្រប់គ្រងទៅលើសព្វសត្វ ហើយបញ្ញារបស់ព្រះរាជា គឺជាបញ្ញារបស់អាទិទេព ។ ប្រការនេះមានន័យថា ព្រះរាជាទទួលបញ្ញាដោយផ្ទាល់ពីអាទិទេព ដើម្បីគ្រប់គ្រងផែនដី ។
- ដោយព្រះឥសូរមានលំនៅនៅលើ **ភ្នំកៃលាស** សិវលិង្គដែលជាតំណាង ព្រះឥសូរផង និងជាតំណាងព្រះរាជាផង ក៏ត្រូវយកទៅតម្កល់លើភ្នំដែរ ។ ប្រសិនបើគ្មានភ្នំធម្មជាតិទេ គេត្រូវសាងប្រាសាទដែលមានខឿនច្រើនជាន់ ឱ្យមានកម្ពស់ដូចភ្នំ ហើយដែលគេហៅថា **ប្រាសាទភ្នំ** (Mountain temple)។ ប្រាសាទភ្នំនេះត្រូវស្ថិតនៅចំកណ្ដាលរាជធានី ដែលគេចាត់ទុកថា នៅចំស្នូលនៃចក្រវាល ។

ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ព្រះនាម **ជ័យវធ៌ន** ឬ **ជ័យវរ្ម័នទី ៣** បានឡើយសោយរាជ្យស្នងព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ដោយគង់នៅ **ហរិហរាល័យ** រហូតដល់ គ.ស. ៨៧៧ ។ នៅពេលដែលព្រះអង្គចូលទិវង្គត ប្អូនជីដូនមួយរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** បានឡើងគ្រងរាជសម្បត្តិ ។ ព្រះអង្គបានដឹក

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

បារាយណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** នៅខាងជើងរាជធានីមានប្រវែង ៣.០០០ ម៉ែត្រ និង ទទឹង ៨០០ ម៉ែត្រ ។ នៅឆ្នាំ ៨៧៩ ព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័ន** បានកសាងប្រាសាទ **ព្រះគោ** ដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយចំពោះព្រះមាតា ព្រះបិតា និងជីដូនជីតា ។ នៅឆ្នាំ ៨៨១ ទ្រង់បានកសាងប្រាសាទ **បាគង** ដែលជាប្រាសាទភ្នំទីមួយសាងពីថ្មភក់សម្រាប់តម្កល់ទេវលិង្គ **ឥន្ទ្រេស្វរ** ។

១.២. សម័យអង្គរ

ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** ព្រះនាម **យសោវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យ ។ ព្រះអង្គបានកសាងរាជធានី **យសោធបុរ** ហើយបាននាំយកទេវរាជពី **ហរិហរាល័យ** ទៅតម្កល់ទីនោះ ។ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័ន** ទី ១ បានកសាងបារាយណ៍នៅទិសឦសានមានឈ្មោះថា **យសោធរតដាក** មានប្រវែង ៧ គ.ម. និង ទទឹង ១,៨ គម ។ ព្រះអង្គបានកសាង **ប្រាសាទព្រះវិហារ** ។

លុះព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** ចូលទិវង្គត បុត្រច្បងព្រះអង្គព្រះនាម **ហស៌វរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យពី គ.ស. ៩០០ ដល់ គ.ស. ៩២២ ។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **បក្សីចាំក្រុង** ។

ចាប់ពី គ.ស. ៩២១ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៤** បានយាងចេញពី **យសោធបុរ** ដើម្បីទៅគង់នៅ **គោកគគីរ (កោះកេរ្តិ៍)** ចម្ងាយ ៧០ គម ពីអង្គរ ហើយបានកសាង **ប្រាសាទធំ** សម្រាប់តម្កល់សេវលិង្គ **ត្រិភុវនេស្វរ** នៅ គ.ស. ៩៣១ ។

ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ដែលជាបុត្ររបស់ប្អូនស្រីរបស់ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យហើយលើករាជធានីមក **យសោធបុរ** វិញ ។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **មេបុណ្យខាងកើត** នៅកណ្តាលបារាយណ៍ **យសោធរតដាក** នៅ គ.ស. ៩៥២ ។ នៅ គ.ស. ៩៦១ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **ប្រែរូប** ដើម្បីតម្កល់សេវលិង្គ **រាជេន្ទ្រភទ្រេស្វរ** ។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **ភិមានអាកាស** ផងដែរ ។

បុត្ររបស់ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ព្រះនាម **ជ័យវរ្ម័នទី ៥** បានឡើងសោយរាជ្យនៅ គ.ស. ៩៦៨ ហើយបានកសាងក្រុងថ្មី **ជយេន្ទ្រនគរី** និង បានកសាងប្រាសាទ **តាកែវ** ។ ព្រះអង្គបានសោយទិវង្គតនៅ គ.ស. ១០០១ ហើយក្មួយរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យ តែក៏ចូលទិវង្គតទៀតទៅ ។ បន្ទាប់មកមានការដណ្តើមរាជ្យសម្បត្តិរវាងស្តេចពីរអង្គ ។

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានដណ្តើមបានអង្គរ ហើយឡើងសោយរាជ្យនៅឆ្នាំ ១០១០ ។ ព្រះអង្គបាន

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

កសាងបង្ហើយប្រាសាទ **ភិមានអាកាស** ប្រាសាទ **តាកែវ គោបុរ** នៃព្រះបរមរាជវាំង ប្រាសាទ **ភ្នំជីសូរ** កសាងបន្តប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** និង **ព្រះខ័នកំពង់ស្វាយ** ។

ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** ដែលជាព្រះរាជបុត្រច្បងនៃព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យនៅ គ.ស. ១០៥០ ។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **បាពួន** ដែលនៅកណ្ដាលក្រុង **អង្គរទី ២** និងបានជីក **បារាយណ៍ខាងលិច** មានប្រវែង ៨ គ.ម. និង ទទឹង ២,២ គ.ម. និងបានសាងប្រាសាទ **មេបុណ្យខាងលិច** ។ នៅពេលដែលព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** សោយទិវង្គតនៅ គ.ស. ១០៦៦ ព្រះអនុជព្រះអង្គព្រះនាម **ហស៌វរ្ម័នទី ៣** បានឡើយសោយរាជ្យ ។ តែព្រះអង្គមិនបានកសាងអ្វីទេ ដោយជាប់ធ្វើសង្គ្រាមជាមួយចាម និងដៃវៀត ហើយបានចូលទិវង្គតនៅ គ.ស. ១០៨០ ។ ព្រះបាទ **នឫបតីន្ទ្រវរ្ម័ន** បានឡើងស្នងរាជ្យពីព្រះអង្គពី គ.ស. ១០៨០ ដល់ គ.ស. ១១១៣ ។

ក៏ប៉ុន្តែ មានស្ដេចមួយអង្គទៀតបានសោយរាជ្យនៅក្រុង **មហីធរបុរ** ព្រះនាម **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** ។ ព្រះអង្គបានបន្តសាងសង់ប្រាសាទ **ភ្នំសណ្ដក** ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ប្រាសាទ **វត្តភូ** និង ប្រាសាទ **ភីម៉ៃ** (ពុទ្ធសាសនា) ។

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយបង្រួបបង្រួមអាណាចក្រពីរ និងបានអភិសេកនៅ គ.ស. ១១១៣ ។ ស្នាព្រះហស្ដដ៏ធំរបស់ព្រះអង្គ គឺការសាងប្រាសាទ **អង្គរវត្ត** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះវិស្ណុ ។ ក្រៅពីនេះព្រះអង្គបានបន្តកសាង ប្រាសាទ **ភ្នំជីសូរ** ប្រាសាទ **ភ្នំសណ្ដក** ប្រាសាទ **វត្តភូ** ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។ ព្រះអង្គបានសង់ថ្មីនូវប្រាសាទ **ព្រះពិធុរ** ប្រាសាទ **ចៅសាយទេវតា** ប្រាសាទ **ធម្មានន្ទ** និង ប្រាសាទ **បន្ទាយសំរែ** ។

ព្រះបាទ **ធរណីវរ្ម័នទី ២** ដែលជាប្អូនជីដូនមួយរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យបន្ត។ ព្រះអង្គមានបុត្រ មួយអង្គព្រះនាម **ជ័យវរ្ម័ន** ដែលជាអនាគតព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** ។ នៅគ.ស. ១១៦៥ មានឧត្តមមន្ត្រីម្នាក់បានជ្រែករាជ្យ ដោយយកឈ្មោះ **ត្រិភូវនាទិត្យវរ្ម័ន** តែត្រូវធ្វើគត់ដោយស្ដេចចាមព្រះនា **ជ័យឥន្ទ្រវរ្ម័ន ទី ៤** ដែលវាយយកបានក្រុងអង្គរ ។

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានរំដោះអាណាចក្រខ្មែរពីចាម ហើយបានទទួលរាជាភិសេក នៅ គ.ស. ១១៨១ ហើយបានកសាង **អង្គរទី ៣** គឺ **អង្គរធំ** ដែលមានកំពែង មានគោបុរៈ ៥ និងមាន គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញ និងមានប្រាសាទ **បាយ័ន** នៅចំកណ្ដាល ។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ **បន្ទាយក្ដី តាព្រហ្ម ព្រះខាន់ នាគព័ន្ធ តាសោម ក្រោលគោ បន្ទាយឆ្មារ** (បាត់ដំបង) **វត្តនគរ** (កំពង់ចាម) និង **តាព្រហ្ម** (បាទី) ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.៣. លក្ខណៈសំខាន់ៗនៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ

ជាទូទៅ ប្រាសាទខ្មែរត្រូវបានសាងសង់ដោយបែរមុខទៅទិសខាងកើត តាមអ័ក្សបណ្តោយទិសកើត- លិច ទៅតាមវដ្តព្រះអាទិត្យនៃចក្រវាល ។ ការកំណត់ទិសក្នុងការសាងសង់ប្រាសាទខ្មែរមានប្រភពមកពីសាសនា លោកធាតុវិទ្យា និង តារាវិទ្យា ។ ក៏ប៉ុន្តែ គេតែងតែជួបប្រទះនូវករណីលើកលែងខ្លះ ដូចជា ប្រាសាទ**អង្គរវត្ត** បែមុខទៅទិសបស្ចិម ប្រាសាទ**តោះកៀ្ត** បែមុខទៅទិសឦសាន និងប្រាសាទ**ព្រះវិហារ** បែមុខទៅទិសឧត្តរជាដើម ។ ដោយគោរពតាមលោកធាតុឥណ្ឌា ប្រាសាទខ្មែរត្រូវបានគេចាត់ទុកថា ជាតំណាងនៃចក្រវាល ។ ប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយអាទិទេព ខាងព្រហ្មញ្ញសាសនា ដូចជាព្រះឥសូរ ឬ ព្រះវិស្ណុ ឬ ព្រះពុទ្ធសាសនា ឧទ្ទិសថ្វាយទេវរាជ ឬ ឧទ្ទិសថ្វាយបុព្វបុរសរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ។

ការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណមានការប្រែប្រួលទៅតាមសម័យកាល ។ នៅពេលដែលស្ថាបត្យកម្មនៃការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូល យើងសង្កេតឃើញថា ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរមានប្លង់ចំនួន ៣ ជាមូលដ្ឋាន គឺៈ ប្លង់រាងការេ ប្លង់រាងចតុកោណកែង និង ប្លង់រាងកាកបាទ ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅសតវត្សរ៍ទី ១៣ ប្រាសាទបាយ័នមានប្លង់រាងមូល ចែកជាកាំប្រាំបីហ៊ុំព័ទ្ធបន្ទប់កណ្តាល សម្រាប់តម្កល់ព្រះពុទ្ធស្តេចបដិមា ។

១.៣.១. គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ

តាមទេវកថាឥណ្ឌា គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទតំណាងឱ្យមហាសាគរ ដែលជាព្រំដែននៃលំនៅស្ថានរបស់អាទិទេព និង ពិភពលោករបស់មនុស្ស ។ ជាធម្មតា មាត់ច្រាំងនៃគូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទទប់ដោយដុំថ្មបាយក្រៀមដែលរៀបជាជួរៗ និង ជាថ្នាក់ៗ ។ គូទឹកនេះត្រូវបានប្រើប្រាស់ ដើម្បីដឹកជញ្ជូនថ្មទៅសាងសង់ប្រាសាទ ដោយសារតែគេអាចដឹកជញ្ជូនថ្មតាមក្បូន ទៅដាក់តាមការដ្ឋានសំណង់ប្រាសាទពីគ្រប់ទិសទាំងអស់ និងត្រូវបានប្រើប្រាស់ ជាអាងស្តុកទឹកសម្រាប់ប្រើប្រាស់ប្រចាំថ្ងៃ និង សម្រាប់ប្រព័ន្ធស្រោចស្រពផងដែរ ។

១.៣.២. ព្រះលាន

ប្រាសាទខ្មែរតែងតែមានទីព្រះលាន ដែលសាងសង់នៅដើមផ្លូវចូលប្រាសាទ ឬ នៅចុងផ្លូវចូលប្រាសាទ ឬមួយក៏នៅមុខគោបុរៈ ដែលជាក្លោងទ្វារចូលប្រាសាទ ។

១.៣.៣. ផ្លូវចូលប្រាសាទ

ផ្លូវចូលប្រាសាទត្រូវបានសាងសង់តាមបណ្តោយអ័ក្សកើត- លិច ចំពោះប្រាសាទភាគច្រើន លើកលែងតែប្រាសាទមួយចំនួនដែលត្រូវបានសាងសង់ខុសពីវិធាននៃការសាងសង់ប្រាសាទខ្មែរ ។ នៅប្រាសាទបន្ទាយស្រី និង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ប្រាសាទព្រះវិហារ ផ្លូវចូលប្រាសាទមានអមសងខាងដោយបង្គោលខ័ណ្ឌសីមា ។ ចំពោះផ្លូវចូលដែលសាងសង់តាមរចនាបថបាពួនវិញ បង្កាន់ដៃមានរាងខ្ពស់ជាងគេ ហើយទ្រដោយទម្រទម្រាងបួនជ្រុង ។ ចំណែកឯនៅប្រាសាទអង្គរវត្តវិញ ផ្លូវចូលប្រាង្គប្រាសាទអមទៅដោយនាគរាជមួយគូ ដែលញាំងឱ្យផ្លូវចូលនេះរឹតតែមានភាពវិសេសវិសាលថែមទៀត ។

១.៣.៤. កំផែងព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ

កំផែងព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ គឺជាតំណាងនៃភ្នំដែលខ័ណ្ឌពិភពលោក ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត កំផែងនេះមានគោលដៅបិទបាំងទីសក្ការៈដ៏ពិសិដ្ឋនេះ កំណត់ចំនួនអ្នកដែលមកទស្សនា ដោយទុកសម្រាប់ឱ្យតែអ្នកដែលមានបុណ្យ និងធ្វើឱ្យប្រាង្គប្រាសាទមានលក្ខណៈកាន់តែអាថ៌កំបាំងថែមទៀត ។

១.៣.៥. កំពែងថែវ

ស្ថាបត្យករនៃប្រាសាទខ្មែរបានសាងសង់បន្ថែមនូវជញ្ជាំងមួយជាន់ទៀត បន្ថែមទៅលើកំផែងព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ ដើម្បីបង្កើតឡើងនូវកំពែងថែវ ។ ថែវប្រាសាទនេះប្រក់ក្បឿង ឬ មានរៀបឥដ្ឋបន្ទុបពីលើ ហើយនៅពេលក្រោយៗមក ប្រក់ដោយដុំថ្មភក់ ។

១.៣.៦. គោបុរៈ

គោបុរៈ គឺជាទ្វារចូលនៃរបងទីក្រុង ឬ របងប្រាសាទ ។ ប្រសិនបើប្រាសាទមានរបងច្រើនជាន់ ឬ មានប្រាសាទដែលសាងសង់ជាច្រើនថ្នាក់ គឺគោបុរៈនៃរបងខាងក្រៅ ដែលជាគោបុរៈសំខាន់ជាគេ ។ នៅពេលដែលស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូលហើយ គោបុរៈមានលក្ខណៈកាន់តែស្មុគស្មាញ រហូតដល់អាចចាត់ទុកថាជាប្រាង្គប្រាសាទតែម្ដង ។

១.៣.៧. ព្រះពន្លា ម៉ាន់ដាផា

នៅក្នុងស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាសាទខ្មែរ ព្រះពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** គឺជាអគារ ដែលពេលខ្លះមានសសរជាជួរសម្រាប់ជាទីសក្ការៈបូជា ហើយតភ្ជាប់ទៅនឹងប្រាង្គប្រាសាទកណ្ដាល ។ គេតែងប្រើប្រាស់ ព្រះពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** នេះសម្រាប់លេងភ្លេង រាំបន់ស្រន់ដល់អាទិទេព ឬ សម្រាប់រៀបចំពិធីខាងផ្នែកសាសនា ។ ដូច្នេះហើយទើបពេលខ្លះ គេហៅព្រះពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** ថាជាអគាររបាំ ។

១.៣.៨. ហោត្រៃ

ហោត្រៃ គឺជាផ្នែកមួយដ៏សំខាន់ ដែលគេតែងតែជួបប្រទះនៅក្នុងប្រាសាទខ្មែរ ។ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរតែងតែសង់អគារហោត្រៃចំនួនពីរ ដើម្បីឱ្យឆ្លុះគ្នាល្អ ។ ហោត្រៃ គឺជាកន្លែងដែលគេរក្សាទុកនូវទ្រព្យសម្បត្តិ និងគម្ពីរខាងផ្នែកសាសនានៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ។

១.៣.៩. ប្រាង្គកណ្ដាល

ប្រាង្គកណ្ដាល គឺជាបដិសរណដ្ឋាន (Sanctuaire) សំខាន់ជាងគេនៃប្រាសាទ ដែលជាទីកន្លែងសម្រាប់ដម្កល់ទេវរាជ និងជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃលោកធាតុ ។ ប្រាសាទបុរាណអាចមានប្រាង្គតែមួយ ឬ អាចមានប្រាង្គច្រើននៅលើខឿនតែមួយ ។ ប្រាង្គអាចមានរាងជាសាជីលើខឿនខ្ពស់ ដែលមានមួយជាន់ ឬ ច្រើនជាន់ ។ ខឿន គឺជាមូលដ្ឋាននៃប្រាសាទដែលមានច្រើនជាន់ និង មានរាងជាសាជីជាច្រើនជាន់ថ្នាក់ ។ ប្រាង្គត្រូវបានសាងសង់លើខឿនដែលមានជណ្ដើរពីរទៅបីកាំ ។ នៅចំកណ្ដាលប្រាង្គ មានដាក់រូបបដិមារទេវរាជ ដែលតម្កល់លើជើងទម្រមួយ ។ ចំពោះប្រាសាទដែលឧទ្ទិសចំពោះព្រះឥសូរ រូបបដិមារទេវរាជ គឺជាសិវលិង្គ ដែលគេសន្មតថាបានមកពីព្រះឥសូរ តាមរយៈព្រាហ្មណ៍ ហើយដែលជានិមិត្តរូបនៃទេវរាជ ។

១.៣.១០. ផ្តែរ

ផ្តែរទ្វារមានការវិវត្តទៅតាមរចនាបថរបស់ប្រាសាទ ។ ការវិវត្តនេះឆ្លុះបញ្ចាំងពីការទទួលយកវប្បធម៌ឥណ្ឌាមកកែច្នៃ ដើម្បីចម្រាញ់យកសិល្បៈ និងស្ថាបត្យកម្មដែលមានអត្តសញ្ញាណជាតិខ្មែរ ។ ការសិក្សាអំពីផ្តែរមានសារៈសំខាន់ដោយសារផ្តែរនេះកំណត់កាលប្រវត្តិរបស់ប្រាសាទបុរាណផងដែរ ។ ម៉្យាងវិញទៀត បើតាមមតិរបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** ផ្តែរមិនត្រឹមតែមានតួនាទីលម្អប្រាសាទប៉ុណ្ណោះទេ ថែមទាំងបំពេញតួនាទីខាងវិស័យសាសនាទៀតផង ដោយមានជំនឿថាចម្លាក់ផ្តែរជួយការពារប្រាសាទ និងសាសនិកជន ពីខ្មោចព្រាយបិសាច ឬ ឧបទ្រពចង្រៃ ។ យើងសង្កេតឃើញថា នៅប្រាសាទ **សម្បូរណ៍ព្រៃគុក** ស្ថាបត្យករបានចម្លងផ្តែរពីប្រាសាទឥណ្ឌាស្ទើរតែទាំងស្រុង ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសិល្បៈខ្មែរដែលស្ថិតនៅក្នុងតំណាក់កាលដំបូងនៅឡើយ ។

ជារួមប្រាសាទបុរាណខ្មែរត្រូវបានចាត់ថ្នាក់ទៅតាមការវិវត្តនៃរចនាបថ ពីមួយសម័យកាល ទៅសម័យកាលមួយទៀត ដោយសិល្បករ និងស្ថាបត្យករផ្ដល់នូវតម្លៃទៅលើធម្មជាតិ ទៅលើសត្វ ទៅលើមនុស្ស ឬ ទៅលើតម្លៃអរូបិយជាដើម ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.៣.១១. ហោជាង

នៅលើផ្ដែរ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរដាក់ហោជាង មានរាង និងចម្លាក់ក្បាច់ ដែលប្រែប្រួលតាមសម័យកាល ។ ប្រាសាទសំបូរព្រៃគុកសាងសង់ពីឥដ្ឋ មានរាងតូចដូចប្រាសាទនៅឥណ្ឌា ហើយគ្មានហោជាងទេ ដូចរូបថតខាងក្រោមបង្ហាញស្រាប់ ។ ប្រាសាទនៃរចនាបថព្រៃក្មេង និងកំពង់ព្រះ ក៏គ្មានហោជាងដែរ ។

ប្រាសាទនៃរចនាបថកូលែនចាប់ផ្ដើមមានហោជាង ដែលនៅលើគែមមានឆ្លាក់ក្បាច់ស្លឹកឈើ និងទងឈើ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីកម្លាំងទ្រព្យធម្មជាតិ ។ ហោជាងមានការវិវត្តច្រើននៅក្នុងរចនាបថ **កោះកេរ្ដិ៍** ដែលមានរាងជា

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ត្រីកោណ ។ នៅលើផ្ទៃហោជាង សិល្បករខ្មែរបុរាណច្រើនឆ្លាក់ឆាកខ្លះៗពីរឿងបុរាណឥណ្ឌា ដូចជារឿង **មហាភារតៈ** និងរឿង **រាមកេរ្តិ៍** ជាដើម ។ ឧទាហរណ៍ហោជាងនៃទ្វារខាងត្បូងនៃគោបុរៈទី៤ នៃប្រាសាទ**ព្រះវិហារ** គឺជាទេវកថា **កូរសមុទ្ធទឹកដោះ** ដ៏ល្បីល្បាញនោះ ។

១.៣.១២. សសរពេជ្រ

សសរពេជ្រ គឺជាសសរទ្រផ្តែរ ដែលដាក់នៅសងខាងទ្វារប្រាសាទ ។ សរសរពេជ្រនេះក៏មានការវិវត្ត និង ផ្លាស់ប្តូររូបរាងទៅតាមរចនាបថផងដែរ ។ ប្រាសាទនៃរចនាបថសំបូរព្រៃគុកមានសសរពេជ្ររាងមូលថ្មី ដូចបាន បង្ហាញនៅក្នុងរូបខាងក្រោមស្រាប់ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

សសរពេជ្រនេះវិវត្តពីមូល ទៅរាងជ្រុង ខ្លះមានបួនជ្រុង ហើយខ្លះទៀតមានប្រាំបីជ្រុង ។ សសរពេជ្រនៃប្រាសាទព្រះវិហារមានរាងអដ្ឋកោណ ដែលទ្រផ្តែរទ្វារលម្អដោយចម្លាក់ស្លឹកឈើ ខ្លះបញ្ចាំងនូវសភាពសមតា និងខ្លះគ្នាទៅវិញទៅមក ជាមួយនឹងទេវរូបដែលនៅកណ្តាល ។

១.៣.១៣. បារាយណ៍

បារាយណ៍ គឺជាអាងស្តុកទឹក និង ជានិមិត្តរូបនៃមហាសាគរ ហើយជាផ្នែកមួយដ៏សំខាន់នៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបុរាណ ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរខ្លះបានសាងសង់ប្រាសាទនៅក្នុងបារាយណ៍ ។ ជារួម ប្រជាជនខ្មែរប្រើប្រាស់បារាយណ៍ជាទីសក្ការៈបូជាផង និង សម្រាប់ធារាសាស្រ្តផង ។

១.៣.១៤. ចម្លាក់បុរាណខ្មែរ

ចម្លាក់បុរាណខ្មែរមានបីប្រភេទដូចតទៅ÷

១.៣.១៤.១. ចម្លាក់លិប- គឺជាក្បាច់ឆ្លាក់នៅលើផ្ទាំងថ្មចូលទៅក្នុងផ្ទៃថ្ម តែមិនស្ទាវផុសចេញពីផ្ទៃថ្មទេ ។ ចម្លាក់លិប (Bas-relief) ច្រើនឆ្លាក់នៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទ ដូចជានៅថែវប្រាសាទអង្គរវត្ត ឬ ប្រាសាទបាយ័នជាដើម ។

១.៣.១៤.២. ចម្លាក់លៀន- គឺជាក្បាច់ឆ្លាក់លៀនយ៉ាងខ្ពស់ចេញពីផ្ទៃថ្ម ដោយសារគេដាប់ថ្មឱ្យជ្រៅ ដើម្បីឱ្យចម្លាក់ផុសចេញពីថ្មតែម្តង ។ ចម្លាក់លៀន (Haut-relief) ច្រើនឆ្លាក់នៅលើផ្តែរ លើសសរពេជ្រ និងលើជញ្ជាំងប្រាសាទ ។

១.៣.១៤.៣. **ចម្លាក់លោត**- គឺជាការឆ្លាក់រូបសត្វ ឬ មនុស្សឱ្យដាច់ពីជញ្ជាំង ប៉ុន្តែមានទម្រដាក់ឱ្យផ្អែកជាប់ជញ្ជាំងដើម្បីទប់ចម្លាក់នេះឱ្យនៅនឹង ។ រូបបដិមាករក៏អាចចាត់ទុកថាជា ចម្លាក់លោត (Ronde-bosse) ផងដែរ ។

១.៤. រចនាបថនៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ

ការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណខ្មែរមានការវិវត្ត និងកែលម្អជាប្រចាំ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីដំណាក់កាលយុវវ័យ ភាពចាស់ទុំ និងជរាភាព ។ អ្នកដែលសិក្សាសិល្បៈខ្មែរ បានបែងចែកប្រាសាទបុរាណខ្មែរជាស្ថាបត្យកម្ម **មុនសម័យអង្គរ** (ពីស.វ.ទី១ ដល់ ស.វ. ទី ៨) ស្ថាបត្យកម្ម **សម័យអង្គរ** (ពីស.វ.ទី ៩ ដល់ ស.វ. ទី ១៣) និង ស្ថាបត្យកម្ម **ក្រោយសម័យអង្គរ** (ពីស.វ.ទី១៤ ដល់សព្វថ្ងៃនេះ) ។ លោក **ត្រូដ ហ្សាក់** បានគូសបញ្ជាក់ថា សិល្បៈខ្មែរបានវិវត្តទៅតាមវិធីសាស្ត្របួនយ៉ាង គឺៈ

ទីមួយ- គឺ តក្កកម្ម មានន័យថា ការបង្កើតអ្វីៗថ្មីទាំងស្រុង ។

ទីពីរ- ការចូលរួមវិភាគទានពីសិល្បៈបរទេស (គឺពីសិល្បៈឥណ្ឌា តែក៏មានសារធាតុខ្លះនៃសិល្បៈជ្វា និងសិល្បៈចាមដែរ) ។

ទីបី- ការខ្ចីនូវរចនាបថពីអតីតកាល តែមិនបានចម្លងទាំងស្រុងនូវរចនាបថទេ ដោយគ្រាន់តែស្វែងរកប្រធានបទចាស់ៗ ដើម្បីបញ្ចូលសារជាថ្មី ដោយមានធ្វើវិសោធនកម្មទៅលើអ្វីដែលមានចាស់ ។

ទីបួន- ការចម្លងតាមនូវបច្ចេកទេសផ្សេងៗ ហើយអ្វីដែលគេច្រើនជួបប្រទះ គឺការចម្លងតាមនូវក្បូរក្បាច់រចនានៃសំណង់ឈើតូចតាច ។

ដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃការសិក្សានូវលក្ខណៈពិសេសខាងផ្នែកស្ថាបត្យកម្ម ឬ ក្បាច់រចនាផ្សេងៗ លោក **ហ្វីលីព ស្ទែន** និង **ហ្ស៊ីលប៊ែត ដឺ គូរ៉ាល់-រ៉េមុយហ្សាត** បានបង្កើតបានជាបញ្ជីនៃរចនាបថចំនួន ១៣ ដោយដាក់ឈ្មោះតាមប្រាសាទសំខាន់ៗនាសម័យនោះ ដែលមានលក្ខណៈពិសេសទាំងនោះ ហើយដែលតំណាងឱ្យរចនាបថសម័យនោះ ។ តាមរយៈការសិក្សានៃរូបចម្លាក់ លោក **ហ្សង់ បួស៊ីលីយេរ** និង **ពីយែរ ឌុយប៉ុង** បានបន្ថែមនូវរចនាបថពីរទៀត គឺរចនាបថភ្នំដា និង រចនាបថប្រាសាទអណ្តែត ។ ដូច្នេះ សិល្បៈខ្មែរបានវិវត្តទៅតាមរចនាបថចំនួន ១៥ ។ យើងឃើញថា សិល្បៈខ្មែរក្នុងដំណាក់កាលដំបូងស្ថិតនៅក្នុងសភាពក្មេងខ្ចីនៅឡើយ ហើយខ្ចីពីសិល្បៈឥណ្ឌាយ៉ាងច្រើន ដោយពុំទាន់ស្លឱ្យចេញជាអត្តសញ្ញាណជាតិខ្មែរឱ្យបានទាំងស្រុងនៅឡើយ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

I-ស្ថាបត្យកម្មមុនសម័យអង្គរ

រចនាបថមុនសម័យអង្គរមាន រចនាបថភ្នំដា រចនាបថសម្បូណព្រៃគុក រចនាបថព្រៃក្មេង រចនាបថប្រាសាទអណ្ដែត រចនាបថកំពង់ព្រះ និង រចនាបថកូលែន ។

១.៤.១. រចនាបថ ភ្នំដា

សិល្បៈខ្មែរនៃរចនាបថភ្នំដា គឺជាសិល្បៈដែលនៅក្មេងខ្ចីនៅឡើយ នៅក្នុងចន្លោះសតវត្សរ៍ទី៦ និង ដើមសតវត្សរ៍ទី ៧ ។ ប្រាសាទភ្នំដាជាប្រាសាទឥដ្ឋ ដែលសង់លើកំពូលភ្នំនៃខេត្តតាកែវ លើខឿនថ្មបាយក្រៀមដែលបន្ទុបលើខឿនប្រាសាទបុរាណ ហើយមានប្រអប់ទ្វារធ្វើពីថ្ម ។ គេបានរកឃើញនូវសសរពេជ្រផងដែរ ។ ក៏ប៉ុន្តែ បើតាមមតិរបស់បណ្ឌិត **មីសែល ត្រាណេ** ប្រាសាទភ្នំដានេះមិនមែនសាងឡើងនាសតវត្សទី ៥ ឬ ទី ៦ ទេ តែនៅសតវត្សរ៍ទី១១ ទេវិញ ដោយសង់លើខឿនប្រាសាទចាស់មួយនាសម័យនគរភ្នំ ។

ចំណែកឯរូបចម្លាក់បីនៃរចនាបថមុនអង្គរ សម័យនគរភ្នំ ដែលរកឃើញនៅក្នុងប្រាសាទ ដែលមានលក្ខណៈធម្មជាតិនិយម និងពិសិដ្ឋនិយម គឺ៖

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

- ព្រះវិស្ណុដៃ ៨ មួយអង្គ ដោយមានរង្វង់រាងជាធ្នូនៅខាងក្រោយសម្រាប់ទ្រទ្រង់ទេវរូប និង

- ពុទ្ធបដិមា ២ អង្គទៀតដែលមានស្លាកស្នាមវប្បធម៌ឥណ្ឌា- ក្រិក ។

ក៏ប៉ុន្តែ តាមយោបល់លោក **មីសែល ត្រាណេ** ផ្តែរទ្វារ រូបរាងប្រាសាទ និងចម្លាក់សសរពេជ្រស្ថិតនៅក្នុងរចនាបថបាពួនទេវិញ ។ បញ្ហានេះយើងសង្កេត ឃើញថា ប្រាសាទនីមួយៗតែងតែសាងសង់ឡើងវិញដោយព្រះមហាក្សត្រជាបន្តបន្ទាប់ ដូចជាប្រាសាទព្រះវិហារ ដែលសាងសង់ដោយព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជាច្រើនអង្គ និងមានរចនាបថចម្រុះគ្នាដូច្នេះដែរ ។ ក្នុងន័យនេះដែរ លោក **ហ្សង់ បំរសឺលីយេះ** បានចាត់ថ្នាក់រចនាបថភ្នំដារដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃរូបបដិមាករតែប៉ុណ្ណោះ ។

១.៤.២. រចនាបថ សម្បូណព្រៃគុក

ប្រាសាទ **សម្បូណព្រៃគុក** ស្ថិតនៅក្នុងខេត្តកំពង់ធំដែលសាងសង់ឡើង នៅក្នុងស.វ.ទី៧ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** ដែលបានតាំងរាជធានីនៅ **ឦសានបុរះ** ដែលជារាជធានីដំបូងបង្អស់របស់នគរភ្នំ និងចេនឡារួមគ្នា ហើយដែលប្រវត្តិវិទូបានចាត់ទុកថាជាដើមកំណើតនៃ **អាណាចក្រខ្មែរ** ។

ប្រាសាទទាំងនេះសង់ ដោយឥដ្ឋ លើកលែងតែផ្តែរ សសរពេជ្រ និងស៊ុមទ្វារដែលធ្វើពីថ្មភក់ ។ ប្រាសាទ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ចែកចេញជាពីរក្រុម ។ ប្រាសាទមួយចំនួនដែលស្ថិតនៅផ្នែកខាងត្បូង និងខាងជើងត្រូវបានសាងសង់ឡើងនៅក្នុង ស.វ. ទី៧ ។ ចំណែកប្រាសាទមួយក្រុមទៀតសាងសង់ឡើងនៅពេលក្រោយ ។

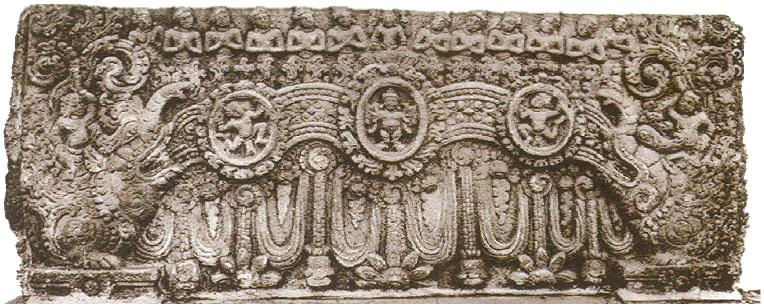

ក្បាច់រចនា និងផ្តែរទ្វាររចនាបថ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** មានចម្លាក់ផ្តេក រាងជាធ្នូ ដែលមានរូបបណ្តោងនៅចំកណ្តាល ។ នៅខាងចុងផ្តែរមានលម្អដោយសត្វមករ ដែលជាសត្វសមុទ្រតំណាងទឹក ងាកក្បាលចូលក្នុង និងលើកកន្ទុយឡើងលើ ។ គឺជាក្បាច់នៃសត្វមករងាកក្បាលចូលក្នុងនេះហើយ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពី «*ចលនាដូចគ្នា*» នៃផ្តែរទ្វាក្នុងរចនាបថ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ។ នៅក្រោមធ្នូ គេមានព្យួររំយោលទងផ្កា ស្លឹកឈើ និងមែកឈើ ដែលមានលក្ខណៈដូចជាប្រាសាទនៅឥណ្ឌាដែរ ។ ចំណែកឯសសរពេជ្រមានរាងមូល ។

ផ្តែរទ្វារនៃប្រាសាទ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** ខាងលើនេះក៏មានលក្ខណៈដូចៗគ្នាដែរ ដែលលម្អដោយក្បូរក្បាច់ឆ្លុះបញ្ចាំងពីធម្មជាតិ លម្អដោយស្លឹកឈើ និងមានលក្ខណៈឆ្លុះបញ្ចាំងគ្នាល្អ ។ ចំណុចសំខាន់ គឺ ស្ថាបត្យកម្ម **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** មានស្លាកស្នាមដ៏ច្រើនលើសលុបនៃវប្បធម៌ឥណ្ឌា ។

រូបបដិមាព្រះនាងទុគ៌ា ដែលរកឃើញនៅក្នុងប្រាសាទ ហើយដែលដាក់តាំងនៅក្នុងសារមន្ទីរជាតិបង្ហាញឱ្យឃើញពីសម្រស់ និងរូបរាងស្រ្តីឥណ្ឌាតែម្តង ។ រូបក្បាលបុរសដែលធ្លាក់នៅក្នុងប្រាសាទ គឺជាបុរសដែលមានពុក

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

មាត់ និងមានលក្ខណៈជាបុរសជនជាតិឥណ្ឌា ។

១.៤.៣. រចនាបថ ព្រៃក្មេង

បន្តិចម្តងៗ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរបានផ្នែប្រឌិតផ្តែរទ្វារ ដែលវិវត្តទៅតាមរចនាបថ ដូចជាផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ក្នុងពាក់កណ្តាលទី២ នៃស.វ.ទី៧ (ពីឆ្នាំ ៦៣៥ ដល់ ៧០០) ។ រចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ចាប់ផ្តើមពីពេលដែលព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី២** បានឡើងសោយរាជ្យបន្ទាប់ពីព្រះបាទ **ឦសានវរ្ម័ន** បានចូលទិវង្គតនៅក្នុងឆ្នាំ ៦៣៥ ។ ដែលជាសតវត្សរ៍ដែលអាណាចក្រចេនឡាកំពុងរីកចម្រើន ឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈការខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់សិល្បករ ក្នុងការស្វែងរកសុក្រិតភាពនៃសមាមាត្រ និងសមតា ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ហាក់បីដូចជាមិនសូវល្អដូចមុនឡើយ ។ ផ្តែរលែងមានរូបសត្វ **មករ** ទៀតហើយ ។ យើងឃើញមានគំនូសផ្តេកខាងលើ មានកូនធ្នូតូចៗពីរជារម្មូរស្លឹកឈើដែលមានលក្ខណៈរាបស្មើ ហើយខាងចុង មានរាងខុបចូលក្នុង ។ ក្បាច់មូលនៅចំកណ្តាលលែងមានចម្លាក់រូបមនុស្សហើយ គេឃើញមានតែ វិយោលផ្កាវល្លិ៍ព្យួរចុះក្រោមដែលគេហៅថា «**ចលនានៅមួយកន្លែង**» ។ សសរពេជ្រមានរាងមូល ដូចរចនាបថ **សម្បូណព្រៃគុក** ដែរ តែមានបន្ថែមក្បាច់ខ្សែ ជាពិសេសមានវិយោល និងបន្តោងរយ៉ាប្លែកៗជាច្រើន ។

ប្រាសាទនៃរចនាបទ **ព្រៃក្មេង** មាន ÷ ប្រាសាទព្រៃក្មេងដែលជាប្រាសាទមួយតូចនៅក្នុងតំបន់អង្គរ ប្រាសាទស្វាយព្រាម ប្រាសាទបាសិត ប្រាសាទ ព្រៃប្រាសាទ និង ប្រាសាទភ្នំបាយ៉ង ។

១.៤.៤. រចនាបថ ប្រាសាទអណ្តែត

រចនាបថ **ប្រាសាទអណ្តែត** មានរយៈកាលជំនាន់រចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ដែរ ។ ក្រោយពីព្រះបាទ ព្រះបាទ **ភវវរ្ម័នទី ២** សោយទិវង្គតទៅ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ១** (៦៥៧-៦៨១) ដែលជាបុត្របានឡើងសោយរាជ្យ នៅមុនឆ្នាំ ៦៥៧ ។ ព្រះអង្គបានពង្រីក និងពង្រឹងអំណាចរបស់ព្រះអង្គនៅក្នុងឥណ្ឌូចិនភាគខាងត្បូង ។ គេឃើញ មាននូវសិលាចារឹក និងប្រាសាទជាច្រើនដែលបានសាងសង់នៅក្នុងរជ្ជកាលនេះ ។

យើងមិនដឹងច្បាស់ពីរាជធានីនៅសម័យនោះនៅឡើយ ។ ប្រវត្តិវិទូបានសន្និដ្ឋានថា រាជធានីនេះ **អមរិន្ទ្របុរៈ** ប្រហែលជាស្ថិតនៅម្តុំអង្គរ ដែលមាន **ប្រាសាទអកយំ** នៅចំកណ្តាល ។ បន្ទាប់មកប្រហែលជា រាជធានីនេះត្រូវបានលើកយកមកកាន់តំបន់នៃប្រាសាទ **ត្រពាំងផុង** ដែលត្រូវបានព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** បានកែ លម្អថែមទៀត ។

នៅក្នុងរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័ន ទី ១** ព្រហ្មញ្ញសាសនាសិវនិយមកំពុងរីកចម្រើន ជាពិសេស ការគោរពលិង្គព្រះឥសូរ ។ ចំណែកឯកការគោរពបូជាព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយានកាន់តែធ្លាក់ចុះ ដោយសារតែ គេមិនសូវឃើញនូវរូបចម្លាក់ព្រះពុទ្ធរូបនៅក្នុងសម័យកាលនេះទេ ។

ស្ថាបត្យកម្មនៃដំណាក់កាលនេះមានលក្ខណៈបន្តពីរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ហើយត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជា ដំណាក់កាលទីពីរនៃរចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ថែមទៀតផង ហើយរចនាបថ **ប្រាសាទអណ្តែត** មានរយៈកាលជំនាន់ រចនាបថ **ព្រៃក្មេង** ដែរ ។ ស្នាដៃវិចិត្រដែលឆ្លុះបញ្ចាំងជាងគេនៃរចនាបថ **ប្រាសាទអណ្តែត** គឺ រូបចម្លាក់ **ហរិហរៈ** នៃប្រាសាទ **អណ្តែត** ដែលស្ថិតនៅក្នុងសារៈមន្ទីរជាតិនៃទីក្រុងភ្នំពេញ ។

១.៤.៥. រចនាបថ កំពង់ព្រះ

ប្រាសាទភូមិប្រាសាទ និង ប្រាសាទកំពង់ព្រះ គឺជាតំណាងនៃរចនាបថ **កំពង់ព្រះ** ដែលសាងសង់ពីឥដ្ឋ ។ ប្រាសាទទាំងនេះសាងសង់នៅក្នុង ស.វ.ទី៨ នៅពេលដែលអាណាចក្រចេនឡាត្រូវបែងចែកជាពីរ ដោយសារតែអំណាចកណ្តាលចុះខ្សោយ ÷ គឺ **ចេនឡាដីគោក** និង **ចេនឡាទឹកលិច** ហើយប្រទេសជាតិក៏មានសង្គ្រាមទៀត។

សិល្បៈខ្មែរឆ្លុះបញ្ចាំងនូវភាពបែកបាក់នេះ ដោយរលត់បាត់អស់នូវវិញ្ញាណ នៅសល់តែភាពសាមញ្ញដែល

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ខ្ញុំភាពផ្អែប្រឌិត ។ ផ្តែទ្វារនៃរចនាបថកំពង់ព្រះមានលក្ខណៈសាមញ្ញ ហើយចម្លងភ្ជាប់បិទបន្តបន្ទាប់គ្នា មានរាងជាស្លឹកឈើមួយសំណុំដាក់ផ្តេកគងលើគ្នាជាបន្តបន្ទាប់ ។ នៅចំកណ្តាលក៏គេឃើញមានស្លឹកឈើ ដែលមានលក្ខណៈដូចរាហ៊ូ ឬ កល ។ ដូច្នេះ រចនាបថ **កំពង់ព្រះ** បង្ហាញពីធម្មជាតិនិយម ដោយលម្អផ្តែរទ្វាដោយស្លឹកឈើ និងទងឈើទាំងស្រុង ។ សសរពេជ្រនៅរក្សារាងមូលដដែល តែលម្អដោយក្បាច់ចិញ្ចៀនកង់ៗបន្តបន្ទាប់គ្នា បីដូចជាទងផ្កា ។ ចំណែកឯហោជាងវិញ មានរាងដូចអក្សរ U ផ្កាប់ចុះក្រោម ហើយនៅលើផ្ទៃហោជាងមានរូបតូចៗមួយចំនួន ។

ប្រាសាទនៃរចនាបទ **កំពង់ព្រះ** មាន ÷ ប្រាសាទកំពង់ព្រះ (កំពង់ឆ្នាំង) ប្រាសាទអកយំ ប្រាសាទត្រពាំងផុង ប្រាសាទបាសិត ប្រាសាទភូមិប្រាសាទ (កំពង់ធំ) ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

១.៤.៦. រចនាបថ គូលែន

រចនាបថ **គូលែន** ឆ្លុះបញ្ចាំងផងដែរនូវស្ថេរភាពនយោបាយ និងសង្គមនៃរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ដែលបានបានរំដោះប្រទេសជាតិឱ្យមានឥស្សរភាពឡើងវិញ និងបង្រួបបង្រួមប្រទេសឱ្យមានឯកភាពជាតិឡើងវិញ ។ លោក **ហ្វីលីព ស្ទែន** បានបរិយាយដោយខ្លីថា ÷ ការសិក្សាសសរពេជ្រ ផ្តែរ និងរូបបដិមារបានបង្ហាញថា រចនាបថគូលែនមានទិដ្ឋភាពបីយ៉ាងដែលបង្រួបគ្នា ÷ (១) សសរពេជ្រមានរចនាបថឯកភាពគ្នា (២) ផ្តែរមានលក្ខណៈកែលម្អយ៉ាងវិចិត្រ និងការឆ្នៃប្រឌិតយ៉ាងរស់រវើករបស់សិល្បករ ដែលខ្ចីសិល្បៈពីគេខ្លះ តែកែឆ្នៃឱ្យក្លាយទៅជាអត្ត-សញ្ញាណរបស់ខ្លួន និង (៣) រូបបដិមារដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសម័យអន្តរកាល នៅចន្លោះរចនាបថដែលកន្លងផុត និងរចនាបថដែលនឹងមកដល់ ។

ដំណាក់កាលនៃ **រចនាបថគូលែន** គឺជាដំណាក់កាលនៃការរស់ឡើងវិញនៃសិល្បៈជាតិ ដែលបង្ហាញពីការបង្កើតឡើងថ្មី និង តក្កកម្មយ៉ាងផុសផុល កម្ចីពីរចនាបថមុនៗហើយកែឆ្នៃបន្ត និងការចម្លងខ្លះៗពីទស្សនទានសិល្បៈបរទេស ដូចជាសិល្បៈចាម និងជ្វាជាដើម ។ ឧទាហរណ៍ នៅលើខ្ពង់រាបគូលែនមានប្រាសាទពីរ ដែលស្រដៀងបេះបិទទៅនឹងសិល្បៈចាម ។ ស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាសាទដំរីក្រាបមានលក្ខណៈដូចស្ថាបត្យកម្មចាម លើកលែងតែទ្វារមុខ សសរពេជ្រ ផ្តែរ ហោជាង និង សសរដែលមានលក្ខណៈជាសិល្បៈខ្មែរ ។

សសរពេជ្រនៃរចនាបថគូលែនបង្ហាញពីភាពសម្បូណ៌បែប និងការឆ្នៃប្រឌិតយ៉ាងប៉ិនប្រសព្វ ។ សសរពេជ្រទាំងនេះមានរាងប្រាំបីជ្រុង ឬ បួនជ្រុងស្មើ ដែលខុសពីរចនាបថសម្បូណ៌ ព្រៃក្មេង និងកំពង់ព្រះ ដែលមានរាងមូល ។ នៅក្រោយរចនាបថគូលែន សសរពេជ្រជ្រុងមានតែនៅប្រាសាទបាគង និង ប្រាសាទបន្ទាយស្រីប៉ុណ្ណោះ ។ ការលេចចេញនូវសសរពេជ្ររាងអដ្ឋកោណ (ដែលមានជ្រុងប្រាំបី) នៃរចនាបថ **គូលែន** នឹងត្រូវសិល្បករខ្មែររក្សាទុកសម្រាប់រចនាបថផ្សេងទៀត ។

ផ្តែទ្វារនៃរចនាបថ **គូលែន** បង្ហាញពីលក្ខណៈសម្បូណ៌បែបនៃរចនាបថនេះ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសម័យកាលកំណែទម្រង់ និងមានលក្ខណៈដូចតទៅ÷ លំនាំក្បាច់នៅដដែល ការចម្លងពីរចនាបថមុនៗ សមាសធាតុខ្ចីពីបរទេស និងតក្កកម្ម ។ ផ្តែរនៃរចនាបថគូលែនយកលំនាំក្បាច់នៃរចនាបថ **សម្បូណ៌ព្រៃគុក** និង **ព្រៃក្មេង** ដូចជាក្បាច់រាងធ្នូ ចម្លាក់រាងមូលពងក្រពើ វិយោល បន្ទោងរយ៉ា សត្វមករ ។ ក៏ប៉ុន្តែ សិល្បករបានកែខ្លះៗដើម្បីឱ្យខុសពីរចនាបថមុន គឺការជំនួសធ្នូដោយបណ្តុំស្លឹកឈើ សត្វ **មករ** ដាក់ឱ្យបែមុខចេញក្រៅវិញ វិយោល និងបន្ទោងមានរាងធំៗ ។ នៅពេលខ្លះ នៅចំកណ្តាលផ្តែរគេដាក់រាហ៊ូ គ្រុឌ ឬ ទេវរូប ។ ផ្តែទ្វារនៃរចនាបថ **គូលែន** បង្ហាញពីនិមិត្តរូបនៃកម្លាំងទ័ពរបស់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** ក្នុងការប្រយុទ្ធជាមួយជ្វា តាមរយៈក្បាច់ត្របកឈូក និងក្បាច់ផ្កា

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

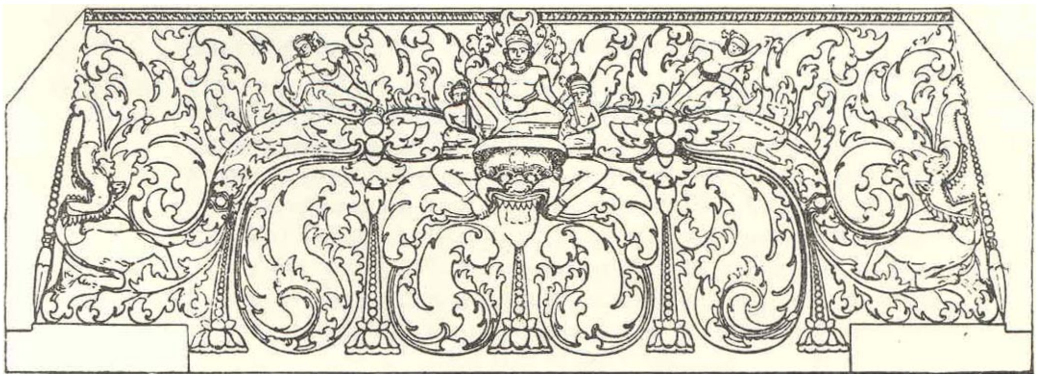

ព្រលិត ដែលជានិមិត្តរូបរបស់កម្លាំងកងទ័ព កម្លាំងទ្រព្យធម្មជាតិ និង កសិកម្ម ។ តាមរយៈផ្តែរខាងលើនេះ មែកឈើលម្អផ្តែរបែកមែកសាខាឡើងលើ និងចេញទៅខាងក្រៅ ហើយនៅខាងចុងយើងឃើញមានក្បាលសត្វមករ បែរក្បាលចេញក្រៅ ។ ក៏ប៉ុន្តែ សត្វមករនេះមានលក្ខណៈខុសពីរចនាបថមុនៗ ដោយសារវាមានរាងដូចជាដំរី ។ នៅចំកណ្តាលផ្តែរនៃរចនាបថគូលែន សិល្បករខ្មែរឆ្លាក់ទេវរូបអមសងខាងដោយអមាត្យពីរនាក់កាន់ផ្លិតបក់ ដែលញ៉ាំងឱ្យផ្តែរនេះមានទិដ្ឋភាពកាន់តែអធិកអធមខ្លាំងឡើងថែមទៀត ។ ក្បាច់បន្ទោងរយ៉ានៅលើផ្តែរមានលក្ខណៈធំជាងក្បាច់បន្ទោងរយ៉ានៃរចនាបថមុនៗ ។ ក្បាច់បន្ទោងរយ៉ានេះមានលក្ខណៈសាមញ្ញនៃរចនាបថខ្មែរក្នុងសតវត្សទី ៧ តែថ្ពក់នឹងមែកឈើដែលពុះផ្តែរជាពីរកំណាត់តាមខ្សែបណ្តោយ ។ នៅខាងក្រោមទេវរូបយើងឃើញមានក្បាលរាហ៊ូមានដៃពីរទ្របល្ល័ង្គ ។

ការចម្លងពីរចនាបថមុនៗឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈក្បាច់បន្ទោងរយ៉ាចំនួនប្រាំខាងលើ ដែលសិល្បករខ្មែរនឹងបោះបង់ចោលនៅក្នុងការលម្អផ្តែរក្នុងរចនាបថក្រោយៗទៀត ។ ម៉្យាងវិញទៀត នៅលើផ្តែរខ្លះគេឃើញមានប្រើក្បាច់ចម្លាក់រាងមូលពងក្រពើ ដោយមានឆ្លាក់រូបមនុស្សនៅកណ្តាល ដូចជានៅក្នុងរចនាបថសម្បូណ៌ផងដែរ ។ សមាសធាតុខ្ចីពីបរទេសឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈឥទ្ធិពលចាម និងជ្វា ក្នុងស្ថាបត្យកម្ម និងក្បាច់រចនានៃប្រាសាទខ្លះ ដូចជាក្បាលរាហ៊ូមានលក្ខណៈដូចរាហ៊ូជ្វាដែរ ។

ទន្ទឹមនឹងនេះ គេឃើញមានស្នាដៃតក្កកម្មនៃរចនាបថគូលែនផងដែរ ដែលបង្ហាញពីភាពឆ្នៃប្រឌិតរស់រវើក និងភាពប៉ិនប្រសព្វនៃសិល្បករខ្មែរជំនាន់នោះ តាមរយៈការបំផ្លែងលំនាំក្បាច់រចនា និងជវភាព ដែលរក្សាបាននូវតុល្យភាពយ៉ាងសុក្រិតនៃ **រចនាបថគូលែន** ។

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** បានសាងសង់ប្រាសាទជាច្រើននៃរចនាបទ **គូលែន** ដូចជាប្រាង្គ (សេ១) នៅសម្បូណ៌ព្រៃគុក ប្រាសាទនៅបន្ទាយព្រៃនគរ ប្រាង្គខាងជើងនៃប្រាសាទព្រៃប្រាសាទ ប្រាសាទដំរីក្រាប ប្រាសាទអូផ្អុង ប្រាសាទខ្ទីងស្លាប់ ប្រាសាទរូបអារក្ស ប្រាសាទថ្មដាប់ ប្រាសាទគគីរ ប្រាសាទក្រហម ប្រាសាទអ្នកតា ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

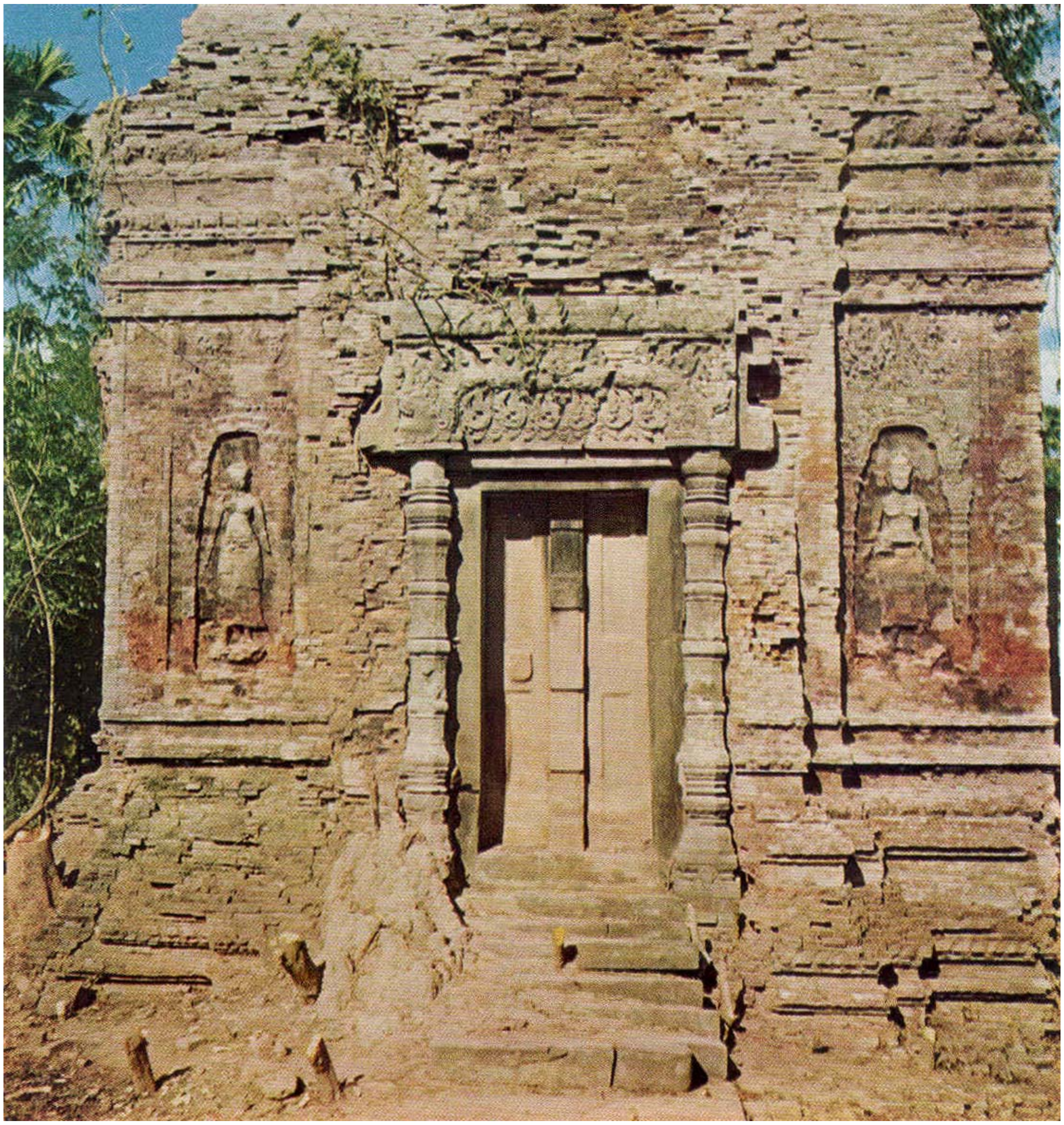

ប្រាសាទត្រពាំងផុង (រលួស)

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ទ្រង់គង់នៅលើភ្នំគូលែនបានមួយរយៈ ទើបយាងមកតាំងរាជធានីនៅ **ហរិហរាល័យ** វិញ ដោយនាំយកលិង្គទេវរាជមកជាមួយផង ។ ព្រះអង្គសោយទិវង្គតនៅ **ហរិហរាល័យ** នៅ គ.ស. ៨៥០ ដោយទទួលមរណនាមថា **បរមេស្វរ** ។ ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះអង្គព្រះនា **ជយវធន** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយយកព្រះនាមថាព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៣** (គ.ស.៨៥០-៨៧៧) ។ ព្រះអង្គគង់នៅ **ហរិហរាល័យ** រហូតដល់ឆ្នាំ ៨៧៧ និង បានកសាង **ប្រាសាទត្រពាំងផុង** ដែលស្ថិតនៅក្នុងរលួស និង ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងនូវរចនាបថអន្តរកាលពី **រចនាបថគូលែន** ទៅ **រចនាបថព្រះគោ** ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

II-ស្ថាបត្យកម្មសម័យអង្គរ

រចនាបថសម័យអង្គរចែកចេញជារចនាបថ **មុន-បុរាណនិយម** មាន រចនាបថព្រះគោ រចនាបថភ្នំបាក់ខែង រចនាបថកោះកេរ្តិ៍ និងរចនាបថប្រែរូប ។ ចំណែកឯករចនាបថ **បុរាណនិយម** មាន រចនាបថបន្ទាយស្រី រចនាបថឃ្លាំង រចនាបថបាពួន និង រចនាបថអង្គរវត្ត ។

១.៤.៧. រចនាបថ ព្រះគោ

ប្រាសាទនៃរចនាបថព្រះគោកសាងឡើងនៅក្នុងរជ្ជកាលនៃព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី១** ដែលឡើងគ្រងរាជសម្បត្តិនៅក្នុងគ.ស. ៨៧៧ (ចុងស.វ.ទី ៩) ។ ព្រះអង្គបានរៀបចំឱ្យជីកបារាយណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** នៅខាងជើងរាជធានី ដើម្បីបម្រើឱ្យសាសនាផង និងប្រព័ន្ធស្រោចស្រពផង ។ ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទព្រះគោ ដែលជាប្រាសាទ-វត្តលើដីរាបនៅក្នុងឆ្នាំ ៨៧៩ និងជាពិសេស ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទ-ភ្នំលើកទីមួយ ដោយប្រើថ្មភក់គឺប្រាសាទបាគងនៅ គ.ស.៨៨១ ។ ក្បាច់រចនានៃប្រាសាទទាំងនោះបានឈានដល់កម្រិតគុណភាពមួយ ដែលមិនទាន់មានប្រាសាទណាល្អលើសទេ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ប្រាសាទនៃក្រុមប្រាសាទ **រលួស** ដូចជាប្រាសាទព្រះគោ ប្រាសាទបាគង និង ប្រាសាទលលៃ ត្រូវបាន កសាងឡើងដោយមាននូវសមាសធាតុទាំងអស់នៃសិល្បៈខ្មែរសម័យអង្គរ៖ ប្រាសាទរាបស្មើ ប្រាសាទ-ភ្នំ របងព័ទ្ធជុំវិញដោយមានគោបុរៈ ឬ ខ្លោងទ្វារចូល បណ្ណាល័យ សាលទ្រវែង ដែលបន្ទាប់មកក្លាយទៅជាកំពែងថែវ គូទឹកព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ ផ្តែរ សសរពេជ្រ សសរទ្រ ហោជាង ទេវតា ហើយថែមទាំងចាប់ផ្តើមមានចម្លាក់លិប (Bas-relief) ធំៗទៀតផង ។

ប្រាសាទ **បាគង** ដែលជារាជធានី **ហរិហរាល័យ** (រលួស)

ផ្តែរទ្វារនៃប្រាសាទ **ព្រះគោ** គឺជាផ្តែរដ៏ល្អបំផុត និងមានលក្ខណៈពេញលេញបំផុតនៃសិល្បៈខ្មែរ ។ ចាប់ពីរចនាបថនេះទៅ ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថក្រោយៗចាប់ផ្តើមបាត់បន្តិចម្តងៗនូវសមាសធាតុបង្កើតនៃផ្តែរទ្វារប្រាសាទខ្មែរ។ សមាសធាតុនៃផ្តែរមាន៖ ក្បាច់ផ្តេក ក្បាច់កណ្តាល ក្បាច់គែមសងខាង ក្បាច់ពុះកាត់ជាបួនផ្នែក ក្បាច់ខាងលើក្បាច់ផ្តេក ក្បាច់ខាងក្រោមក្បាច់ផ្តេក ក្បាច់ទម្រក្បាច់គែម ក្បាច់គែមខាងក្រោម និង ក្បាច់គែមខាងលើ ។

លោក **ហ្សីលប៊ែត ដឺ គូរ៉ាល់-រ៉េមូយហ្សាត** បានពិពណ៌នាយ៉ាងល្អិតល្អន់ពីផ្តែរនៃប្រាសាទ **ព្រះគោ**

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ថា៖ «*ក្បាច់ផ្តែកជាសំណុំស្លឹកឈើ ដែលពេលខ្លះត្រង់ ហើយពេលខ្លះពត់ពែនត្រូវបានបង្កើតឡើងដើម្បីជំនួសធ្នូ ។ បន្ទាប់មកក្បាច់ផ្តែកជាមែកឈើនេះ បែកចេញជាក្បាច់គែមសងខាង ជាក្បាលសត្វមករ ជាក្បាលនាគរាជ ជាស្លឹកឈើវិញត្របាញ់ ឬទៅតាមការស្រមើស្រមៃរបស់សិល្បករ ។ នៅក្រោមក្បាច់ផ្តែក គេឃើញមាននៅសល់តែក្បាច់ជាស្លឹកឈើវិញត្របាញ់ប៉ុណ្ណោះ ហើយសិល្បករខ្មែរលែងប្រើក្បាច់វំយោល និងបន្តោងរយ៉ាទៀតហើយ*» ។

ចំពោះក្បាច់នៅកណ្តាលនៃផ្តែទ្វាររចនាបថព្រះគោបង្ហាញពីតួអង្គរាហូ គ្រុឌ ព្រះឥន្ទ្រជិះដំរីក្បាលបី ទេវរូប ឬ ផ្កាឈូក ។ រាហ៊ូ គឺជាតំណាងភាពអមតៈនៃសង្គមខ្មែរ ដែលខ្វាក់ធម្មជាតិពីប្រអប់មាត់ ។ សសរពេជ្រនៃរចនាបថព្រះគោ នៅតែមានរាងមូលដដែល ហើយហោជាងមានរាងជា U ផ្កាប់ចុះ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.៤.៨. រចនាបថ បាខែង

រចនាបថ **បាខែង** គឺជាប្រាសាទដែលបានសាងសង់នៅចុង ស.វ.ទី ៩ និង ដើមស.វ.ទី ១០ ។ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័ន** បានចាកចេញពី **ហរិហរាល័យ** (រលួស) ហើយមកសង់រាជធានីនៅ **យសោធបុរ** (អង្គរទី ១) ដោយជ្រើសរើសយកភ្នំមួយ ដើម្បីសង់ប្រាសាទ **ភ្នំបាខែង** មានរាងជាសាជីមានខឿនច្រើនថ្នាក់ ដែលស្ថិតនៅចំកណ្ដាលរាជធានី សម្រាប់តម្កល់សិវលិង្គ **យសោធរេស្វរ** (គ.ស. ៨៩៣) ។ ព្រះអង្គបានជីកបារាយណ៍

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

យសោធរតដាក មានប្រវែង ៧,៥ គម និង ទទឹង ១,៨ គម ។ ព្រះអង្គបានសាងសង់ប្រាសាទលលៃ នៅចំកណ្តាលបារាណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** ដើម្បីឧទ្ទិសជូនដល់ព្រះមាតាបិតារបស់ព្រះអង្គ ។

រចនាបថ **បាខែង** បានបន្តនូវប្រពៃណីយនៃរចនាបថ **ព្រះគោ** ប៉ុន្តែបានបោះបង់ចោលឥដ្ឋ ដោយយកថ្មភក់ និងថ្មបាយក្រៀមទៅសាងប្រាសាទវិញ ។ ប្រាសាទនៃរចនាបទ **បាខែង** មាន ÷ ប្រាសាទភ្នំបាខែង ប្រាសាទ ភ្នំក្រោម និង ប្រាសាទភ្នំបូក ។ រចនាបថនេះបានប្រឌិតសម្លៀកបំពាក់ចាប់ភ្លី ជាលើកដំបូង ។ ចំពោះផ្តែរវិញ រចនាបថ **បាខែង** មានលក្ខណៈអន់ថយជាងផ្តែរនៃរចនាបទ **ព្រះគោ** ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.៤.៩. រចនាបថ កោះកេរ្តិ៍

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៤** បានដណ្តើមរាជ្យពីក្មួយព្រះអង្គព្រះនាម **ឦសានវរ្ម័នទី ២** ហើយឡើងសោយរាជ្យនៅ គ.ស. ៩២៨ ។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៤** បានលើករាជធានីពី **យសោធរបុរ** ទៅកាន់កាន់គោកគគី **(កោះកេរ្តិ៍)** វិញ ។ ក្នុងគោលបំណងពង្រឹងរាជានុភាព និង មហិទ្ធិឫទ្ធិ ព្រះអង្គបានកសាងទីក្រុងថ្មី **កោះកេរ្តិ៍** នេះ និងបានកសាងជាច្រើន ដូចជា **ប្រាសាទធំ** ដែលជាប្រាសាទភ្នំមានខឿន ៧ ជាន់ សម្រាប់តម្កល់រាជលិង្គ **ត្រិភុវនេស្វរ** ។

បាសាទនៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** ត្រូវបានសាងសង់ចាប់ពី គ.ស. ៩២១ ដល់ គ.ស. ៩៤៤ ។ ប្លង់ប្រាសាទគឺអនុវត្តយកខ្សែបន្ទាត់មេដ្យាទំរជាមេនៅលើវាលរាប ។ រូបចម្លាក់នៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** ចាប់ផ្តើមបង្ហាញពីរូបមានចលនា ដូចជា រូបព្រះសិវៈរាំ រូបគ្រុឌដើរ រូបចំបាប់រវាងសុគ្រីព និងពាលី រូបចំបាប់រវាងយក្ខ និង ទេវតា ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ផ្ដែរទ្វារនៃរចនាបថកោះកេរ្តិ៍លុបក្បាច់ត្របកឈូកចោល ដោយដាក់រូប **ទេពប្រណម្យ** ជំនួសវិញ ដែលជានិមិត្តរូបនៃការស្វាគមន៍ចំពោះព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៤** និងការការកាត់ផ្ដាច់នូវទំនាក់ទំនងជាមួយ **យសោធបុរៈ** ។

*រូបបដិមាករ «**ព្រះព្រហ្ម**» តាមរចនាបថ «**កោះកេរ្តិ៍**» នៅសារមន្ទីរ **ហ្គីមេ** (បារីស)*

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

សសរពេជ្រនៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** នៅមានឆ្លាក់ក្បាច់ចិញ្ចៀន និង ស្លឹកឈើជាច្រើន ។ ហោជាងមានរាងជាអក្សរ U ផ្កាប់ចុះ តែមានច្រើនជាន់ ។ ប្រាសាទនៃរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** មាន ÷ ប្រាសាទធំ ប្រាង្គប្រាសាទនាងខ្មៅ ប្រាសាទដំរី ប្រាសាទក្រហម ប្រាសាទចិន ប្រាសាទបួក ប្រាសាទប្រាំ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.៤.១០. រចនាបថ ប្រែរូប

ក្រោយពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៤** បានចូលទិវង្គត វិបត្តិស្នងរាជ្យបានកើតឡើង ហើយព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ដែលជាបុត្ររបស់ប្អូនស្រីព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** ព្រះនាម **មហេន្ទ្រទេវី** និងព្រះអង្គ **មហេន្ទ្រវរ្ម័ន** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយមានការគាំទ្រពីសំណាក់ព្រាហ្មណ៍ដែលរស់នៅ **យសោធរបុរៈ** ។ ដូច្នេះ ព្រះអង្គបានលើករាជធានីពី **កោះកេរ្តិ៍** មក **យសោធរបុរៈ** វិញ ហើយបង្កើតជា «**អង្គរទី២**» ។ ព្រះអង្គបានសាងសង់ប្រាសាទ **មេបុណ្យខាងកើត** និង **ប្រាសាទប្រែរូប** ដែលជាប្រាសាទសំខាន់នៃរចនាបថប្រែរូបនេះ ។

ប្រាសាទប្រែរូប

រចនាបថប្រែរូបឆ្លុះបញ្ចាំងការត្រលប់ទៅរកអតីតកាល ក្នុងវិស័យស្ថាបត្យកម្ម និងក្បូរក្បាច់រចនាប្រាសាទ។ ការវិលទៅរកអតីតកាល គឺការចម្លងតាមផ្តែរនៃប្រាសាទក្រុមរលួស ដូចជាប្រាសាទព្រះគោ ប្រាសាទបាគង និង ប្រាសាទលលៃ ហើយជាពិសេស គឺប្រាង្គនៃប្រាសាទមេបុនខាងកើត និង ប្រាសាទប្រែរូបត្រូវបានសាងសង់ដោយ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ប្រើឥដ្ឋ ហើយក្បាច់រចនាមានស្រោបបាយអរ និងក្នុងទ្រង់ទ្រាយជាប្រាសាទភ្នំ ដែលមានខឿនសាងអំពីថ្មដែលទ្រប្រាសាទធំៗចំនួនប្រាំដែលធ្វើអំពីឥដ្ឋ ។

ប្រាសាទប្រែរូប គឺជាស្នាដៃដ៏ធំធេង និងមានសមាមាត្រល្អបំផុត សាងសង់ពីថ្មបាយក្រៀម និងឥដ្ឋ ។ រចនាបថនេះឆ្លុះបញ្ចាំងពីការសាងសង់ប្រាសាទភ្នំដោយគ្មានថែវ តែមានបន្ទប់វែងព័ទ្ធជុំវិញសាជីស្ទើរតែជាប់នឹងរបងទី១ របស់ប្រាសាទ ។

ផ្តែរនៃប្រាសាទមេបុណ្យខាងកើត

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ផ្តែរទ្វារនៃ **ប្រាសាទមេបុណ្យខាងកើត** បង្ហាញពីព្រះឥន្រ្ទជិះលើ ដំរីក្បាលបី ដែលជាម្ចាស់លើសត្វ ទឹក និងធម្មជាតិ ។ ទន្ទឹមនឹងនេះ ស្ថាបត្យករលម្អផ្តែរដោយសត្វមករ សត្វនាគ តំណាងឱ្យទឹក និង រាហ៊ូតំណាងឱ្យព្រលឹងអមតៈ ។

១.៤.១១. ប្រាសាទ បន្ទាយស្រី

ប្រាសាទបន្ទាយស្រី ត្រូវបានចាប់ផ្តើមសាងសង់នៅ គ.ស. **៩៦៧** ដោយព្រះរាជគ្រូរបស់ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** ឈ្មោះ **យជ្ញវរាហៈ** នៅទិសខាងជើងនៃ **យសោធរបុរៈ** ។ ប្រាសាទនេះសាងសង់ក្នុងរជ្ជកាលនៃស្តេចពីរអង្គ ដោយសារនៅក្នុងគ.ស.៩៦៧ ព្រះបាទ **រាជេន្ទ្រវរ្ម័ន** សោយទិវង្គត ហើយបុត្ររបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ជ័យវរ្ម័នទី ៥** បានឡើងសោយរាជ្យ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ប្រាសាទបន្ទាយស្រី គឺជាប្រាសាទសង់ពីថ្មភក់ពណ៌ផ្កាឈូក ប្រកបដោយចម្លាក់យ៉ាងល្អពាសពេញតួប្រាសាទ ។ រចនាបថ **បន្ទាយស្រី** គឺជារចនាបថឯក ដែលល្អយ៉ាងវិសេសវិសាល ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសម្រស់ដ៏ឧត្តុង្គឧត្ដម និង សុក្រិតភាពនៃក្បូរក្បាច់រចនា និងស្ថាបត្យកម្មនៃប្រាសាទនេះ ។ ផ្ដែរនៃប្រាសាទបន្ទាយស្រីបង្ហាញពីការបន្តរចនាបថនៃប្រាសាទប្រែរូប និង មេបុណ្យខាងកើត និងការចម្លងតាមផ្ដែរនៃប្រាសាទលលៃ ប្រាសាទព្រះគោ និងប្រាសាទបាគង ។

ផ្ដែរប្រាសាទបន្ទាយស្រីមានក្បាច់ផ្ដេក ដែលកាត់ផ្ដែរជាបួនកង់ ដែលមានលក្ខណៈដូចរចនាបថ សម្បូណ៌ព្រៃគុក និង រចនាបថព្រៃក្មេង ។ ចំពោះសសរពេជ្រវិញ យើងឃើញមានប្រើឡើងវិញនូវសសរពេជ្រមូលជាលើកចុងក្រោយនៃប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ដោយប្រើប្រាស់លាយឡំជាមួយនឹងសសរពេជ្ររាងអដ្ឋកោណ ។ ចំណែកឯក្បូរក្បាច់កម្រងផ្កា និង ភ្ញីផ្កាវិញត្រូវបានប្រើប្រាស់ទាំងនៅផ្នែកខាងលើ និងផ្នែកខាងក្រោមនៃសសរពេជ្រ ។ ហោជាងគឺជាសមាសធាតុដ៏សំខាន់បំផុតនៃរចនាបថ **បន្ទាយស្រី** ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ដូចហោជាងនៃរចនាបថកោះកេរ្តិ៍ ហោជាងនៃប្រាសាទបន្ទាយស្រីមានបីប្រភេទ ÷ មានរាងជាអក្សរ U ផ្កាប់ចុះ មានបីជាន់ និងមានរាងធ្មេញរណា (រូបខាងលើ) ហោជាងខ្មែរមានច្រើនជាន់ និង ហោជាងត្រីកោណ។ ចំណែកឯក្បូរក្បាច់រចនាលើផ្ទៃហោជាងវិញមាន លម្អដោយស្លឹកឈើព័ទ្ធជុំវិញទេវរូប ឬ រឿងដែលដកស្រង់ពីទេវកថាឥណ្ឌា ។ គែមខាងក្រៅនៃហោជាង ពត់ពេនចេញជាក្បាលនាគរាជ្យយ៉ាងវិសេសវិសាល ។ ចំណែកឯសសរប្រាសាទបន្ទាយស្រីមានលម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនា និងការកែឆ្នៃរូប រាហ៊ូ មករ សឹង្ហ និង នាគរាជ ហើយជាពិសេសគឺផ្កាឈូក ។

១.៤.១២. រចនាបថ ឃ្លាំង

ស្ថាបត្យកម្មនៃរចនាបថឃ្លាំងត្រូវបានចាប់ផ្ដើមសាងសង់នៅចុងស.វ.ទី១០ និង ដើមស.វ.១១ តាមរយៈការសាងសង់ប្រាសាទតាកែវ ប្រាសាទវិមានអាកាស (នៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង) ប្រាសាទឃ្លាំង និង ប្រាសាទព្រះវិហារ ។ ស្ថាបត្យកម្មនៃរចនាបថឃ្លាំងមានការរីកចម្រើន ក្នុងការសាងសង់ប្រាសាទ-ភ្នំ ដែលមានលក្ខណៈពេញលេញ ដោយដកស្រង់នូវបទពិសោធន៍ក្នុងសាងសង់សាលវែង នៅក្នុងរចនាបថ ដើម្បីឆ្នៃឱ្យក្លាយទៅជាកំពែងថែវមានដំបូលជារូតប្រក់ឥដ្ឋ ឬ ថ្មភក់ រត់ពីលើព្រលាននៃខឿនព័ទ្ធជុំវិញប្រាង្គកណ្ដាល ។ នៅប្រាសាទតាកែវ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរសង់ជាលើកដំបូង នូវថែវព័ទ្ធជុំវិញនៅលើខឿនរាងសាជី ដែលមានដំបូលរូតប្រក់ឥដ្ឋ ។ តែឥដ្ឋនេះបែកបាក់ខូចអស់ហើយ ។ នៅប្រាសាទវិមានអាកាស ស្ថាបត្យករបុរាណបានសង់ថែវព័ទ្ធជុំវិញ លើខឿនខ្ពស់ជាងគេនៃសាជី ។ នេះជាប្រាសាទខ្មែរទីមួយ ដែលមានថែវមានដំបូលប្រក់រូតធ្វើពីថ្មភក់ ។ ប្រាសាទតាកែវ និង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ប្រាសាទព្រះវិហារ គឺជាស្នាដៃកំពូលក្នុងចំណោមប្រាសាទបុរាណខ្មែរ ។

ប្រាសាទឃ្លាំងខាងជើង

ផ្តែរនៃប្រាសាទឃ្លាំងខាងជើង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ផ្តែរនៃប្រាសាទឃ្លាំងខាងត្បូង

ចំពោះផ្តែទ្វារវិញ យើងមិនឃើញមានការប្រែប្រួលអ្វីប្លែកឡើយ ហើយថែមទាំងមានសម្រស់អន់ជាងមុន ដោយសារតែមានលក្ខណៈដដែលៗ ។ នៅចំកណ្តាលផ្តែរ គេឃើញមានរាហ៊ូខ្ទាក់ស្លឹកឈើដែលធ្លាប់បានជួបប្រទះ នៅលើប្រាសាទបន្ទាយស្រីរួចមកហើយ ។ ផ្តែរនៃរចនាបថឃ្លាំងផ្តោតការយកចិត្តទុកដាក់លើមនុស្ស ជាពិសេស លម្អស្រ្តី ជីវិតក្នុងគ្រួសារ និងធម្មជាតិ ដូចជាចម្លាក់សត្វស្រុក ស្លឹកឈើ ទងឈើ និងសត្វស្លាប ។ រូបបដិមាករទទួល នូវឥទ្ធិពលពីរចនាបថប្រែរូប និងបន្ទាយស្រី មានដងខ្លួនស្រទ្បូន និងទឹកមុខស្លូតបូត ហើយសំពត់មានហោប៉ៅពីរ នៅលើភ្លៅទាំងពីរ ។

ហោជាងនៃរចនាបថឃ្លាំង ដូចជាហោជាងនៃប្រាសាទព្រះវិហារមានរាងត្រីកោណ ដែលជាហោជាងដែលឃើញមានចុងក្រោយគេបង្អស់នៃរចនាបថប្រាសាទខ្មែរ ។

១.៤.១៣. រចនាបថ បាពួន

ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរនៅពាក់កណ្តាល និងចុងសតវត្សរ៍ទី ១១ ដែលជារចនាបថ **បាពួន** បានឈានដល់កម្រិតកំពូលនៃការសាងសង់ប្រាសាទ-ភ្នំដែលខ្ពស់ចោត ។ ដោយសារតែប្រាសាទនេះសង់ខ្ពស់ និងចោតពេក ទើបបានជារលំដួលខ្ទេចយ៉ាងខ្លាំង ។ នាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ សាលាបារាំងចុងបូព៌ាកំពុងជួសជុលឡើងវិញអស់រយៈពេល ១០ កន្លងទៅហើយ ។

ប្រាសាទបាពួន មានថែវធ្វើពីថ្មភក់ព័ទ្ធជុំវិញប្រាង្គកណ្តាល មានកំផែង និងគោបុរះជាច្រើន និងមានវិមានដែលសង់នៅតាមជ្រុង ។ យើងសង្កេតឃើញថាមិនសូវមានការវិវត្តនៃក្បូរក្បាច់រចនាប៉ុន្មានទេ ។ នៅក្នុងរចនាបថ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

បាពួន លែងមានរាហ៊ូខ្ជាក់ស្លឹកឈើទៀតហើយ ។

ក៏ប៉ុន្តែអ្វីដែលថ្មីនោះ គឺ ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថបាពួនបង្ហាញពីទេវកថាឥណ្ឌា ដូចជារឿងរាមកេរ្តិ៍ជាដើម ចំណែកឯលើផ្ទៃហោជាងវិញ មានរចនាក្បូរក្បាច់ស្លឹកឈើយ៉ាងស្រស់បំព្រង ហើយលែងមានក្បាលរាហ៊ូទៀតហើយ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីការត្រឡប់ទៅរកធម្មជាតិវិញ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ហោជាងនៃប្រាសាទ **បាពួន** មានពីរជាន់ ។ ជាន់ខាងមុខលម្អដោយនាគរាជក្បាលប្រាំ ដែលធ្លាក់នៅគែមហោជាង ដែលមានកន្ទុយជាប់គ្នានៅត្រង់កំពូលជ្រុងលើនៃហោជាង ។ នៅលើខ្លួននាគរាជមានលម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិរាងស្រួចៗ ។ នៅកណ្ដាលហោជាងមានលម្អដោយក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិដ៏ស្រស់បំព្រង ។ ហោជាងជាន់ទីពីរលម្អដោយនាគរាជផងដែរ ហើយនៅលើខ្លួននាគរាជមានលម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិរាងស្រួចៗផងដែរ ។ រចនាបថហោជាងនេះ យើងហៅថាជារចនាបថ **បាពួន** ។ នៅពេលដែលយើងសិក្សាពីប្រាសាទព្រះវិហារនៅក្នុងជំពូកខាងក្រោយ យើងនឹងឃើញថា ប្រាសាទនៅក្នុងគោបុរៈទី ៤ នៃប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសាងសង់ឡើងតាមរចនាបថ **បាពួន** នេះ ។

នៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទមានចម្លាក់លិប (Bas-relief) លើផ្ទាំងថ្មតម្រួតលើគ្នា ។ ចំណែកឯសិល្បៈស្និតរបស់ខ្មែរធ្វើពីសំរិទ្ធបានឈានដល់កម្រិតកំពូល នៅចុងសតវត្សរ៍ទី ១១ នេះ ដូចមានតឹកតាងនៃរូបចម្លាក់ «**វិស្ណុផ្ទំ**» នៅសារមន្ទីរជាតិជាភស្តុតាងស្រាប់ ។ ប្រាសាទនៃរចនាបទ **បាពួន** មាន ÷ ប្រាសាទបាពួន ប្រាសាទមេបុណ្យខាងលិច និងប្រាសាទខ្នាសែនកែវ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.៤.១៤. រចនាបថ អង្គរវត្ត

នៅចុងសតវត្សរ៍ទី ១១ និងពាក់កណ្ដាលទីមួយនៃសតវត្សរ៍ទី ១២ ស្ថាបត្យកម្មខ្មែរបានឈានដល់កម្រិតកំពូលហើយ ។ យើងឃើញថា បន្ទាប់ពីមានការវិវត្តក្នុងរយៈពេល ៥០០ ឆ្នាំមក ទើបពីសិល្បៈ និងស្ថាបត្យកម្មខ្មែរជាពិសេស ក្បូរក្បាច់រចនានៅលើប្រាសាទ បានឈានដល់កម្រិតកំពូលយ៉ាងសុក្រឹតមួយដ៏ល្អស្ងប់ស្ងែងដែលជាបេតិភ័ណ្ឌរបស់មនុស្សជាតិទាំងមូល និងជាមោទនភាពជាតិខ្មែរ ។ ទាំងប្រាសាទអង្គរវត្ត ទាំងបារាយណ៍ព័ទ្ធជុំវិញប្រាសាទ គឺជាស្នាដៃស្ថាបត្យកម្ម និងសំណង់ ដែលគួរឱ្យរំភើបស្ងប់ស្ងែងក្រៃលែង ។ ប្រាសាទទាំងអស់នៃរចនាបថអង្គរវត្តសុទ្ធតែសាងសង់ឡើងដោយប្រើថ្មភក់ទាំងអស់ ពី គ. ស. ១.១០០ ដល់ គ. ស. ១.១៧៥ ។

នៅប្រាសាទអង្គរវត្ត ទីព្រលាន សាជី គោបុរៈ និង ក្លោងទ្វារចូល កំពូលប្រាង្គប្រាសាទកណ្ដាល កំពែងថែវ និង បណ្ណាល័យបង្ហាញពីស្នាដៃដ៏អស្ចារ្យនៃស្ថាត្យកម្មខ្មែរបុរាណនិយម ដោយមានការបូកផ្សំគ្នារវាងប្រាសាទសាជី និងប្រាសាទសង់ផ្ទាល់ដី ។ បុព្វបុរសខ្មែរបានប្រើប្រាស់នូវបទពិសោធន៍ក្នុងការកសាងប្រាសាទបុរាណពីពេលមុនដើម្បីរចនាលម្អផ្តែរទ្វារ សសរពេជ្រ ហោជាង សសរទ្រូ និង ទ្វារបញ្ឆោតឱ្យដល់កម្រិតកំពូល ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ផ្តែរទ្វារ និង រូបចម្លាក់សម័យអង្គរវត្តបានផ្តល់តម្លៃទៅលើមនុស្ស និងភាពសុខុដុមរមនារវាងមនុស្សធម៌ និងវប្បធម៌ ។ ផ្តែរទ្វារនៃរចនាបថអង្គរវត្តមានពីរប្រភេទ គឺផ្តែរដែលគ្មានក្បាច់មែកឈើផ្តេក និង ផ្តែរដែលមានក្បាច់មែកឈើបាក់ជាកំណាត់ ៗ (រូបខាងក្រោម) ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

សសរពេជ្រនៃរចនាបថអង្គរវត្តបានវិវត្តទៅមុខ ដោយមានឆ្លាក់ក្បាច់ចិញ្ចៀនរហូតដល់ ១០ ឬ ១២ ។ ហោជាងនៃរចនាបថអង្គរវត្តរក្សានូវរាងធ្នូរកំប៉ោង ដូចរចនាបថមុនដែរ (រូបខាងលើ) តែលើផ្ទៃហោជាងក្បាច់ក្បូរស្លឹកឈើត្រូវបានជំនួសដោយរឿងទេវកថា **មហាភារតៈ** និង **រាមកេរ្តិ៍** វិញ ។ ម៉្យាងវិញទៀត នៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទអង្គរវត្តមានឆ្លាក់ចម្លាក់លិប (Bas-relief) លើផ្ទាំងថ្មយ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ជាពិសេសនៅលើជញ្ជាំងនៃថែវប្រាសាទ ដែលដកស្រង់ពីឈុតល្បីៗនៃទេវកថា **មហាភារតៈ** និង **រាមកេរ្តិ៍** ដូចជា **កូរសមុទ្រទឹកដោះ** ជាដើម ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

នៅប្រាសាទអង្គរវត្តមានចម្លាក់លៀន (Haut-relief) ជាច្រើននៅលើសសរពេជ្រ និងលើជញ្ជាំង ជារូបស្រីទេពអប្សរជាង ១.៧០០ ដែលមានម៉ូតសក់ គ្រឿងអលង្ការ និង របៀបតុបតែងលម្អខុសៗគ្នា ។ រូបបដិមាករជាចម្លាក់លោត (Ronde-bosse) នៃរចនាបថអង្គរវត្តក៏បានឈានដល់កម្រិតកំពូលដែរ ។ ប្រាសាទនៃរចនាបទ **អង្គរវត្ត** មាន ÷ ប្រាសាទបឹងមាលា ព្រះបាលិល័យ ប្រាសាទភីម៉ៃ ព្រះពិធុ ចៅសាយទេវតា ធម្មានន្ត បន្ទាយសំរែ អង្គរវត្ត វត្តអាធ្វា ព្រះខ័នកំពង់ស្វាយ ប្រាសាទសូភាព និង ប្រាសាទទោល (បាគង) ។

III-ស្ថាបត្យកម្មក្រោយសម័យអង្គរ

រចនាបថក្រោយសម័យអង្គរ គឺជារចនាបថ **បាយ័ន** ពីចុងសតវត្សរ៍ទី ១២ ដល់ ដើមសតវត្សរ៍ទី ១៣ (ពី គ.ស. ១.១៧៧ ដល់ គ.ស. ១.២៣០) ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១.៤.១៥. រចនាបថ បាយ័ន

នៅគ.ស. ១១៦៥ ចាមបានលើកទ័ពជើងទឹកវាយចូលអាណាចក្រខ្មែរ ចូលតាមដងទន្លេមេគង្គ ឡើងរហូតដល់បឹងទន្លេសាប និង វាយយករាជធានីអង្គរបាន ។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** គឺជាព្រះរាជាដែលបានរំដោះអាណាចក្រខ្មែរឱ្យមានឥស្សរភាពឡើងវិញ ។ ព្រះអង្គទទួលរាជាភិសេក និង ឡើងសោយរាជ្យនៅ **យសោធរបុរ** នៅ គ.ស. ១.១៨១ នៅពេលដែលព្រះអង្គមានព្រះជន្មាយុ ៥៦ ព្រះវស្សា ។ បន្ទាប់ពីឡើងសោយរាជ្យ ព្រះអង្គបានចាត់ចែងឱ្យសាងសង់ **អង្គរធំ ៣** ដែលមានកំពែងថ្មបាយក្រៀម និងគូទឹកព័ទ្ធជុំវិញ មានគោបុរៈចំនួន ៥ និងមាន **ប្រាសាទបាយ័ន** នៅចំកណ្តាល ។ ព្រះអង្គមានព្រះមហេសីពីរអង្គ ដោយព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានរៀបអភិសេកជាមួយព្រះនាង **ឥន្ទ្រទេវី** ដែលជាបងបង្កើតរបស់ព្រះនាង **ជ័យរាជទេវី** ដែលបានសោយទិវង្គតទៅនោះ ។ ព្រះអង្គជាព្រះមហាក្សត្រជំនាន់អង្គរទី១ ដែលគោរពព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាន ។

ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានសាងសង់ប្រាសាទជាច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ដែលមានរចនាបថ **បាយ័ន** ។ ប្រាសាទទាំងនោះមាន ប្រាសាទបាយ័ន ស្រះស្រង់ តាព្រហ្ម តាសោម បន្ទាយក្តី ព្រះខ័ន នាគព័ន្ធ បន្ទាយឆ្មា ប្រាសាទជ្រុង ប្រាសាទប្រជល់ដីរ តាព្រហ្មបាទី ប្រាសាទបាណន់ វត្តនគរ តាណី ក្រោលគោ បន្ទាយព្រៃ ប្រាសាទព្រៃ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

និង ព្រះថុល ។ល។ ដែលជាប្រាសាទនៃរចនាបថ **បាយ័ន** សាងសង់ឡើងពី គ.ស. ១.១៧៧ ដល់ គស.១.២៣០។ ក្រៅពីនេះ ព្រះអង្គបានសាងសង់ ធម្មសាលាចំនួន ១២១ និង មន្ទីរពេទ្យចំនួន ១០២ ។ អ្នកស្រាវជ្រាវខ្លះសឹងតែមិនជឿថា ក្នុងរយៈនេះ មានប្រាសាទដ៏ច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ត្រូវបានសាងសង់ឡើង នៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ ។ ដើម្បីសម្រេចបាននូវសមិទ្ធផលដ៏ច្រើនលើសលុបនេះ ស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរបានកៀងគរប្រជាពលរដ្ឋប្រុស- ស្រី ទោះមាន ឬ គ្មានជំនាញក្តី ដើម្បីចូលរួមសាងសង់ប្រាសាទ ។ ដោយសារតែបញ្ហានេះហើយ និងគួបផ្សំជាមួយនឹងការប្រើប្រាស់ថ្មចម្រុះគុណភាព និង ការសាងសង់ដោយប្រញាប់ប្រញាល់នេះហើយ ទើបប្រាសាទមួយចំនួនឆាប់បាក់បែកទ្រុឌទ្រោមជាងប្រាសាទនៃរចនាបថមុនៗ ។

លោក **ហ្វីលីព ស្ទែន** នៅក្នុងអត្ថបទរបស់លោកដែលមានចំណងជើងថា «វិមានខ្មែរនៃរចនាបថ **បាយ័ន** និង ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧**» ដែលបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៦៥ បានបែងចែកប្រាសាទនៃរចនាបថ **បាយ័ន** នេះ ជាបីដំណាក់កាលទៀត ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងការវិវត្តផ្ទៃក្នុងនៃរចនាបថ **បាយ័ន** នេះ កាលបរិច្ឆេទនៃការសាងសង់ប្រាសាទ និងតួនាទីនៃប្រាសាទទាំងនេះ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** ៖

ដំណាក់កាលទី១- ប្រាសាទលម្អដោយ ទេវតាមានសក់រាងសាជី ដៃច្រត់ចង្កេះ ស្លៀកសំពត់វែកតូច ដោយគ្មានគ្រឿងអលង្ការមួយចំនួន គ្មានមុខញញឹម អង្គចបញ្ឆោតមានចម្រឹងខ្ពស់ ខ្លោងទ្វារតូចចង្អៀត និង អវត្តមាននៃកំពូលប្រាសាទដែលមានមុខបួន ។ នៅដំណាក់កាលទី១ ពីគ.ស. ១.១៧៧ ដល់ គស.១.១៩១ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានសាងសង់ប្រាសាទ **តាព្រហ្ម** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះមាតារបស់ព្រះអង្គ (ដែលប្រៀបបានទៅនឹង **បញ្ញាបរមីតា**) និងសង់ប្រាសាទ **ព្រះខ័ន** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ព្រះបិតារបស់ព្រះអង្គ (ដែលប្រៀបបានទៅនឹង **លោកិស្វរៈ**) ។ បន្ទាប់មកព្រះអង្គសាងប្រាសាទ **បន្ទាយក្តី** ដើម្បីឧទ្ទិសដល់ **ព្រះពុទ្ធ** ដែលជា **ត្រីមូរ្តិ** ទាំងបីនៃពុទ្ធសាសនាមហាយាន (**បញ្ញាបរមីតា- លោកិស្វរៈ- ព្រះពុទ្ធ**) ។

ដំណាក់កាលអន្តរកាល- ការលេចឡើងនូវបង្អួចបញ្ឆោតមានសន្លឹកបិទ រូបពុទ្ធរូបលម្អព្រំដំបូល ទ្រីស្តី

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ស្ដីពីទេវរូប និង អសុរៈកាន់ពស់ និង លោកិស្វរៈ ។ នៅដំណាក់កាលនេះព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៧** បានដាក់ចេញនូវកំណែទម្រង់សាសនាយ៉ាងធំធេង ១០ ឆ្នាំក្រោយពេលព្រះអង្គឡើងគ្រងរាជ្យ ដោយលើកដម្កើង **លោកិស្វរៈ**។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ដំណាក់កាលទី២- ប្រាសាទដែលលម្អដោយលក្ខណៈពិសេសនៅក្នុងសម័យអន្តរកាល និងមានការលេចឡើងនូវកំពូលប្រាសាទដែលមានមុខបួន សត្វឆ្លាក់នៅតាមមុម (ដំរី ហង្ស គ្រុឌ) ទេវតាវែកសក់ភ្ជិបីមានរាងជាកំប៉ោយរាងត្រីកោណ តាក់តែងលម្អដោយខ្សែក ខ្សែក្រវាត់ និងមានទឹកមុខញញឹម ។

ដំណាក់កាលទី៣- ប្រាសាទដែលមានទេវតាមានកំប៉ោយសក់រាងត្រីកោណ សំពត់ផែករាងត្រីកោណ សក់លម្អដោយស្លឹកឈើ គ្រឿងអលង្ការជាខ្សែក និងខ្សែក្រវ៉ាត់ និងពាក់កម្រងផ្ការាងដូចពស់ ។ល។

លក្ខណៈពិសេសនៃរចនាបថ **បាយ័ន** នៅសតវត្សរ៍ទី ១៣ គឺការសាងសង់ប្រាសាទដែលកំពូលមានមុខបួនដែលជាតំណាង **លោកិស្វរៈ** ដែលជាតក្កកម្មខាងផ្នែកស្ថាបត្យកម្មផង និង ខាងផ្នែកសំណង់ផង ដែលយើងអាចចាត់ទុកថាជារូបចម្លាក់ដ៏ធំធេងនៅក្នុងសិល្បៈខ្មែរ ដែលផ្សាភ្ជាប់ទៅនឹងជំនឿសាសនា ។ សមិទ្ធផលដ៏ធំធេងមួយទៀតនៃរចនាបថ **បាយ័ន** គឺការសង់កំពែងថ្មបាយក្រៀម និងគូទឹកព័ទ្ធជុំវិញរាជធានីអង្គរធំ មានគោបុរៈចំនួន ៥ ដែលមានទទឹង ៣ គីឡូម៉ែត្រ និង បណ្តោយ ១២ គីឡូម៉ែត្រ ។ ប្រការនេះ គឺជាលើកទីមួយហើយដែលព្រះមហាក្សត្រខ្មែរសង់កំពែងដើម្បីការពារក្រុងពីសត្រូវឈ្លានពាន ។

តក្កកម្មទី ៣ នៃរចនាបថ **បាយ័ន** គឺការសង់ប្រាង្គ **ប្រាសាទបាយ័ន** ដែលជាស្នាដៃដ៏វិសេសវិសាលនៃបុព្វបុរសខ្មែរ ។ ប្រាង្គកណ្តាលនៃប្រាសាទបាយ័នមានរាងមូល សម្រាប់ដម្កល់បដិមាពុទ្ធរាជ្យមួយអង្គ ដែលមានកំពស់ជិត ៤ ម៉ែត្រ ហើយឆ្លុះបញ្ចាំងពីការចម្រើនលូតលាស់ និង ភាពល្បីល្បាញខ្ទរខ្ទារសុសសាយនៃ **លោកិស្វរៈ** ដែលបែរមុខទៅទិសទាំង ៨ ដើម្បីសំដែងនូវមេត្តាធម៌ដល់រាជធានី អាណាចក្រ ពិភពលោក និង ចក្រវាឡទាំងមូល ។ ប្រាសាទនៃរចនាបថ **បាយ័ន** ឆ្លុះបញ្ចាំងពីតម្លៃបែបអរូបិកម្មរបស់សិល្បៈខ្មែរ ដោយឈរលើមូលដ្ឋាននៃគម្រូតែមួយ ដោយរក្សានូវសមតាបានល្អឥតខ្ចោះ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ជំពូកទី ២

ទីតាំងភូមិសាស្ត្រ សាសនា និង ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដែលកសាងប្រាសាទព្រះវិហារ

២.១. ទីតាំងភូមិសាស្ត្រ

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាស្ថិតនៅក្នុងអាស៊ីភាគអគ្នេយ៍ នៅចន្លោះខ្សែស្របទី ១០ និង ទី ១៥ នៃរយៈទទឹងខាងជើង និង ចន្លោះខ្សែបណ្ដោយទី ១០២ និង ទី ១០៨ នៃរយៈបណ្ដោយខាងកើត ដែលស្ថិតក្រោមឥទ្ធិពលខ្យល់មូសុង ។ កម្ពុជាមានផ្ទៃក្រឡាចំនួន ១៨១.០៣៥ គីឡូម៉ែត្រក្រឡា និង មានរាងជា **ពហុកោណ** ដែលមានចំណុចកណ្ដាលស្ថិតនៅត្រង់ខេត្តកំពង់ធំ ។ កម្ពុជាមានព្រំប្រទល់ ខាងជើងជាប់នឹងព្រះរាជាណាចក្រថៃឡង់ និងសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតប្រជាធិបតេយ្យឡាវ ខាងកើត ជាប់នឹងសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម ខាងត្បូងជាប់នឹងសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម និង ឈូងសមុទ្រថៃ និង ខាងលិច ជាប់នឹងព្រះរាជាណាចក្រថៃឡង់ ។ កម្ពុជាមានព្រំដែនប្រវែង ២.៦០០ គីឡូម៉ែត្រ ដែលក្នុងនោះប្រាំភាគប្រាំមួយ គឺជាព្រំដែនគោក ។ ប្រជាជនកម្ពុជាមានចំនួន ១៣, ៣៨ លាននាក់នៅក្នុងឆ្នាំ ២០០៨ ។

កម្ពុជាសម្បូណ៌ទៅដោយធនធានធម្មជាតិ ជាពិសេស ធនធានព្រៃឈើ មច្ឆជាតិទឹកប្រៃ និងទឹកសាបជីវចម្រុះសម្បូណ៌បែប និងតំបន់កសិកម្មដែលមានដំណាំដាំដុះផ្សេងៗជាច្រើនប្រភេទ និងមានសត្វពាហនៈទៀតផង ។ សណ្ឋានដីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាមានផ្ទៃផតកណ្ដាល ដែលនៅចំណុចកណ្ដាល គឺជាបឹងទន្លេសាប ហើយមានជាយជុំវិញជា ភ្នំ ជាកូនភ្នំ និង ជាខ្ពង់រាប ។ ផ្ទៃនេះចុះទេរពីភ្នំក្រវាញសំដៅទៅឈូងសមុទ្រថៃ ដែលជាទីសម្បូណ៌កូនកោះ ។ ទន្លេមេគង្គ និង បឹងទន្លេសាបផ្គត់ផ្គង់នូវប្រភពទឹកដ៏ច្រើនលើសលុប ដែលចាំបាច់សម្រាប់ការដាំដុះនៅរដូវប្រាំង និងជាប្រភពមិនចេះរីងស្ងួតដ៏សំខាន់នៃត្រីទឹកសាប ។ យើងអាចបែងចែកភូមិភាគធម្មជាតិជាបីតំបន់ធំៗគឺៈ តំបន់ខ្ពង់រាប តំបន់ទំនាប និងតំបន់មាត់សមុទ្រ ។

តំបន់ខ្ពង់រាប ចែកចេញជាតំបន់ខ្ពង់រាបខាងជើង គឺតំបន់ភ្នំដងរែក និង តំបន់ខ្ពង់រាបព្រំសាន្ត គឺខ្ពង់រាបរតនគីរី និង ខ្ពង់រាបមណ្ឌលគីរី ។ **តំបន់ភ្នំដងរែក** គឺជាគែមនៃខ្ពង់រាប **នគររាជ** ដែលស្ថិតនៅក្នុងប្រទេសថៃ ។ គែមនេះមានច្រាំងចោត ដែលមានកំពូលខ្ពស់បំផុត គឺ ភ្នំ **ដងរែក** (៧៥៦ ម.) ហើយមានរយៈកំពស់មធ្យមពី ៣០០

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ទៅ ៥០០ ម. ។ គឺនៅ លើជួរភ្នំដងរែកនេះហើយ ដែលបុព្វបុរសខ្មែរបានកសាងនូវប្រាសាទបុរាណ ដើម្បីគោរពបូជាដល់ព្រហ្មញ្ញសាសនា ហើយប្រាសាទដែលល្បីល្បាញជាងគេ គឺ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** ដែលស្ថិតនៅនាជិតតំបន់មុមបីដែលជាព្រំប្រទល់នៃប្រទេសកម្ពុជា ឡាវ និង ថៃឡង់ ។ នៅតាមជួរភ្នំដងរែកនេះ យើងនៅមាន **ប្រាសាទតាមាន់** និង **ប្រាសាទតាក្របី** ផងដែរ ។

ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ស្ថិតនៅក្នុងខេត្តព្រះវិហារនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដែលមានក្រុងឈ្មោះ **ត្បែងមានជ័យ** មានប្រជាជនប្រមាណជា ១៦១.៥៤៣ នាក់ មានស្រុកចំនួន ៧ ក្រុងចំនួន ១ ឃុំ- សង្កាត់ចំនួន ៤៩ និង ភូមិចំនួន ២០៨ ។ តំបន់នេះមានដង់ស៊ីតេប្រជាជនទាប និង មានព្រៃក្រាស់ ហើយអ្នកស្រុកមួយចំនួនធ្វើដំណាំព្រៃដុត បេះផ្លែឈើព្រៃ និង បរបាញ់សត្វ ។

នៅពេលដែលស្តេចខ្មែរផ្តើមសាងសង់ប្រាសាទព្រះវិហារនោះឡើង នៅក្នុងខេត្តព្រះវិហារនៃដែនដីព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា កាលពីបុរាណសម័យនោះគឺពុំទាន់មានប្រទេសសៀមនៅឡើយទេ ។ កាលពីបុរាណសម័យអាណាចក្រខ្មែរមានផ្ទៃដីធំធេងផ្នែកខាងលិចគឺលាតសន្ធឹងពីខេត្តព្រះវិហារ ហួសប្រទេសថៃសព្វថ្ងៃ និងរហូតទៅដល់ប្រទេសភូមា ។ ចំណែកផ្នែកខាងជើងគឺលាតសន្ធឹងរាប់បញ្ចូល ទាំងក្រុងឈៀងម៉ៃនោះផង ។ ដីខ្មែរនៅវាតតាំងពីដែនដីកម្ពុជាក្រោមកូសាំងស៊ីនរហូតទៅដល់ខាងជើងនោះ គឺរហូត ទៅដល់វៀងចន្ទន៍ណោះ ។

ដូច្នេះគេយកដីនេះយកមកធ្វើជាប្រាសាទដែលវាលទំនាបដែលឡើងមកសព្វថ្ងៃ គឺឡើងមកពីខាងជើង ហើយគេធ្វើប្រាសាទហ្នឹងបែរមុខទៅទិសខាងជើង ។ ប្រាសាទនេះមិនមានលក្ខណៈ ដូចប្រាសាទឯទៀតៗឡើយ ។ ការសាងសង់ប្រាសាទព្រះវិហារនៅត្រង់ល្បាក់ជញ្ជាំងភ្នំធ្វើឱ្យប្រាសាទនេះកាន់តែមានមហិទ្ធិឫទ្ធិថែមទៀត សម្រាប់គោរពបូជាព្រះសិវៈលិង្គ ។

២.២. សាសនានៅក្នុងសិល្បៈវប្បធម៌ខ្មែរបុរាណ

ព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ព្រះពុទ្ធសាសនា ជាសាសនាជំនាន់ដើម ហើយដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងដំណើរការឥណ្ឌាភាវូបនីយកម្មនៃអាណាចក្រខ្មែរបុរាណ និងការចម្រើនលូតលាស់នៃសិល្បៈវប្បធម៌ខ្មែរ ។

២.២.១. ព្រហ្មញ្ញសាសនា

ព្រហ្មញ្ញសាសនាមានដើមកំណើតនៅប្រទេសឥណ្ឌា នៅសតវត្សទី ១០ មុន គ.ស. ។ ជនជាតិខ្មែរចាប់ផ្តើមគោរពព្រហ្មញ្ញសាសនាចាប់តាំងពី គ.ស. ទី ១ តាមរយៈការផ្សព្វផ្សាយរបស់ឈ្មួញសំពៅជាតិឥណ្ឌាដែលបានមកធ្វើជំនួញនៅអាណាចក្រខ្មែរ និងបានប្រាស្រ័យទាក់ទង លក់ដូរទំនិញជាមួយអ្នកស្រុក ។ ឈ្មួញទាំង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

នោះភាគច្រើនជាព្រាហ្មណ៍ ដែលជាអ្នកមានចំណេះដឹងជ្រៅជ្រះខាងផ្នែកព្រហ្មញ្ញសាសនា ។ ដូច្នេះ ពាណិជ្ជកម្មមិនគ្រាន់តែមានតួនាទីផ្លាស់ប្តូរទំនិញរវាងជនជាតិប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែក៏ជាមធ្យោបាយមួយដ៏សំខាន់ក្នុងការផ្សព្វផ្សាយភាសា អារ្យធម៌ និង ទំនៀមទំលាប់រវាងជនជាតិផ្សេងៗផងដែរ ។ ម្ល៉ោះហើយ ឥទ្ធិពលសាសនាព្រាហ្មណ៍ក៏បានជ្រួតជ្រាបចូលក្នុងសង្គមខ្មែរ ជាពិសេសក្នុងស្រទាប់បញ្ញវ័ន្ត និងមន្ត្រីរាជការក្នុងប្រទេស ។

រឿងនិទានខ្មែរបានរៀបរាប់ពីការចងស្ពានមានមេត្រីរវាងព្រះមហាក្សត្រិយ៍ខ្មែរជំនាន់ដើម នៅពាក់កណ្តាលទី១ នៃ គ.ស. គឺព្រះនាងលិវយី ដែលលើកទ័ពទៅទប់ទល់នឹងទ័ពសំពៅឥណ្ឌា ក្រោមបញ្ជាការរបស់ព្រះបាទហ៊ុនទៀន ដែលជាព្រាហ្មណ៍ ដែលបានចូលមកក្នុងទឹកដីខ្មែរដំបូង ។ បន្ទាប់ពីទទួលបានជ័យជំនះរួចមកព្រះបាទហ៊ុនទៀនបានប្រកាសខ្លួនជាស្តេចផែនដី និងបានរៀបព្រះរាជាពាហ៍ពិពាហ៍ជាមួយព្រះនាងលិវយី ។ ចាប់ពីពេលនោះមក ព្រះបាទហ៊ុនទៀនបានរៀបចំប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងទឹកដី ទៅតាមទស្សនៈរាជាធិបតេយ្យបែបព្រាហ្មណ៍ ។

ព្រះបាទហ៊ុនទៀន បានលើកដម្កើងព្រាហ្មណ៍ជាច្រើនរូប ឱ្យកាន់កិច្ចការរាជការ និង ទទួលបាននូវឋានៈខ្ពង់ខ្ពស់ទៀតផង ។ ប្រការនេះបានពង្រីកឥទ្ធិពលនៃលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនាឱ្យរីកដុះដាលកាន់តែខ្លាំងឡើងថែមទៀត ជាពិសេស ក្នុងចំណោមសិល្បៈករ បញ្ញវ័ន្ត មន្ត្រីរាជការជាន់ខ្ពស់ ។ ម៉្យាងវិញទៀត ដោយសារព្រះរាជាច្រើនអង្គនៅអាណាចក្រខ្មែរបុរាណគោរពបូជាយ៉ាងខ្ជាប់ខ្ជួននូវព្រហ្មញ្ញសាសនា ធ្វើឱ្យសាសនានេះមានការរីកចម្រើនលូតលាស់យ៉ាងខ្លាំងក្លា ។

២.២.២. ព្រះពុទ្ធសាសនា

ព្រះពុទ្ធសាសនាមានដើមកំណើតនៅឥណ្ឌា តែក្រោយព្រហ្មញ្ញសាសនា គឺនៅក្នុង ស.វ.ទី ៦ មុនគ.ស. ។ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទអសោក (ឆ្នាំ ២៧៣-២៣២ មុន គ.ស.) ព្រះពុទ្ធសាសនាត្រូវបានរីកផ្សព្វផ្សាយ ទាំងនៅប្រទេសឥណ្ឌា ទាំងនៅក្រៅប្រទេស តាមរយៈឈ្មួញឥណ្ឌា ដែលធ្វើពាណិជ្ជកម្ម និង ផ្សព្វផ្សាយវប្បធម៌ និង អារ្យធម៌ឥណ្ឌានៅកន្លែងផ្សេងៗក្នុងពិភពលោក ជាពិសេសនៅអាណាចក្រភ្នំ ។ នៅឆ្នាំ ២៥៣ មុន គ.ស. ព្រះថេរមហិន្ទៈជាបុត្រ ឬ ជាអនុជរបស់ព្រះបាទអសោក បាននាំយកព្រះពុទ្ធសាសនា **ថេរវាទ** ទៅផ្សព្វផ្សាយនៅកោះលង្កា ។ ឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រមិនបានកំណត់ច្បាស់ថា ព្រះពុទ្ធសាសនា **ថេរវាទ** នេះបានចូលមកប្រតិស្ឋានក្នុងអាណាចក្រខ្មែរឱ្យច្បាស់តាមណាទេ ។ ប្រភពខ្លះបាននិយាយថា ព្រះពុទ្ធសាសនាថេរវាទ ត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយជាដំបូងនៅកោះលង្កា បន្ទាប់មកទើបគេយកមកផ្សព្វផ្សាយនៅអាណាចក្រភ្នំ ។ ប្រភពខ្លះបានអះអាងថា ព្រះពុទ្ធសាសនាត្រូវបានព្រះសោណត្ថេរ និង ព្រះឧត្តរត្ថេរជាបឋមសមណទូតនៃព្រះមហាថេរមោគ្គល្លីបុត្ត បានផ្សព្វផ្សាយនៅដែនសុវណ្ណភូមិនេះ ក្នុងឆ្នាំ ៣០៦ មុន គ.ស. ក្រោមសាសនូបត្ថម្ភរបស់ព្រះបាទអសោក ។ មានប្រភពខ្លះបានលើកឡើងថាព្រះពុទ្ធសាសនាចូលមកដែនដីខ្មែរ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទស្រីមារៈ ឬ ព្រះបាទហ្វាន់ចេម៉ុន ក្នុងគ្រិស្តសតវត្សទី ២ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

លទ្ធិ	ហីនយាន	មហាយាន
បំណងប្រាថ្នាមនុស្ស	យកព្រះអរហត្ត និងព្រះនិព្វាន	ទៅជាព្រះពោធិសត្វ ដែលមានពោធិញ្ញាណជាទីបំផុត
ព្រះនិព្វាន	បានដោយបុញ្ញកិរិយាវត្ថុ គឺសីលទាន និងការភាវនា	ដោយសទ្ធាជ្រះថ្លាក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា
ការសម្រេចគោលដៅ	មានតែភិក្ខុទេ ដែលអាចទៅដល់ព្រះអរហត្ត	នៅជាឃរាវាស ក៏បានដល់ទីពោធិសត្វដែរ
កុសល	ខ្លួនទីពឹងខ្លួនៈ កុសលដែលអ្នកណាបានធ្វើនឹងនាំអ្នកនោះឱ្យរួចចាកទុក្ខ	កុសលរបស់ខ្លួនអាចនឹងផ្សព្វផ្សាយដល់អ្នកដទៃ

នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទកនិស្កៈ (ឆ្នាំ ៧៨ ដល់ ១០៥ ក្រោយ គ.ស.) ពុទ្ធសាសនាបានបែកជាពីរនិកាយ គឺ **ហីនយាន** និង **មហាយាន** ។ បុព្វហេតុចម្បងនៃការបែកជានិកាយពីរនេះ គឺបណ្តាលមកពីការប៉ះទង្គិចគ្នារវាងព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ពុទ្ធសាសនា ។ ពុទ្ធសាសនាដើម គឺ **ហីនយាន** មានវិន័យតឹងរ៉ឹង ធ្វើឱ្យអ្នកបួសកម្រសម្រេចបានដូចបំណង បើប្រៀបធៀបនឹងព្រហ្មញ្ញសាសនាដែលឆាប់សម្រេចជាង ។ ដូច្នេះ គណៈសង្ឃខ្លះបានបែកចេញពីពុទ្ធសាសនាដើម ក្នុងគោលដៅកែប្រែលទ្ធិខ្លះដើម្បីសម្រេចបានតាមគោលដៅឱ្យលឿនកុំឱ្យចាញ់ព្រាហ្មញ្ញសាសនា ដែលគេហៅថា **មហាយាន** (រទេះធំ) ។ លទ្ធិពុទ្ធសាសនាមហាយាន មានអាទិទេព គឺព្រះពោធិសត្វនៅជួយគ្រប់គ្រង ។

២.២.៣. ការគោរពបូជាសាសនាតាមសម័យកាល

នៅសម័យអាណាចក្រភ្នំ ប្រជាជនខ្មែរខ្លះគោរពបូជាព្រហ្មញ្ញសាសនា និង ខ្លះទៀតព្រះពុទ្ធសាសនា ។ នៅក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនា អ្នកខ្លះគោរពព្រះឥសូរ អ្នកខ្លះគោរពព្រះវិស្ណុ ។ ដល់ក្រោយសតវត្សទី ៨ ប្រជាជនខ្មែរគោរព **ព្រះហរិហរៈ** ដែលម្ខាងជាឥសូរ និងម្ខាងទៀតជាវិស្ណុ ដែលរូបចម្លាក់ច្រើនធ្វើអំពីសំរិទ្ធិ និង ថ្ម ។

នៅសម័យអាណាចក្រភ្នំ ព្រះពុទ្ធសាសនាមានការរុងរឿងក្រៃលែង ហើយអ្នកស្រុកច្រើនគោរពនិកាយហីនយាន ។ គេបានរកឃើញពុទ្ធរូបជាច្រើនអង្គធ្វើពីសំរិទ្ធិ ពីថ្ម ឬ ពីឈើ ជារចនាបថភ្នំដារ នៅអង្គរបុរី ដែលជាមជ្ឈមណ្ឌលផលិតបដិមាករទាំងនោះ ។ ព្រះពុទ្ធរូបសម័យនោះដែលរកឃើញ គឺ ព្រះពុទ្ធរូបថ្មនៅវត្តរំលកស្រុកព្រៃកប្បាស ខេត្តតាកែវ ព្រះពុទ្ធរូបសំរិទ្ធិនៅបាណន់ ខេត្តបាត់ដំបង និង ព្រះពុទ្ធរូបនៅទួលព្រះធាតុ ខេត្តកំពង់ស្ពឺ ។

នៅសម័យចេនឡា លទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនាមានការរីកចម្រើន ដោយសារប្រជាជនគោរពនូវទេវរូបទាំងបី គឺ ព្រះឥសូរ ព្រះវិស្ណុ និងហរិហរៈ ។

ព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាននៅសម័យចេនឡារុងរឿងណាស់ តែគេពុំសូវឃើញមានបដិមាពោធិសត្វ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

អវលោកិស្វរៈទេ មានមួយនៅខេត្តក្រមួនស និងមួយទៀតនៅប្រាសាទសាកៀម ខេត្តសៀមរាប ។ ចំណែកលទ្ធិហីនយានក៏មិនសាបសូន្យដែរ ។

២.២.៤. លទ្ធិទេវរាជ និង ការគោរពបូជាសាសនានៅប្រាសាទព្រះវិហារ

យើងបានដឹងយ៉ាងច្បាស់ពីលទ្ធិទេវរាជពីសិលាចារឹក **ស្តុកកក់ធំ** ដែលអ្នកប្រាជ្ញជាតិបារាំងឈ្មោះ **ហ្សក សឺដែស** និង **ឱុយម៉ុង** បានសិក្សាយ៉ាងលម្អិតនៅក្នុងអត្ថបទមួយក្រោមចំណងជើងថា «**សិលាចារឹកស្តុកកក់ធំ ត្នុំសណ្តក និង ព្រះវិហារ**» ។ លទ្ធិទេវរាជនេះត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយព្រាហ្មណ៍ **ហិរណ្យទាម** ដែលបានចងក្រងនូវគម្ពីបួនគឺ **វិនាសិខ- នយោត្តរ- សម្មោហ** និង **សិរច្ឆេទ** ដែលរៀបរាប់ពីរបៀបប្រារព្ធធ្វើពិធីទេវរាជ ។

នៅឆ្នាំ ៨០២ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** បានរៀបចំពិធី **ទេវរាជ** ដើម្បីប្រកាសឯករាជ្យដល់អាណាចក្រខ្មែរ ហើយធ្វើឱ្យព្រះរាជាទៅជា **ចក្រវាតិន** (អាទិទេពនៃស្តេច) លើភ្នំគូលែន (**មហេន្ទ្របវ៌ត**) ។ ក៏ប៉ុន្តែ មិនមែនមានន័យថា លទ្ធិទេវរាជនេះត្រូវតែរៀបចំឡើងនៅទីកន្លែងខ្ពស់ ឬ នៅលើប្រាសាទភ្នំឡើយ ។

ពិធីទេវរាជនេះត្រូវមានព្រាហ្មណ៍ជាអ្នករៀបចំ ។ ព្រាហ្មណ៍ដែលរៀបចំពិធីទេវរាជសម្រាប់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** គឺ **សិវកៃវល្យ** ដែលជា **រាជបុរោហិត** និង **រាជគ្រូ** របស់ព្រះអង្គ ។ បន្ទាប់ពីពិធីអភិសេកនេះ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** មានឋានៈជា **ទេវរាជ** ដែលពាក្យខ្មែរបុរាណហៅថា **កម្រតេងជគតតរាជ្យ** (*kamraten jagat ta raja*) ដែលមានន័យថា **ស្តេចដែលជាម្ចាស់នៃចក្រវាល** ។ បន្ទាប់ពីប្រសិទ្ធិហើយ ព្រះសិវលិង្គនេះក៏ក្លាយទៅជា **ទេវរូប** ដែលមានឋានៈជា **កម្រតេងជគតតរាជ្យ** ដែរ ។ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** និង ព្រាហ្មណ៍ **ហិរណ្យទាម** បានសច្ចាថា មានតែសមាជិកគ្រួសារព្រាហ្មណ៍ **សិវកៃវល្យ** ទេ ដែលអាចប្រារព្ធធ្វើពិធីទេវរាជបាន ។

បន្ទាប់ពីរៀបចំពិធីទេវរាជ ព្រះសិវលិង្គទទួលប្រសិទ្ធិ ហើយក្លាយទៅជាទេវរូបដែលគេរាល់គ្នាត្រូវគោរពបូជា ។ ព្រះសិវលិង្គនេះមានតែមួយទេ ហើយអាចយកទៅដម្កល់ទុកនៅកន្លែងជាទីសក្ការ និងអាចយកពីមួយកន្លែងទៅដម្កល់នៅមួយកន្លែងទៀត ។

ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសាងសង់ឡើងដើម្បីរក្សាទុកសិវលិង្គ សម្រាប់ជាទីសក្ការបូជាតាមលទ្ធិព្រហ្មញ្ញសាសនា និង លទ្ធិទេវរាជនេះ ។ ក៏ប៉ុន្តែ ប្រជាជននៅតាមតំបន់នោះក៏គោរពនូវព្រះពុទ្ធសាសនា និង លទ្ធិជីវចលផងដែរ ។ **លទ្ធិជីវចល** គឺជំនឿលើព្រលឹង វត្ថុស័ក្តសិទ្ធិ អ្នកតាព្រៃភ្នំ ឬ ដើមឈើដែលតែងតែការពារដល់មនុស្សលោក ។ នៅសម័យនោះ ព្រះពុទ្ធសាសនា ព្រហ្មញ្ញសាសនា និងលទ្ធិជីវចលឥតមានបៀតបៀនគ្នាទេ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ក៏ប៉ុន្តែ ចាប់តាំងពីសតវត្សទី ១០ មក គេឃើញ ព្រះរាជា និង មន្ត្រីធំៗកាន់សាសនាមិនសូវស្របគ្នាទេ ។ ប្រសិនបើព្រះរាជាកាន់ព្រហ្មញ្ញសាសនា មន្ត្រីធំៗច្រើនកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា ។ ហើយប្រសិនបើព្រះរាជាកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា មន្ត្រីធំៗកាន់ព្រហ្មញ្ញសាសនាវិញ ។

នៅពេលដែលអាណាចក្រខ្មែរស្គាល់នូវភាពរុងរឿង សាសនាទាំងពីរព្រហ្មញ្ញសាសនា និងពុទ្ធសាសនា ចេះរួមរស់ជាមួយគ្នាប្រកបដោយសុខដុមរម្យនាអស់រយៈកាលដ៏យូរលង់ ។ លុះដល់សតវត្សទី ១៣ ពុទ្ធសាសនាមហាយានបានបាត់បង់ ។ ដល់សតវត្សទី ១៤ ព្រហ្មញ្ញសាសនាក៏បាត់បង់ទៀត ដោយសារពុទ្ធសាសនាហីនយានបានចូលមកដល់ ។ នៅពេលនោះ គេចាប់ឃើញថាប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើនគោរពនូវព្រះពុទ្ធសាសនាហីនយាន តែមន្ត្រីធំៗនៅគោរពសាសនាព្រាហ្មណ៍ ។ សង្គ្រាមសាសនានៅសម័យក្រោយអង្គរ គឺជាមូលហេតុមួយដែលធ្វើឱ្យខ្មែរចុះខ្សោយ និងបាត់បង់នូវឯកភាពជាតិ ដែលបើកលទ្ធភាពឱ្យប្រទេសជិតខាងគេចូលមកឈ្លានពាន និងដណ្តើមយកអង្គរ តួយ៉ាងដូចជាទ័ពសៀមដែលចូលមកវាយអង្គរលើកដំបូង បានប្រើលេសថាមកជួយការពារព្រះពុទ្ធសាសនា ។

២.៣. ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដែលកសាងប្រាសាទព្រះវិហារ

ប្រវត្តិសាស្ត្រដែលពាក់ព័ន្ធនឹងប្រាសាទព្រះវិហារ និងព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជំនាន់នោះ ត្រូវបានចារទុកនៅលើសិលាចារឹក ដែលអ្នកប្រាជ្ញបារាំងឆ្នើមបំផុត ខាងសិក្សាសិលាចារឹកកម្ពុជា គឺលោក **ហ្សក សឺដេស** បានបកប្រែពីភាសាសំស្ក្រឹត និង ភាសាខ្មែរបុរាណ ហើយបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុងកម្រងសៀវភៅរបស់លោកឈ្មោះថា «**សិលាចារឹកនៃកម្ពុជា**» ក្នុងភាគទី ៦ ។ សិលាចារឹកទាំងនេះត្រូវបានលោក **អាអ៊ីម៉ូនីញេ** និង លោក **ដឺឡាហ្សុងគែរ** រកឃើញនៅប្រាសាទព្រះវិហារ ឬ ឆ្លាក់លើទ្វារចូលតែម្តង ។ ដើម្បីងាយស្រួលក្នុងការសិក្សា គេបានចុះលេខបញ្ជីសារពើភ័ណ្ឌយ៉ាងត្រឹមត្រូវ ។ សិលាចារឹក «**ព្រះវិហារ**» មានលេខរៀងពី K380, K381, K382, K383 ។ សិលាចារឹកពី K380-K382 ពាក់ព័ន្ធនឹងព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ហើយសិលាចារឹក K83 ពាក់ព័ន្ធនឹងព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ។

ក្រៅពីនេះ មានសិលាចារឹកផ្សេងទៀត ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** គឺ K542, K583 និង សិលាចារឹក **ស្តុកកក់ធំ** ។ លោក **ហ្សក សឺដេស** និង លោក **ឌុយម៉ុង** បានសរសេរអត្ថបទ «**សិលាចារឹកស្តុកកក់ធំ ត្លំសណ្តក និងព្រះវិហារ**» ដែល **សាលាបារាំងចុងបូព៌ា** បានបោះពុម្ពឡើងវិញក្នុងឆ្នាំ ១៩៩២ ក្នុងសៀវភៅ **ហ្សក សឺដេស-អត្ថបទស្តីពីប្រទេសខ្មែរ** ។ លោក **ក្លូដ ហ្សាក់** បានសរសេរអត្ថបទ «**ការសិក្សាស្តីពីសិលាចារឹកកម្ពុជា-សិលាចារឹកបាពួន**-K583» ដែលជាប្រភពមួយយ៉ាងសំខាន់នៃការសិក្សាដើមកំណើតរបស់ប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។ ម៉្យាងវិញទៀត លោក **ហង់រី ប៉ារម៉ង់ទីយេ** បានសរសេរយ៉ាងលម្អិតពីប្រាសាទ **ព្រះវិហារ**

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

នៅក្នុងស្នាដៃរបស់លោកដែលបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៣៩ ក្រោមចំណងជើងថា «**សិល្បៈបុរាណខ្មែរ-វិមាននៅខាងជ្រែកភ្នំសាន្ត**» ព្រមទាំងមានគូរគំនូរទៀតផង ។

ឆ្លងតាមការសិក្សាសិលាចារឹកទាំងនេះ យើងឃើញថាព្រះមហាក្សត្រខ្មែរព្រះអង្គមានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការរៀបចំសាងសង់ប្រាសាទបុរាណនានា ដែលមានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងប្រព័ន្ធគំនិតខ្មែរ និង សាសនានាសម័យបុរាណ ។ យើងអាចរៀបចំជាបញ្ជីឈ្មោះនៃព្រះមហាក្សត្រដែលកសាង ឬ មានជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងប្រាសាទព្រះវិហារ ដូចតទៅ÷

ទី១- ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី២** (គ.ស.៨០២- គ.ស.៨៥០ បុត្ររបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះអង្គម្ចាស់ **ឥន្ទ្រាយុធ** បានយកសិវលិង្គ **ស្រីសិខរិស្វរ** ពី **លិង្គបុរី** (វត្តភូ) មកតម្កល់លើភ្នំព្រះវិហារ- សិលាចារឹកបាពួន-K583)

ទី២- ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** (គ.ស.៨៨៩- គ.ស.៩០០ តាមប្រភពសិលាចារឹក K382)

ទី៣- ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** (គ.ស.១០១០- គ.ស.១០៥០ តាមប្រភពសិលាចារឹក K380)

ទី៤- ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** (១០៥០-១០៦៦)

ទី៥- ព្រះបាទ **ហសិវរ្ម័នទី ៣** (១០៦៦-១០៧៩)

ទី៦- ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** (១០៨០-១១០៦)

ទី៧- ព្រះបាទ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** (១១០៧-១១១២) ដែលជាបងរបស់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦**

ទី៨- ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** (១១១៣-១១៤៩)

សិលាចារឹកលេខ K383 បញ្ជាក់ថា នៅឆ្នាំ ១១២១ ព្រះរាជគ្រូ **ទិវាករបណ្ឌិត** បានចាររៀបរាប់ពីប្រវត្តិសាស្ត្រនៃប្រាសាទព្រះវិហារ ដែលពាក់ព័ន្ធនឹងមហាក្សត្រ ៥ អង្គខាងលើដែលបានសោយរាជ្យជាបន្តបន្ទាប់ ។

ទន្ទឹមនឹងនេះ យើងក៏ដឹងដែរថា រាជបុរោហិត ឬ រាជគ្រូរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ដែលជាព្រាហ្មណ៍ ឬ បណ្ឌិតដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងសាសនា និង នយោបាយរបស់អាណាចក្រខ្មែរ ។ ព្រាហ្មណ៍ខ្លះមានដើមកំណើតពីប្រទេសឥណ្ឌា តែខ្លះទៀតគឺជាខ្មែរដែលបានសិក្សានៅប្រទេសឥណ្ឌា ហើយបានចូលរួមយ៉ាងសកម្មនៅក្នុងកិច្ចការពារនូវប្រពៃណីហិណ្ឌូ និង វប្បធម៌សំស្ក្រឹតនៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ ។ ពួកព្រាហ្មណ៍ទាំងនេះក៏បានដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងការគ្រប់គ្រងប្រទេស និងចូលរួមវិភាគទានក្នុងការអភិវឌ្ឍសិល្បៈខ្មែរ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ការតែងតាំងរាជបុរោហិតមានលក្ខណៈតពូជពង្សវង្សត្រកូលតែម្តង ។ ឧទាហរណ៍ សមាជិកគ្រួសារព្រាហ្មណ៍ **សិវកៃវល្យ** ត្រូវបានព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** និង ព្រាហ្មណ៍ **ហិរណ្យទាម** បានតែងតាំងជា **រាជបុរោហិត** សម្រាប់ការប្រារព្ធធ្វើពិធីទេវរាជ ។ តាមប្រភពឯកសាររបស់លោក **ឡូរ៉ែនស៍ ប៉ាលម័រ ប្រ៊ីគ្គស៍** គ្រួសារ **ប្រាណាទតម្ម័ន** មានសិទ្ធិតពូជក្នុងការតែងតាំងជា **អាចារ្យព្រាហ្មណ៍** (*Hotar*) ។ គ្រួសារ **ហរិបុរ** មានសិទ្ធិតពូជជាព្រះសង្ឃសម្រាប់ពិធីបូជាសពជាដើម ។

ប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**ត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដោយមហាក្សត្រជាច្រើនអង្គ ។ ដូច្នេះហើយទើបយើងឃើញថាប្រាសាទ**ព្រះវិហារ**សាងសង់ឡើងតាមរចនាបថខុសៗគ្នា ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីដំណាក់កាលសាងសង់ផ្សេងៗគ្នា ។

២.៣.១. ព្រះបាទជ័យវរ្ម័ន ទី ២ (គ.ស.៨០២-គ.ស.៨៥០)

សិលាចារឹក **បាពួន** (K583) ដែលបកប្រែដោយលោក **ត្លង់ ហ្សាក់** នៅក្នុងអត្ថបទរបស់លោក «**ការសិក្សាស្តីពីសិលាចារឹកកម្ពុជា-សិលាចារឹកបាពួន**-K583» រៀបរាប់ជាភាសាសំស្រ្កឹតពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ដែលជា អាទិទេពនៃក្សត្រលើគ្រប់ទ្វីបបានគ្រប់គ្រងប្រទេសប្រកបដោយទសពិធរាជធម៌ និងការពារប្រជាជនរបស់ព្រះអង្គ ។ ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ស្រី ឥន្ទ្រាយុទ្ធ** មានថាមពលខ្លាំងក្លាតាំងពីវ័យក្មេង ដោយច្បាំងឈ្នះស្តេចចម្ប៉ា ។ ព្រះអង្គបានយាងទៅធ្វើធម៌នៅ **លិង្គបុរី** (*វត្តភូ*) ។ តាមបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈ ព្រះអង្គបានកសាងលិង្គមួយពីបំណែកលិង្គធំមួយទៀតឈ្មោះ **លិង្គនិសកល** ហើយព្រះអង្គបានតម្កល់លិង្គនេះនៅវត្តសន្ទ ដោយប្រគេនថ្វាយព្រះចៅ **លិង្គបុរី** នូវទេវរូប **ស្រី សិខរិស្វរៈ** ហើយបន្ទាប់មកព្រះអង្គបានយកលិង្គនេះមកទុកនៅប្រាសាទព្រះវិហារ ។ សិលាចារឹកបាពួនបានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ ពីដើមកំណើតនៃទីសក្ការបូជាចំពោះ **សិខរិស្វរៈ** តាំងពីជំនាន់ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** មកម្លេះ ។ ដូច្នេះ យើងអាចសន្និដ្ឋានបានពីវត្តមាននៃប្រាសាទ**ព្រះវិហារ** ដែលអាចមិនទាន់ជាសំណង់ថ្មនៅឡើយ នៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ២** ។

២.៣.២. ព្រះបាទយសោវរ្ម័ន ទី ១ (គ.ស.៨៨៩-គ.ស.៩០០)

ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** គឺជាបុត្ររបស់ព្រះបាទ **ឥន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** ដែលជាស្តេចកសាងប្រាសាទ **បាគង** ដែលជាប្រាសាទភ្នំទី ១ សាងពីថ្មភក់ ។ លុះបានទទួលរាជសម្បត្តិភ្លាម ព្រះអង្គបានកសាងនៅគ្រប់ខេត្តនូវអាស្រម ចំនួន ១០០ (យសោធរាស្រម) ។ នៅគ.ស. ៨៩៣ ព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** បានសាងសង់នៅកណ្តាលបារាយណ៍ **ឥន្ទ្រតដាក** នូវប្រាសាទ **លលៃ** ដើម្បីឧទ្ទិសចំពោះព្រះមាតាបិតា និងជីដូនជីតាខាងព្រះមាតារបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ឥន្ទ្រទេវី** ។ ព្រះអង្គបានកសាងក្រុង **យសោធរបុរ** ដែលមានភ្នំបាខែងនៅចំកណ្តាល ហើយទ្រង់

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

បាននាំយកទេវរាជពី **ហរិហរាល័យ** ទៅតម្កល់នៅក្រុងថ្មីនេះនៅក្នុងឆ្នាំ ៨៩៣ ។

ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទពីរដើម្បីឧទ្ទិសចំពោះព្រះឥសូរ គឺ បន្តសាងសង់ប្រាសាទ **សិខរិស្វរៈ** ដែលជាប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** និងប្រាសាទ **តត្រៃស្វរៈ** នៅ **សិវបុរៈ** (ភ្នំសណ្តក) ។ ចំណែកឯនៅភ្នំបូក និង ភ្នំក្រោម ព្រះអង្គបានសាងប្រាសាទមានប្រាង្គ ៣ សម្រាប់ឧទ្ទិសចំពោះត្រីមូិតិ (ព្រះព្រហ្ម- ព្រះវិស្ណុ- ព្រះឥសូរ) ។ សិលាចារឹកភាសាសំស្ក្រឹត K382 ដែលប្រភពខ្លះហៅថាសិលាចារឹក **សិវសត្តិ** (Çivaçakti) ដោយយកតាមឈ្មោះអ្នកនិពន្ធនៃសិលាចារឹកបានលើកឡើងពីបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈ ដើម្បីតម្កល់ទេវរូបនៅ **យសោធរគិរី** (ភ្នំបាក់ខែង) គឺនៅក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** ។ សិលាចារឹកនេះក៏បានបញ្ជាក់ពីវត្តមាននៃ **សិខរិស្វរៈ** ដែលមានន័យថាមានប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១**។

ទឹកដីខ្មែរនៅពេលនោះ ខាងលិចទល់នឹងដែន **សុវណ្ណភូមិ្មរាតាស** (ប្រទេសភូមា) ខាងត្បូងទល់នឹងសមុទ្រខាងកើតទល់នឹងចម្ប៉ា ខាងជើងទល់នឹងប្រទេសប្រទេសចិន ។

២.៣.៣. ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័ន ទី ១ (គ.ស.១០១០-គ.ស.១០៥០)

ក្រោយពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៥** សោយទិវង្គតទៅ ក្មួយរបស់ព្រះអង្គគឺព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យក្នុង គ.ស. ១០០១ ។ នៅពេលនោះ សង្គ្រាមក្នុងស្រុកបានកើតមានឡើងនៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ ដោយសារចម្បាំងដណ្តើមរាជសម្បត្តិ ។ យ៉ាងហោចណាស់ ក៏ប្រហែលជាមានព្រះរាជាបីព្រះអង្គដែលបានចូលរួមក្នុងការដណ្តើមរាជសម្បត្តិនេះ គឺ ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ១** ព្រះបាទ **ជ័យវីរវរ្ម័ន** និង ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ។ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្របានផ្តល់នូវពតិមានចម្រូងចម្រាស់គ្នាពីដើមកំណើតរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ។ សិលាចារឹកបានបង្ហាញថាព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារជាច្រើនខុសៗគ្នា ដោយសារតែប្រហែលជាសិលាចារឹកទាំងនោះភាគច្រើនចារឹកដោយមន្ត្រីដែលគាំទ្រព្រះអង្គ ។ ម៉្យាងវិញទៀត ប្រហែលជាគោរម្យងារទាំងនេះចារឹកឡើងមុនពេលព្រះអង្គឈ្នះសង្គ្រាម និងមុនពេលព្រះអង្គឡើងគ្រងរាជ្យជាស្តេចកំពូល គឺមិនមែនកំណត់ហេតុពីព្រះអង្គផ្ទាល់ទេ ។ សិលាចារឹក K153 នៅក្នុង គ.ស. ១០០១ ព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារជា ***ព្រះករុណា ប្រាសាទ ត ធូលី ព្រះបាទ កម្រតេង អញ ស្រី សូរ្យបរមទេព*** ។ សិលាចារឹក K125 នៅជិតក្រចេះបញ្ជាក់ថាព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារជា ***ធូលី វ្រះបាទធូលី ជើង វ្រះ កម្រតេង អញ ត បរមវិត្រ*** តែនៅក្នុងឃ្លាមួយទៀតសិលាចារឹកនេះហៅព្រះអង្គថា ***កម្រតេង កំតួន អញ*** ។ សិលាចារឹក K292 បញ្ជាក់ថាព្រះអង្គមានព្រះគោរម្យងារជា ***វ្រះបាទ កម្រតេង អញ កំតួន អញ ស្រី សូរ្យវម៌ទេវត សកលលោ្វយ វ្រះ ធម៌រាជ្យ*** (**មួន សក្ខណារី**-២០០៦ ទំព័រ ៣) ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

សិលាចារឹក **ស្តុកកក់ធំ** បានបញ្ជាក់ថានៅក្នុង គ.ស. ១០០២ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ដែលមានទីតាំងនៅភូមិភាគពាយ័ព្យនៃប្រទេសកម្ពុជា ប្រហែលជានៅម៉ុងដងទន្លេមេណាមផ្នែកកណ្តាល បានចាប់ផ្តើមប្រតិបត្តិការសឹកប្រឆាំងនឹងគូបដិបក្សរបស់ព្រះអង្គ ។ នៅក្នុង គ.ស. ១០០៤ ព្រះអង្គបានកាន់កាប់នូវទឹកដីផ្នែកខាងជើងនៃភ្នំដងរែក ។ នៅពេលនោះ ព្រះបាទ **ជ័យវីរវរ្ម័ន** នៅសោយរាជ្យនៅអង្គរនៅឡើយ ។ បន្ទាប់ពីបានពង្រឹងមូលដ្ឋាននៅទីនោះហើយ នៅចន្លោះឆ្នាំ ១០០៥ និង ១០០៧ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័ន** បានលើកទ័ពវាយចូលវាយអង្គរ ហើយបានទទួលជោគជ័យជាស្ថាពរនៅឆ្នាំ ១០១០ ។ បន្ទាប់មកព្រះអង្គបានខិតខំពង្រឹងសណ្តាប់ធ្នាប់សង្គម និង ស្តារព្រះរាជាណាចក្រ ពង្រឹងក្បាលម៉ាស៊ីនរដ្ឋបាល និងកសាងប្រាសាទឡើងវិញ ដើម្បីឱ្យប្រជាពលរដ្ឋអាចរស់នៅក្នុងសុខសន្តិភាព ។ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានសោយរាជ្យរហូតដល់ ឆ្នាំ ១០៥០ ។ ព្រះអង្គបានពង្រីកទឹកដីនៃអាណាចក្រខ្មែរដល់ត្រើយខាងស្តាំនៃទន្លេមេណាំ និង បន្ទាប់មកដល់ម៉ាឡេស៊ីភាគកណ្តាល ។

ប្រវត្តិវិទូមានទស្សនខុសៗគ្នាពីជំនឿសាសនារបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ។ លោកស្រី **ហ្ស៊ីត្វ** និង លោក **ស៊ីដែស** ជឿជាក់ថា ព្រះអង្គជាព្រះរាជាទី១ ដែលកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនាមហាយាន ហើយមរណនាមរបស់ព្រះអង្គ **និវានបទ** គឺជាសក្ខីភាពនៃជំនឿលើព្រះពុទ្ធសាសនារបស់ព្រះអង្គ ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅក្នុងសៀវភៅចុងក្រោយដែលមានចំណងជើងថា «**ប្រវត្តិសាស្ត្រអង្គរ**» លោកស្រី **ហ្ស៊ីត្វ** បានលើកឡើងនូវទស្សនមួយដែលថា ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** អាចជាស្តេចដែលគោរពព្រហ្មញ្ញសាសនា ដោយសារតែប្រាសាទដែលត្រូវបានសាងសង់នៅក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះអង្គ គឺសុទ្ធសឹងតែជាប្រាសាទសិវនិយមទាំងអស់ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ប្រវត្តិវិទូបារាំង លោក **ហ្វីឡូហ្សា** បានអះអាងថា **និវានបទ** ក៏ជាមរណនាមនៃស្តេចដែលគោរពបូជាព្រះសិវផងដែរ ។

នៅដែលពេលស្រុកកើតសង្គ្រាមក្នុងស្រុក មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ខ្លះបានគាំទ្រដល់ពួកបះបោរ ដើម្បីរក្សានូវទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ខ្លួន ។ ដូច្នេះហើយ អាទិភាពមួយទៀតរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** គឺធានាឱ្យបាននូវភាពស្មោះត្រង់របស់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ដែលបម្រើព្រះអង្គ ។ នៅលើសិលាចារឹកនៃគោបុរៈព្រះបរមរាជវាំង ព្រះអង្គបានចារឹកនូវសម្បថដែលមន្ត្រីគ្រប់ជាន់ថ្នាក់ត្រូវធ្វើសច្ចាប្រណិធាន ដើម្បីបញ្ជាក់ពីភាពស្មោះត្រង់របស់ពួកគេចំពោះព្រះអង្គ ។

នៅក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ព្រាហ្មណ៍ **សទាសិវ** ត្រូវបានតែងតាំងជា **ជយេន្ទ្របណ្ឌិត** និងបានរៀបអភិសេកជាមួយប្អូនស្រីរបស់ព្រះមហាក្សត្រីយ៍ **វីរលក្ស្មី** ដែលជាប្អូនថ្លៃរបស់ព្រះអង្គ ។ បន្ទាប់មក **សទាសិវ** ត្រូវបានព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** តែងតាំងជារាជគ្រូ និងមានឋានៈជា **ធូលីជើង** ។

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** មិនបានសាងសង់អ្វីសំខាន់នៅអង្គរទេ តែព្រះអង្គក៏មិនបានបញ្ឈប់ការសាងសង់ដែរ ដោយបានស្ថាបនាបង្ហើយប្រាសាទវិមានអាកាស និងគោបុរៈនៃរាជវាំង ។ ព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

សង់បង្ហើយប្រាសាទតាកែវ ។

អាទិភាពរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** គឺការផ្សះផ្សាជាតិ និងការពង្រឹងសន្តិភាពនៅក្នុងអាណាចក្រខ្មែរ បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមក្នុងស្រុកអស់រយៈពេល ៩ ឆ្នាំមក ។ ដើម្បីពង្រឹងអំណាចរបស់ព្រះរាជានៅតាមខេត្ត ព្រះអង្គបានផ្តោតជាសំខាន់លើការសាងសង់ប្រាសាទបុរាណនៅក្រៅអង្គរ ។ ដូច្នេះហើយ ទើបព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ និងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់សាងប្រាសាទភ្នំជីសូរ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** និង **ព្រះខ័ន** កំពង់ស្វាយ ។

សិលាចារឹកលេខ K381 ដែលឆ្លាក់លើសរសក្លោងទ្វារខាងត្បូងនៃថែវខាងត្បូង ដែលស្ថិតនៅខាងកើតគោបុរៈទី៣ បានបញ្ជាក់ពីការឡើងសោយរាជ្យរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នៅក្នុង គ. ស. ១០០២ ។

សិលាចារឹក K380 ដែលឆ្លាក់លើសរសក្លោងទ្វារខាងត្បូងនៃគោបុរៈទី ២ បានបញ្ជាក់ថា នៅក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** មានការគោរពយ៉ាងខ្លាំងក្លាចំពោះ **លទ្ធិសិវៈនិយម** នៅលើកំពូលភ្នំព្រះវិហារ ។ ព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យតម្កល់ព្រះសិវលិង្គឈ្មោះ **សូរ្យវរមេស្វរ** តំបូងនៅ **ជ័យក្សេត្រ** (បាសិត) ហើយបន្ទាប់មក នៅក្នុង គ. ស. ១០១៨ ព្រះអង្គបានបញ្ជាឱ្យយកព្រះសិវលិង្គ **សូរ្យវរមេស្វរ** នេះទៅតម្កល់នៅទីសក្ការៈបីទៀត គឺ **សិខរិស្វរ** (ព្រះវិហារ) **ឥសាន្តទិត** (Içantirtha) និង **សូរ្យាទ្រ** (ភ្នំជីសូរ) ។ លិង្គ **សូរ្យវរមេស្វរ** នេះត្រូវបានគេដម្កល់នៅក្នុងគោបុរៈទី២ នៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។

សិលាចារឹកនេះបានរំលឹកថាទេវរូប **ភទ្រេស្វរ** (Bhadreçvara) ត្រូវបានយកមកពី **លិង្គបុរ** (វត្តភូ) ដើម្បីតម្កល់នៅភ្នំព្រះវិហារ ។ គឺនៅក្នុងរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ហើយ ដែលមានការសាងសង់នូវប្រាសាទជាច្រើនធ្វើពីថ្មភក់ នៅតាមគោបុរៈផ្សេងៗនៃប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។ ប្រាង្គកណ្តាល គឺជានិវាសនដ្ឋាននៃមហាក្សត្ររបស់អាទិទេព ដែលតំណាងដោយព្រះសិវលិង្គ ។

សិលាចារឹកលេខ K381 បានបញ្ជាក់ថា ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានប្រទានដល់ឥសីឈ្មោះ **តាបសវិន្ទ្រាបណ្ឌិត** (Devatapasvindrapandita) នូវក្លស់មាសមួយ និង វិរស្រេម (រាជរាំង) ដើម្បីតបស្នងសងគុណក្នុងការថែរក្សាលិង្គ **សិខរិស្វរ** ។ ដូច្នេះហើយ ទើបឥសីនេះបានដាក់ឈ្មោះអាស្រមនេះថាជា **តាបសវិន្ទ្រាបណ្ឌិតអាស្រម** ។ សិលាចារឹកនេះបានបញ្ជាក់ថា **តាបសវិន្ទ្រាបណ្ឌិត** មានសិទ្ធិផ្តាច់មុខលើខ្ញុំបម្រើ និងរបស់សព្វសារពើនៅក្នុងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។ សិលាចារឹក K381 បានពិពណ៌នាថា នៅក្នុង គ. ស. ១០២៦ **តាបសវិន្ទ្រាបណ្ឌិត** បានធ្វើអំណោយដល់ **ស្រី សិខរិស្វរ** នៅពេលបុណ្យចូលឆ្នាំ នូវគ្រឿងអលង្ការ វត្ថុសម្រាប់រៀបចំពិធីផ្សេងៗ គោ ក្របី ដំរី ភូមិ ដីធ្លី និងខ្ញុំបម្រើជាដើម ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានពង្រីកជាបន្តបន្ទាប់ ។ សិលាចារឹកលេខ K380 បានបញ្ជាក់ថា នៅក្នុង គ.ស. ១០៣៧ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** បានផ្តល់អំណោយដល់ព្រាហ្មណ៍ **សុកាមិរ** ដែលមានដើមកំណើតនៅ **គុរុក្សេត្រ** ស្រុក **ទិបជ** ហើយផ្លាស់ឈ្មោះស្រុកនេះទៅជា **គុរុក្សេត្រ** វិញ ដើម្បីតបស្នងសងគុណចំពោះការគ្រប់គ្រងប្រាសាទព្រះវិហារ ។ ព្រាហ្មណ៍ **សុកាមិរ** ដែលជាអ្នកកត់ត្រាប្រវត្តិប្រាសាទព្រះវិហារ និង អ្នកកាន់បណ្ណាសារជាតិ ។ ព្រាហ្មណ៍ **សុកាមិរ** បានពង្រីកប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ឱ្យកាន់តែធំជាងមុនទៅទៀត ។ អត្ថបទជាភាសាខ្មែរបុរាណបានលើកឡើងថា មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់បានទទួលពាក្យសម្បថស្វាមីភក្តិចំពោះព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នៅក្នុងប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ជាពិសេសស្វាមីភក្តិចំពោះអាទិទេព **កម្រតេងស្វេរ** នៃ **លិង្គប៉ុរី** ដែលបានមកចាប់ជាតិជាថ្មីជា **សិខរិស្វេរ** ។ ពាក្យសម្បថរួមមាន កាតព្វកិច្ចក្នុងការថែរក្សា ជួសជុល និង ការពារប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ដើម្បីទប់ទល់នឹងខ្មាំងសត្រូវឈ្លានពាន និង ពួកបះបោរ ។

សិលាចារឹកភាសាសំស្រ្កឹត K382 បានបញ្ជាក់ ពីព្រះរាជបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈ ឱ្យយកទេវរូបទៅតម្កល់នៅ **ស្រី សិខរិស្វេរ** ។ នៅក្នុងគ្រឹស្តសករាជ ១០៤៧ **តាបស ទិវាករបណ្ឌិត** បានបង្គំទូលថ្វាយព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នូវបញ្ជារបស់ព្រះសិវៈនេះ ។

សិលាចារឹកលេខ K542 ដែលសរសេរដោយ **តាបសវិស្វេរបណ្ឌិត** (Tapasvisvara pandita) នៅលើប្រាសាទឃ្លាំងខាងជើង បានបញ្ជាក់ថាលោកបានកសាងសំណង់សាសនា ហើយបានលើកថ្វាយដល់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** ។ ព្រះអង្គក៏បានប្រទានវត្ថុមានតម្លៃដល់គាត់វិញ ។ តាបសនេះបានគូរប្លង់ចំនួនពីរគឺ ÷

ទីមួយ- ឡូត៍ដីទី១ ថ្វាយដល់ទេពឈ្មោះ **សិខរិស្វេរ** (ព្រះវិហារនេះឯង) ។

ទីពីរ- ឡូត៍ដីទី២ បង្ហាញពីខណ្ឌសីមានៃឡូត៍ដីទាំងពីរនេះ ។ ប្លង់ដីនេះមានទម្រង់ដូចផែនទីសព្វថ្ងៃដោយទិសខាងជើងនៅខាងលើ ឯទិសខាងកើតនៅខាងស្តាំដៃ ។ ប្លង់ដីនេះបង្ហាញពីខណ្ឌសីមារវាង **សិខរិស្វេរ** និង ប្រាសាទ **សិវបដបស្ចិម** (Sivapadapascima) (ប្រាសាទតាមន្តធំ) ។

២.៣.៤. ព្រះបាទជ័យវរ្ម័ន ទី ៦ (គ.ស.១០៨០-គ.ស.១១០៧)

តាមឯកសាររបស់លោកសាស្ត្រាចារ្យ **ត្រឹង ងារ** បានឱ្យដឹងថា ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៦ ដែលជាបុត្រស្តេច **ហិរណ្យវរ្ម័ន** និង ព្រះនាង **ហិរណ្យលក្ស្មី** បានបន្តកសាងប្រាសាទព្រះវិហារ និង ប្រាសាទដ៏ទៃទៀត ដូចជាប្រាសាទនៅភ្នំសណ្តក នៅវត្តភូ និងនៅភិម៉ៃ (ខាងពុទ្ធសាសនា) ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

២.៣.៥. ព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័ន ទី ២ (គ.ស.១១១២-គ.ស. ១១៥២)

ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានឡើងសោយរាជ្យ ដោយបង្រួបបង្រួមអាណាចក្រពីរ ÷ ទីមួយ ជារបស់ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី១** និង ទីពីរ របស់ **នព្វបតីន្ទ្រវរ្ម័ន** ដែលបានសោយរាជ្យនៅអង្គរតាំងតែពី ១០៨០ មកម្ល៉េះ ។ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ត្រូវបានរៀបចំអភិសេក ដោយព្រាហ្មណ៍ទិវាករ នៅឆ្នាំ ១១១៣ ។ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានបន្តការស្ថាបនា **ប្រាសាទព្រះវិហារ** ប្រាសាទភ្នំជីសូរ ប្រាសាទភ្នំសណ្ដក និង ប្រាសាទវត្តភូ ។ ចំណែកសំណង់ថ្មី ព្រះអង្គបានកសាងប្រាសាទព្រះពិធូរ ប្រាសាទចៅសាយទេវតា ប្រាសាទធម្មានន្ទ ប្រាសាទបន្ទាយសំរែ និង **ប្រាសាទអង្គរវត្ត** ដែលជាស្នាដៃឯកនៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរ សម្រាប់តម្កល់ព្រះវិស្ណុបដិមា ដែលមានមរណនាមថា **បរមវិស្ណុលោក** ។ នេះជាលើកដំបូងហើយ ដែលសាសនាព្រាហ្មណ៍គណៈវិស្ណុត្រូវបានលើកតម្កើងជាសាសនារដ្ឋ ហើយបដិមាករតំណាងព្រះរាជាលែងជាសិវលិង្គទៀតហើយ តែជាវិស្ណុបដិមាវិញ ។

ព្រាហ្មណ៍ **ទេវករ** ដែលដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងវិស័យសាសនានៅក្នុងសតវត្សទី ១១ និង ផ្នែកទី ១ នៃសតវត្សទី ១២ ។ ព្រាហ្មណ៍ **ទេវករ** បានម្រើព្រះមហាក្សត្រខ្មែរចំនួនប្រាំអង្គ គឺព្រះបាទព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យ-វរ្ម័នទី ២** ព្រះបាទ **ហសិវរ្ម័នទី ៣** ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ។ សិលាចារឹកលេខ K383 ដែលចម្លងទាំងស្រុងពីសិលាចារឹក **ភ្នំសណ្ដក** បញ្ជាក់ថា **ទិវាករបណ្ឌិត** (Divakara pandita) បានដឹកនាំការធ្វើគម្រោងដ៏ច្រើននៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។ នៅ គ.ស. ១១១៩ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានត្រាស់បង្គាប់ឱ្យយកសិលាចារឹកនេះមកតម្កល់ទុកនៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។

សិលាចារឹក **ភ្នំសណ្ដក** (K194) ដែលបកស្រាយដោយលោក **សឺដែស** បានរៀបរាប់ថា÷ នៅក្នុងគ្រឹស្តសករាជ ១១១៩ ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** បានបញ្ជាឱ្យគេកត់ត្រានៅលើសិលាចារឹកនេះ នូវប្រវត្តិរូបរបស់ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ដែលមានគោរម្យងារជា **ឥគវត្តិបត្តិ កម្រតេង អញ ឋា ភ្ន** ដែលព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី៦** បានផ្ដល់ជូននៅពេលព្រះអង្គឡើងសោយរាជ្យ តែត្រូវបានប្ដូរនឹងគោរម្យងារមួយទៀតដែលខ្ពស់ ជាង គឺ **ធូលីជើង កម្រតេង អញ** ។

ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** មានដើមកំណើតនៅប្រទេស Vnur Dnan ក្នុងស្រុក Sadya ដែលអាចជារដ្ឋតូចមួយនៃអាណាចក្រខ្មែរ ។ ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** បានបញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** កសាងប្រាសាទ **បាពួន** ដើម្បីតម្កល់ព្រះសិវៈលិង្គមាស នៅចំកណ្ដាលរាជធានីរបស់ព្រះអង្គ ។ ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** បានសោយរាជ្យពីឆ្នាំ ១០៥០ ដល់ ឆ្នាំ ១០៦០ តែពិធីតម្កល់ព្រះសិវៈលិង្គមាសត្រូវបានប្រារព្ធនៅចុងរាជ្យរបស់

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ព្រះអង្គ ប្រហែលជានៅក្នុងឆ្នាំ ១០៦០ ឬ ក្រោយនេះបន្តិច ។

នៅក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះបាទ **ហរ្សវរ្ម័នទី ៣** ដែលជាព្រះរាមរបស់ព្រះបាទ **ឧទយាទិត្យវរ្ម័នទី ២** ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** បានបំពេញតួនាទីជា ***អាចារ្យ*** (Acāryapradhāna) នៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** ។

ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ត្រូវបានព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** ជ្រើសរើសជាព្រះគ្រូ ដើម្បីអភិសេកព្រះអង្គ។ ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** បានផ្សាភ្ជាប់ជាមួយសន្តិវង្សថ្មីនេះ ហើយបានក្លាយជាទីប្រឹក្សាក្នុងរយៈពេល ៤០ ឆ្នាំ ។ ក្រៅពីតួនាទីជា ព្រះគ្រូ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** បានផ្តល់គោរមងារដល់ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ជា **ឥតទេវត្តិបត្តិ កម្រតេង អញ ជា គ្រូ ស្រី ទិវាករបណ្ឌិត** ។ ព្រាហ្មណ៍នេះមានតួនាទីជាអ្នកចែកអំណោយដល់ប្រាសាទជាទីសក្ការនានា ដើម្បីទ្រទ្រង់ និងជួសជុលប្រាសាទទាំងនេះ និងបំពេញការងារសាងសង់នានាខាងផ្នែកសាសនា ។ បន្ទាប់ពីព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៦** បានសោយទិវង្គត ព្រះរាមច្បងរបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះបាទ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** បានឡើងសោយរាជ្យ ។ ព្រះបាទ **ធរណីន្ទ្រវរ្ម័នទី ១** បានបញ្ជាឱ្យព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ចែកអំណោយនៅតាមបណ្តាប្រាសាទនានា ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១១១៣ ព្រះអង្គត្រូវចៅមីងព្រះអង្គធ្វើគត់ ដើម្បីដណ្តើមរាជ្យ ។

ព្រាហ្មណ៍ **ទិវាករបណ្ឌិត** ត្រូវបានគេជ្រើសរើសដើម្បីអភិសេកព្រះមហាក្សត្រថ្មី ដោយយកព្រះបរមនាមថាព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ។ សិលាចារឹកលេខ K383 បានរៀបរាប់ថា **ទិវាករបណ្ឌិត** បានជីកស្រះ និងជីកប្រឡាយទឹក ដោយចំណាយទ្រព្យធនរបស់លោកផ្ទាល់ និងបានធ្វើអំណោយជាវត្ថុមានតម្លៃទៅប្រាសាទ **ព្រះវិហារ** តាមព្រះរាជបញ្ជារបស់ព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ។

សរុបមក ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសាងសង់ឡើងជាបីដំណាក់កាល៖ ដំណាក់កាលទី១ ជំនាន់ព្រះអង្គម្ចាស់ **ឥន្ទ្រាយុទ្ធ** និងព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** ដំណាក់កាលទី២ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទ **សូរ្យវរ្ម័នទី ១** នៅពេលដែលប្រាសាទត្រូវបានស្ថាបនាឡើងជាថ្ម និង ដំណាក់កាលទី ៣ ក្នុងរជ្ជកាល **សូរ្យវរ្ម័នទី ២** ។ ការខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរជាច្រើនជំនាន់ និង ការសាងសង់របស់ព្រះរាជគ្រូ ដែលមានចំណេះដឹង និងចំណេះធ្វើយ៉ាងជ្រៅជ្រះនេះបានធ្វើឱ្យប្រាសាទព្រះវិហារមានតម្លៃជាសកលលេចធ្លោ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីភាពពេញលេញរបស់ប្រាសាទ សភាពដើមរបស់ប្រាសាទ ស្នាដៃឯកកើតចេញពីទេពកោសល្យឆ្នៃប្រឌិតរបស់មនុស្សខ្មែរ តម្លៃស្ថាបត្យកម្មរបស់ប្រាសាទ និង ការតុបតែងលម្អ ដូចជាចម្លាក់ និងទេវកថាដែលពាក់ព័ន្ធ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ជំពូកទី ៣

ប្រាសាទព្រះវិហារ

៣.១. ការទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ

ដើម្បីទៅទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហារ យើងអាចធ្វើដំណើរពីភ្នំពេញទៅដល់ស្គួន តាមផ្លូវជាតិលេខ ៦ ដែលមានប្រវែង ៧៥ គម. បន្ទាប់មកបត់ទៅទីរួមខេត្តកំពង់ធំ (១៦៨ គម) ។ ដើម្បីទៅប្រាសាទព្រះវិហារ យើងអាចធ្វើដំណើរតាមផ្លូវពីរ ÷

ផ្លូវទីមួយ- ធ្វើដំណើរតាមផ្លូវជាតិលេខ ៦២ ពីទីរួមខេត្តកំពង់ធំ ទៅទីរួមខេត្តព្រះវិហារ **ត្បែងមានជ័យ** (ចម្ងាយ ១៥៧ គម) ។ ពីភ្នំពេញដល់ត្បែងមានជ័យត្រូវធ្វើដំណើរអស់រយៈពេល ៦ ម៉ោង ។ យើងអាចសម្រាកមួយយប់នៅត្បែងមានជ័យ ។ បន្ទាប់មកនៅពេលព្រឹកព្រលឹម ត្រូវធ្វើដំណើរពី **ត្បែងមានជ័យ** ទៅដល់ **ស្រាអែម** ត្រូវធ្វើដំណើរអស់ពីរម៉ោងទៀត ។ ហើយពី **ស្រាអែម** ទៅដល់ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវចំណាយ ពេលអស់ ៤៥ នាទី ។

ផ្លូវទីពីរ- បន្តធ្វើដំណើរតាមផ្លូវជាតិលេខ ៦ ពីទីរួមខេត្តកំពង់ធំ ទៅទីរួមខេត្ត **សៀមរាប** (ចម្ងាយ ១៤៦ គម) ត្រូវចំណាយពេលអស់ ២ ម៉ោង ។ ពីសៀមរាបត្រូវធ្វើដំណើរទីរួមស្រុក **អន្លង់វែង** ត្រូវចំណាយពេលអស់ ២ ម៉ោង ។ យើងត្រូវសម្រាកពេលយប់នៅ **អន្លង់វែង** ។ នៅពេលព្រឹកត្រូវចេញដំណើរពី **អន្លង់វែង** ទៅដល់ **ស្រាអែម** ត្រូវចំណាយពេលអស់ជិត ២ ម៉ោង ។ ហើយពី **ស្រាអែម** ទៅដល់ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវចំណាយពេលអស់ ៤៥ នាទី ។

៣.១.១. ប្លង់ប្រាសាទព្រះវិហារ

ប្រាសាទព្រះវិហារ គឺជាប្រាសាទខ្មែរដែលសាងសង់យ៉ាងស្កឹមស្កៃលើកំពូលភ្នំដងរែក មានកំពស់ ៥២៥

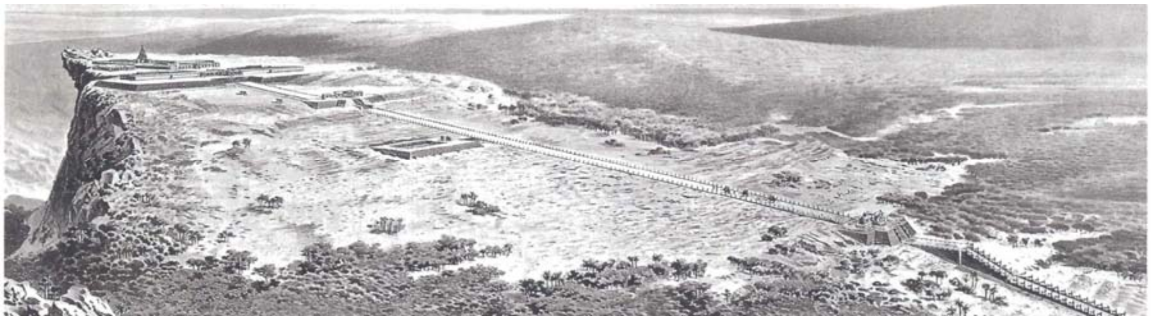

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

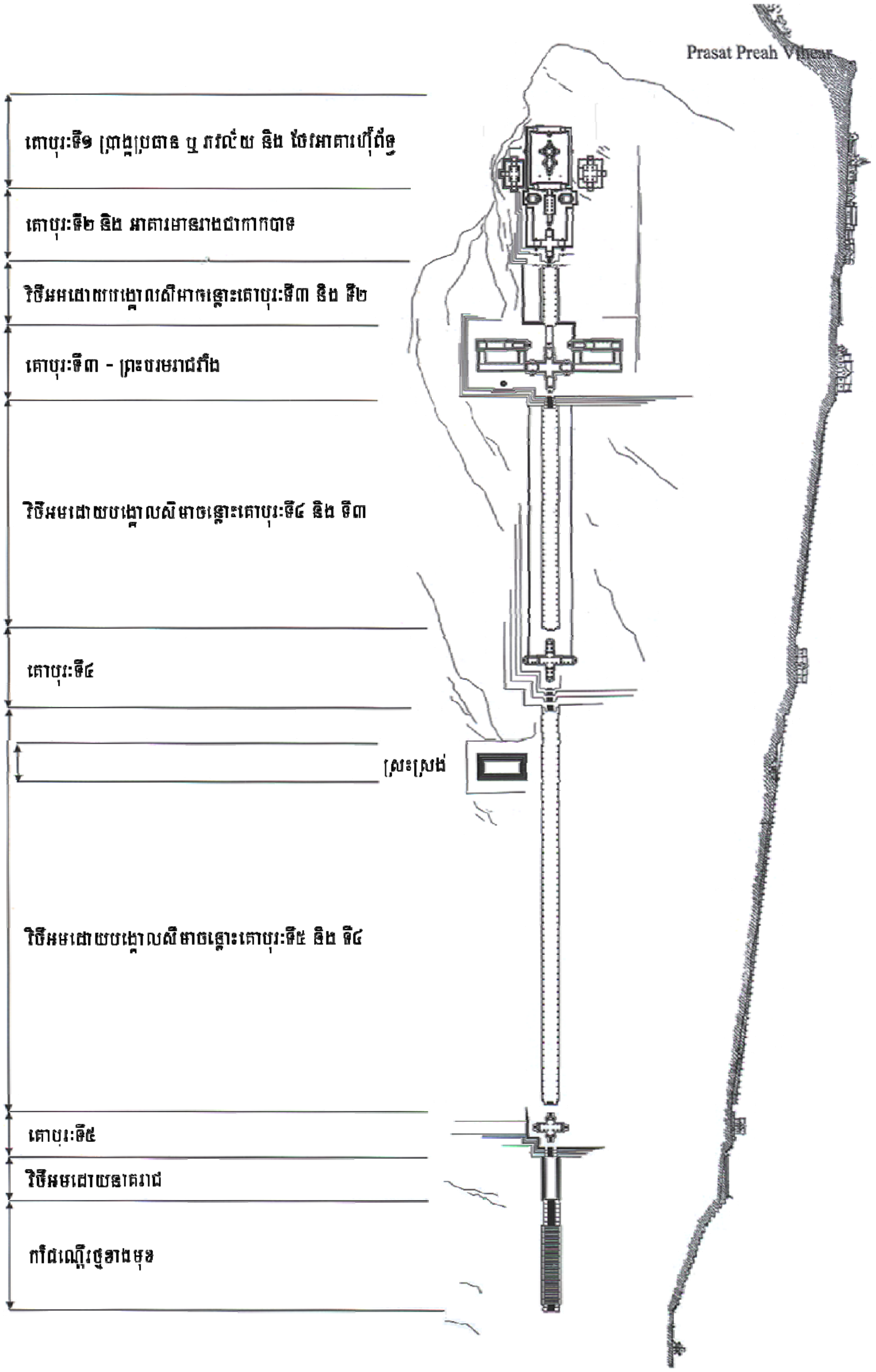

ប្រភព: *Henri Parmentier, L'art khmer classique, Monument du quadrant nord-est, Texte et Planche, Les éditions d'art et d'histoire, Paris, 1939; Khun Samen, Prasat Preah Vihear, Phnom Penh, 2008.*

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

ម៉ែត្រ និង ស្ថិតនៅក្នុងខេត្តព្រះវិហារ នាទិសពាយ័ព្យនៃ **ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា** ។ បុព្វបុរសខ្មែរបុរាណបានជ្រើសរើសយកទីតាំងដែលស្ថិតនៅចុងពយនៃកំពូលភ្នំ ដើម្បីបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងបរិស្ថានធម្មជាតិ មនុស្ស និង វត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិនៅក្នុងលោកនេះ ។ ការជ្រើសរើសយកកំពូលភ្នំដងរែក ដើម្បីសាងសង់ប្រាសាទព្រះវិហារនេះ មិនមែនជាការចៃដន្យទេ ដោយសារតែប្រាសាទព្រះវិហារ ដូចប្រាសាទ-ភ្នំដ៏ទៃទៀតដែរ គឺសាងសង់ឡើងដើម្បីឧទ្ទិសដល់ **ព្រះសិវៈ** ដែលមាន **ព្រះសិវៈលិង្គ** ជាតំណាង ។ បើមើលពីចំហៀង ឬ បើមើលពីក្រោម យើងឃើញប្រាសាទព្រះវិហារអណ្តែតលើព្វដ៏វេហាស៍ ដែលរឹតតែញ៉ាំងឱ្យប្រាសាទព្រះវិហារនេះកាន់តែមានភាពសក្ការថែមទៀត ។ ប្រាសាទនេះសាងសង់ជាដំណាក់ៗ ហើយប្រសិនបើសាសនិកជនដើរឡើងពីដំណាក់មួយទៅដំណាក់មួយទៀត ធ្វើឱ្យគេមានអារម្មណ៍ថា កំពុងដើរឆ្លងពីភពមនុស្សលោក ទៅកាន់ភពព្រាហ្មណ៍ បន្ទាប់មកទៅកាន់ភពក្សត្រ និង ទីបំផុតទៅដល់ស្ថានត្រៃត្រឹង ដែលជា **លំនៅដ្ឋានរបស់អាទិទេព** គឺ **ព្រះសិវៈ** ហើយ **ប្រាសាទព្រះវិហារ** កំពុងអណ្តែតលើអាកាសវេហាស៍ ដូចជាវត្ថុស័ក្តិសិទ្ធិដែលជួយថែរក្សាអាណាចក្រខ្មែរឱ្យរួចផុតពីឧបទ្រពចង្រៃទាំងអស់លើលោកនេះ ។

ប្រសិនបើយើងមើលពីលើទៅក្រោម យើងឃើញវាលវែងដាច់កន្ទុយភ្នែក ហើយអ្នកទស្សនាមានអារម្មណ៍ថាកំពុងឈរលើអាកាសព័ទ្ធជុំវិញដោយដុំពពក ហើយនៅចំហៀងមានជួរភ្នំសងខាងដែលអមប្រាសាទព្រះវិហារនេះបីដូចជានិមិត្តរូបនៃ **ព្រះសិវៈ** ដែលអមដោយ **ព្រះព្រហ្មណ៍** និង **ព្រះវិស្ណុ** ដែលជា**ត្រីមូរ្តិ** នៃសាសនាព្រាហ្មណ៍-និយម ។ នៅពីក្រោម គឺជាវាលទំនាបខ្មែរដែលមានទន្លេបឹងបួរហូរចាក់ស្រែះបីដូចជាសរសៃឈាមចាក់ស្រែះអស់សព្វសពាង្គកាយ ដែលក្នុងនោះមានស្ទឹងសែនខ្មែរដែលមានប្រភពពីភ្នំដងរែកហូរពត់ពែនតាមព្រៃព្រឹក្សាលតាវល្លិចាក់ចូលដល់បឹងទន្លេសាប ។ បើយើងក្រឡេកមើលទៅទិសខាងត្បូង យើងនឹងឃើញវាលរាបលាតសន្ធឹងរហូតដល់ភ្នំគូលែន ដែលជាបូជនីយដ្ឋានមួយទៀតរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ និងទីក្រុងបុរាណខ្មែរ **យសោធរបុរៈ** ឬ **ទីក្រុងអង្គរ** ដែលជាបូជនីយដ្ឋានដ៏សំខាន់របស់បុព្វបុរសខ្មែរសម័យដើម ។

ប្រាសាទព្រះវិហារខុសពីប្រាសាទខ្មែរដ៏ទីទៀតដែលបែរមុខទៅទិសខាងកើត និង មានរាងបួនជ្រុងទ្រវែង ។ ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសង់ឡើងបែរមុខឆ្ពោះទៅទិសខាងជើង តាមបណ្តោយអ័ក្សជើង-ត្បូង មានប្រវែងសរុបប្រមាណជា ១.៨០០ ម៉ែត្រ រៀបចំជាបីថ្នាក់ ពីក្រោមរហូតដល់កំពូលភ្នំ ដែលមានប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាល ជានិមិត្តរូបនៃភ្នំ **ព្រះសុមេរុ** ដើម្បីជាបូជនីយដ្ឋានខាងផ្នែកសាសនា ។ ទីកន្លែងនេះត្រូវបានជ្រើសរើស ដោយសារបរិស្ថានធម្មជាតិគ្មានពីរនៃកំពូលភ្នំដងរែកនេះ ហើយស្ថាបត្យករបុរាណខ្មែរបានសម្របសម្រួលប្លង់ប្រាសាទទៅនឹងស្ថានភាពភូមិសាស្ត្រជាក់ស្តែងតែម្តង ដោយប្រហែលជាឈរលើមូលហេតុ **ប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាល** ត្រូវស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំ ។ ដូច្នេះ មានតែសង់ប្រាសាទនេះតាមបណ្តោយអ័ក្សជើង-ត្បូងប៉ុណ្ណោះទើបបាន ពីព្រោះនៅតំបន់ជិត

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

នេះគ្មានទីតាំងឯណាឱ្យល្អជាងនេះទេ ហើយក៏គេមិនអាចមានទីតាំងដើម្បីសង់ប្រាសាទភ្នំនេះតាមបណ្ដោយអ័ក្សលិច- កើតដែរ ។

ប្រាសាទព្រះវិហារត្រូវបានសាងសង់ជាបីជាន់ ដែលដំណាងឱ្យស្ថានមនុស្សលោក ស្ថានក្សត្រ និង ស្ថានអាទិទេព និងមានប្រវែងជាង ១.៨០០ ម៉ែត្រ តាមបណ្ដោយអ័ក្សជើង- ត្បូង ដែលមានកាំជណ្ដើរឡើងវិថីដែលនាំឡើងទៅកាន់គោបុរៈ ហើយនាំទៅដល់ប្រាង្គកណ្ដាលតែម្ដង ដែលជាទីគោរពបូជា ។ ប្រាង្គកណ្ដាលនេះស្ថិតនៅចុងកំពូលភ្នំផ្នែកខាងត្បូង ដែលមានកំពស់ចំនួន ១២០ ម៉ែត្រខ្ពស់ជាងប្រាសាទនៅទិសខាងជើង មានកំពស់ ៥២៥ ម៉ែត្រខ្ពស់ជាងវាលទំនាបខ្មែរខាងក្រោម និង មានរយៈកំពស់ចំនួន ៦២៥ ម៉ែត្រខ្ពស់ជាងកម្រិតទឹកសមុទ្រ ។ ប្រសិនបើយើងដើរពីក្រោមឡើងទៅលើ យើងមានអារម្មណ៍រំភើបញាប់ញ័រ ជាងយើងដើរពីលើចុះក្រោម ។

លក្ខណៈរួមនៃប្រាសាទព្រះវិហារ គឺ ប្រាសាទនេះមានគោបុរៈចំនួន ៥ ដែលសាងសង់តាមរចនាបថផ្សេងៗគ្នា ។ មុននឹងទៅដល់គោបុរៈនីមួយៗ ត្រូវមានវិថី ឬ ព្រះលាន ដែលមានតួនាទីចម្លងអ្នកធ្វើបូជនីយកិច្ចពីភពមួយ ទៅភពមួយទៀត ។ នៅចុងវិថីនីមួយៗមានជណ្ដើរថ្មចោត ដើម្បីទៅដល់គោបុរៈមួយទៀត ។ វត្តមាននៃជណ្ដើរថ្មនេះដែលមានកំពស់ជាងពីរម៉ែត្រ បានធ្វើឱ្យគោបុរៈនីមួយៗកាន់តែមានភាពស្ងប់ស្ងែងថែមទៀត ដែលហាក់បីដូចជានិមិត្តរូបនៃការឆ្លងឡើងភពមួយផ្សេងទៀត ។ គោបុរៈនីមួយៗច្រើនសាងសង់ជារាងកាកបាទ និងមានទ្វារបែទៅកាន់គ្រប់ទិស គឺខាងជើង ខាងត្បូង ខាងកើត និង ខាងលិច ។ នៅមាត់ទ្វារមានតែមទ្វារ មានសសរពេជ្រមានផ្ដែរ និង ហោជាង ។ គោបុរៈច្រើនសាងសង់ឡើងដោយមានដំបូលឈើប្រក់ក្បឿង ។

ប្រសិនបើទេសចរដើរឡើងប្រាសាទព្រះវិហារ គេត្រូវឡើង ជណ្ដើរកណ្ដាល ឆ្លងកាត់តាម **ព្រះលាននាគរាជ** ហើយត្រូវដើរឆ្លងកាត់គោបុរៈចំនួនប្រាំ (គឺគេត្រូវទៅដល់គោបុរៈទី ៥ មុនគេ ដោយសារតែគេចង់ឱ្យប្រាង្គកណ្ដាលត្រូវនៅជាប់នឹងគោបុរៈទី ១ តែម្ដង) ទើបទៅដល់ប្រាង្គកណ្ដាល ។ មុននឹងឆ្លងកាត់គោបុរៈនីមួយៗ ទេសចរត្រូវដើរតាមដងវិថីក្រាលថ្មភក់ជាមុនសិន ។ វិថីនេះមានលម្អដោយបង្គោលសីមាអមសងខាង ហើយពេលខ្លះមាននាគរាជអមខាងក្រៅបង្គោលសីមាទៀតផង ។ នៅខាងចុងវិថីក្រាលថ្ម គេត្រូវឡើងជណ្ដើរមួយដ៏ខ្ពស់ ដែលធ្វើឱ្យគោបុរៈនីមួយៗកាន់តែមានភាពស្កឹកស្កៃ និង ធ្វើឱ្យទេសចរកាន់តែចាប់អារម្មណ៍លើប្រាសាទថែមទៀត ។ នៅខាងក្រោយគោបុរៈនីមួយៗ ច្រើនមានព្រះលាន និងមានអាគារផ្សេងៗទៀត ដូចជាព្រះបរមរាជវាំង ឬ បន្ទប់ផ្សេងៗសម្រាប់ឱ្យបូជនីយជនស្នាក់នៅ ។ ការសាងសង់ប្រាសាទតាមដំណាក់ៗ និងមានកំពស់ខុសៗគ្នានេះ ធ្វើឱ្យទេសចរមិនអាចមើលឃើញនូវប្រាសាទដែលស្ថិតនៅក្នុងគោបុរៈខាងក្រោយទៀតបាន ដែលមានគោលដៅធ្វើឱ្យមានការកាត់ផ្ដាច់ខាងផ្នែកអារម្មណ៍រវាងភពមួយ ពីភពមួយទៀត និងធ្វើឱ្យទេសចរកាន់តែចង់ដឹង ពីប្រាសាទនៅខាងមុខថែមទៀតផង ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

បន្ទាប់ពីឆ្លងផុតគោបុរៈទី ១ យើងនឹងទៅដល់ **ច្រាខ្លកណ្តាល** ឬ **ភទល័យ** ដែលជាទីសក្ការដ៏ស័ក្តិសិទ្ធិ និងដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់បំផុតនៃប្រាសាទព្រះវិហារ ។ ផ្តែរ និង ហោជាងនៃប្រាសាទព្រះវិហាលម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនា និងរូបចម្លាក់ដែលដកស្រង់ចេញមកពីទេវកថាឥណ្ឌាបុរាណ ហើយជាពិសេសគឺដកស្រង់មកពីរឿង **ភគវត្ត បុរាណ** (Bhagavata Puranas) និង រឿង **មហាភារតៈ** និង រឿង **រាមកេរ្តិ៍** ជាដើម ។

៣.១.២. ជណ្តើរកណ្តាល

ដើម្បីឡើងប្រាសាទព្រះវិហារ អ្នកទេសចរត្រូវឡើងតាម **ជណ្តើរកណ្តាល** ធ្វើពីថ្មភក់ ដែលចោតឡើងខ្ពស់យ៉ាងស្តឹមស្តៃបីដូចជាផ្លូវឡើងទៅកាន់ភ្នំ **ព្រះសុមេរុ** ដូច្នេះដែរ ។ នៅសងខាងជណ្តើរមានដាក់គែមថ្មអមសងខាងបីដូចជាបង្កាន់ដៃដ៏ធំដូច្នេះដែរ ។ **ជណ្តើរកណ្តាល** ត្រូវបានសាងសង់ឡើងជាពីរថ្នាក់ ។ នៅដើមថ្នាក់នីមួយៗមានគោថ្មពីរឈរអមសងខាង ដើម្បីយាមប្រាសាទ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

តោថ្មយាមប្រាសាទព្រះវិហារ

ជណ្ដើរកណ្ដាល

៣.១.៣. ព្រះលានន‌ាគរាជ

លុះអ្នកទេសចរឡើងផុតជណ្ដើរទីពីរ គេនឹងទៅដល់ **ព្រះលាននាគរាជ** ដែលជាវិថីដ៏ធំមួយដែលមាននាគរាជញី- ឈ្មោលក្បាល ៧ មួយគូអមសងខាងដែលចាំការពារប្រាសាទ មុននឹងទៅដល់ណ្ដើរឡើងគោបុរះដំបូង។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ក្បាលនាគរាជនៃប្រាសាទព្រះវិហារមានលក្ខណៈខុសពីក្បាលនាគរាជនៃប្រាសាទផ្សេងៗទៀតរបស់ខ្មែរ ដូចជាប្រាសាទអង្គរវត្តជាដើម ។ ផុតពីព្រះលាននាគរាជនេះ ទេសចរនឹងទៅដល់គោបុរៈទី ៥ ដែលនៅពីមុខមានតោថ្មចំនួនពីរកំពុងឈរយាមសងខាង ។

៣.១.៤. គោបុរៈ

នៅប្រាសាទព្រះវិហារមានគោបុរៈទាំងអស់ចំនួនប្រាំ ។ ប្រាសាទ និងគោបុរៈទាំងនេះត្រូវបានសាងសង់ឡើងដោយព្រះមហាក្សត្រផ្សេងៗគ្នា ។ លោក **ឆាម៉ង់ទីយេ** បានរាប់គោបុរៈដំបូងថាជាគោបុរៈទី៥ ហើយគោបុរៈចុងក្រោយដែលមាន **ប្រាង្គកណ្តាល** គឺជាគោបុរៈទី ១ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីសារៈសំខាន់នៃគោបុរៈដែលមានប្រាង្គកណ្តាលនេះនៅក្នុងប្រព័ន្ធជំនឿរបស់ខ្មែរ ។ លោក **ឆាម៉ង់ទីយេ** បានសន្និដ្ឋានថា ជណ្តើរកណ្តាល គោបុរៈទី ៥ និង គោបុរៈទី ៤ ក៏ដូចជាវិថីនៅចន្លោះគោបុរៈទាំងពីរនេះ ត្រូវបានសាងសង់ឡើងដោយព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី១** ។

នៅចន្លោះគោបុរៈនីមួយៗមានវិថី ដែលជានិមិត្តរូបនៃការដើរឆ្លងពីភពមួយ ទៅភពមួយទៀត ហើយគោបុរៈនីមួយៗមានតួនាទីជាព្រំប្រទល់បាំងភពទាំងអស់នេះ ។ ប្រាសាទព្រះវិហារដែលសាងសង់ឡើងជាបីថ្នាក់ប្រហែលជាឆ្លុះបញ្ចាំងនូវប្រព័ន្ធជំនឿសម័យនោះ ។ ថ្នាក់ទី១ ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់ប្រជាជនធម្មតា ។ ថ្នាក់ទី២ ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់បព្វជិតព្រាហ្មណ៍ ។ ថ្នាក់ទី ៣ ជាទីបូជនីយដ្ឋានរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ។ ប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាលដែលនៅលើកំពូលភ្នំ សម្រាប់ជា **និវាសនដ្ឋានអាទិទេព** គឺ **ព្រះសិវ** ដែលតំណាងដោយ **ព្រះសិវលិង្គ** ។

៣.១.៤.១. គោបុរៈទី ៥

នៅខាងចុងព្រះលាននាគរាជ មានជណ្តើរថ្មមួយ កំពស់ប្រមាណជា ៣,៥ ម៉ែត្រ មានតោថ្មមួយគូរអមសងខាង ។ នៅពេលដែលយើងឡើងជណ្តើរនេះផុតទៅ យើងនឹងទៅដល់ **គោបុរៈទី ៥** ដែលមានរាងជាកាកបាទសង់លើខឿនខ្ពស់ពីដី និង មានក្លោងទ្វារបែមុខទៅទិសទាំងបួន ។

គោបុរៈទី ៥ គឺជាគោបុរៈទោល ដូចជាអាគារតែមួយដាច់ពីគេ ដែលសាងសង់ឡើងតាមរចនាបថ **កោះកេរ្តិ៍** ។ យើងដឹងហើយថា នៅក្នុង គ.ស.៩២៧ ព្រះបាទ **ជ័យវរ្ម័នទី ៤** បានលើករាជធានីពី **ហរិហរាល័យ** ទៅកាន់ **កោះកេរ្តិ៍** ។ កាលពីដើមឡើយ គោបុរៈនេះសាងសង់ពីថ្មភក់មានដំបូលប្រក់ក្បឿង ដែលជាគ្រឿងសំណង់ដែលមិនអាចនៅសល់បានយូរលង់បានឡើយ ។ គោបុរៈនេះសាងសង់លើព្រះលានថ្មដែលមានកំពស់ប្រមាណ ៣,៥ ម៉ែត្រ ដោយរៀបចំដុំថ្មបួនជ្រុងបន្តុបពីលើគ្នា ដើម្បីជាទម្រទប់ និងជាខឿនដើម្បីសាងសង់គោបុរៈ ។ ចំណែកឯនៅខាងៗ ស្ថាបត្យករបានរៀបដុំថ្មបួនជ្រុងជាជម្រេលរាងទ្រេត ដើម្បីទប់ពីជ្រុងខាងជើង ខាងកើត និង ខាងលិច។ ជណ្តើរឡើងទៅកាន់គោបុរៈទី ៥ ត្រូវបានសាងសង់ជាបីគន្លាក់ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

មានតែមាត់ទ្វារខាងកើតនៃគោបុរៈទី ៥ ទេដែលនៅរក្សាសភាពដូចដើម ។ ជើងសសរ និង មាត់ទ្វារនៅចុងខាងលើ និង ចុងខាងក្រោម មានលម្អដោយក្បាច់ភ្ញីបង្ហាញពីធម្មជាតិ និង រុក្ខជាតិ ។ ក្បាច់ **រខស្សូទ** ដែលដាក់បន្ទុបពីលើហោជាង លម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិ ដែលចម្លាក់ផ្កាឈូកក្រពុំដាកបញ្ឈរ និង ក្បាច់ផ្កាចំប៉ីដាក់ចន្លោះ ហើយនៅខាងចុងមានដើមឈើរុំព័ទ្ធ ជាក្រញុំដូចហោជាងនៃរចនាបថកោះកេរ្តិ៍ និង នៅប្រាសាទបន្ទាយស្រីដែរ ។ ដុំថ្មនីមួយៗមានចោះរន្ធតូចៗ ដើម្បីងាយស្រួលលើកចុះឡើងនៅពេលសាងសង់ ។ គោបុរៈទី ៥ នេះមានដំបូលប្រក់ក្បឿងធ្វើពីដីឥដ្ឋដុត ដែលប្រក់ពីលើដែរណែងឈើ។

ហោជាង នៃគោបុរៈទី ៥ មានលម្អនាគរាជក្បាលប្រាំ ដែលឆ្លាក់នៅតាមគែមហោជាង ដែលមានកន្ទុយជាប់គ្នានៅត្រង់កំពូលជ្រុងលើនៃហោជាង ។ នៅលើខ្លួននាគរាជមានលម្អដោយក្បាច់រុក្ខជាតិ ។ នៅកណ្តាលហោជាង គេឃើញមានរាហ៊ូ ឬ កល កំពុងបញ្ចេញឫទ្ធិឱ្យគេស្ញប់ស្ញែង ។ នៅជុំវិញរាហ៊ូលម្អដោយក្បាច់រចនាឆ្លុះបញ្ចាំងពីរុក្ខជាតិ ។ រាហ៊ូត្រូវបានស្ថាបត្យករ នៃប្រាសាទព្រះវិហារយកមកឆ្លាក់លម្អស្ទើតែនៅគ្រប់ទីកន្លែងទាំងអស់។ រាហ៊ូនេះ គឺជានិមិត្តរូបនៃនិរន្តរភាពពេលវេលា ដែលសិល្បៈករខ្មែរចង់បង្ហាញពីនិរន្តភាពនៃសិល្បៈ និង វប្បធម៌ខ្មែរយើង ។ **ផ្តែរ** ដែលនៅពីក្រោមហោជាងមានលម្អដោយក្បាច់ពីរុក្ខជាតិ ។ តាមប្រពៃណីនៃប្រាសាទខ្មែរ គោបុរៈ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ខាងក្រៅគេបង្អស់ គឺជាគោបុរះដែលសំខាន់ជាងគេ ។ នៅប្រាសាទព្រះវិហារ គោបុរះខាងក្រៅគេថ្មីត្បិតតែមានទំហំតូចជាងគេមែន តែមានសម្រស់ល្អឆើតឆាយជាងគេ ដោយសារតែក្បូរក្បាច់រចនាលម្អគោបុរះទី ៥ នេះធ្វើឡើង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

តាមរចនាបទកោះកេរ្តិ៍ ហើយគឺក្លោងទ្វារខាងកើតនៃគោបុរៈទី ៥ នេះហើយ ដែលគេច្រើនថតយកជាតំណាងប្រាសាទព្រះវិហារទាំងមូល ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ហាមចូល គ្រោះថ្នាក់
NO ENTRY DANGER

៣.១.៤.១.១. វិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៤

គោបុរៈទី៤ នៅឆ្ងាយពីគោបុរៈទី ៥ ប្រមាណជា ៣៤០ ម៉ែត្រ ។ ដូចគោបុរៈទី ៥ ដែរ មុនទៅដល់គោបុរៈទី ៤ ត្រូវឆ្លងកាត់នូវវិថីក្រាលថ្មភក់ ដែលមានបង្គោលសីមាដែលមានកំពស់ជាងពីរម៉ែត្រ និងមានកំពូលរាងផ្កាឈូកក្រពុំអមសងខាង ។ បង្គោលសីមាភាគច្រើនត្រូវរលំបែកបាក់ និងបាត់បង់ស្ទើរតែទាំងស្រុង ។ នៅដើមវិថីនេះពីខាងស្តាំដៃ គឺផ្លូវរថយន្តដែលឡើងមកប្រាសាទព្រះវិហារពីខាង **ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា** ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

៣.១.៤.១.២. ផ្លូវឡើងប្រាសាទព្រះវិហារពីកម្ពុជា

ផ្លូវដែលឡើងប្រាសាទព្រះវិហារពីចំហៀង ពីខាងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា គឺជាផ្លូវមួយចោតខ្លាំង ។ យើងត្រូវឡើងបត់បែនតាមចង្កេះភ្នំ រហូតបានទៅដល់កំពូលភ្នំ ។ ប្រការនេះ ធ្វើឱ្យការឡើងទស្សនាប្រាសាទព្រះវិហាររឹត

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

តែមានភាពរន្ធត់ញាប់ញ័រ និង មានអត្ថន័យខ្លាំងឡើងថែមទៀត ។

៣.១.៤.១.៣. វត្ត កែវសិក្ខាគិរីស្វរៈ

នៅពេលដែលឡើងជិតដល់កំពូល គេឃើញមានវត្តមួយធ្វើពីឈើ ដែលមានឈ្មោះថាវត្ត **កែវសិក្ខាគិរីស្វរៈ** ។ នៅពីក្រោយវត្តនេះ មានស្រះទឹកធម្មជាតិមួយដែលត្រងទឹកភ្លៀងហូរចុះពីលើកំពូលភ្នំ ។ យើងត្រូវជិះរថយន្តបន្តទៀត ទើបទៅដល់គោបុរៈទី ៥ និង វិថីពីគោបុរៈទី ៥ ឆ្ពោះទៅកាន់ គោបុរៈទី ៤ ។

៣.១.៤.១.៤. ស្រះទឹកធំ

នៅពេលយើងដើរតាមវិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៤ នៅខាងឆ្វេងដៃ មានស្រះមួយមានរាងចតុកោណ ។ ស្រះនេះមានជម្រៅប្រមាណជា ៧ ម៉ែត្រ បណ្តោយ ម៉ែត្រ និង ទទឹង ម៉ែត្រ ដោយមានរៀបថ្មជាជួរៗ ដើម្បីទប់ទឹកកុំឱ្យជ្រាបអស់ក្នុងដីផង និងដើម្បីធ្វើជាជណ្តើរសម្រាប់ចុះទៅក្រោមផង ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

៣.១.៤.២. គោបុរៈទី ៤

គោបុរះទី ៤ នេះសង់លើជម្រាលភ្នំ ។ ដើម្បីសាងសង់ព្រះលានសម្រាប់គោបុរះទី ៤ គេត្រូវយកថ្មមកតម្រៀប ដើម្បីទប់ជាដំណាក់ៗធ្វើជាជញ្ជាំងទប់ដីកុំឱ្យបាក់ចុះមកក្រោម ។ គោបុរះទី ៤ មានរាងជាកាកបាទ និងមានទំហំធំជាងគោបុរះទី៤ ហើយដែលមានមាត់ទ្វារបួន ពីទិសខាងជើង ខាងត្បូង ខាងកើត និង ខាងលិច ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

នៅផ្នែកខាងត្បូងនៃគោបុរៈគេរៀបជញ្ជាំង ចំណែកឯផ្នែកខាងជើងមានរៀបជាសសរ ដែលមានដំបូលប្រក់ក្បឿង ។ សសរ និង រងស្បូវមានលម្អដោយក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិដូចនៅគោបុរៈទី ៥ ដែរ ហើយផ្ទៃខាងក្រោមមានក្រាលថ្មពាសពេញ ។

នៅមាត់ទ្វារខាងជើង គេមានដាក់តោថ្មឱ្យអង្គុយយាមទ្វារគោបុរៈ ត្រង់មាត់ជណ្តើរ ។ នៅលើផ្តែរមានរូបចម្លាក់ថ្ម ប្រកបដោយក្បូរក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិ និងមានទេវរូបអង្គុយលើក្បាលតោបឈ្សរក្បាលជង្គង់ម្ខាង ។ ទេវរូបដែលមាននាគរាជក្បាលប្រាំនៅអមសងខាង កំពុងអង្គុយបឈ្សរជង្គង់ម្ខាងដោយកាន់ព្រះខ័ននៅដៃស្តាំចង្អុលឡើងលើ ។ នៅលើហោជាងនៃទ្វារខាងក្នុង មានចម្លាក់ទេវរូបអង្គុយពីលើក្បាលរាហ៊ូ ដោយដៃស្តាំកាន់ព្រះខ័ន ។ នៅជុំវិញទេវរូបមានរូបចម្លាក់ក្បាច់ភ្ញីរុក្ខជាតិ ហើយនៅតាមគែមនៃហោជាងលម្អដោយនាគរាជក្បាលប្រាំ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

នៅលើផ្តែរទ្វារបែមុខទៅទិសខាងកើតមានរូបចម្លាក់ «**ព្រះគ្រិស្នៈបង្ក្រាបនាគរាជកលិយ**»។ ទេវកថានេះមានប្រភពមកពី **ភគវត្ត បុរាណ** (Bhagavata Purana) ។ នៅពេលដែល **ព្រះគ្រិស្នៈ**ឃើញសត្វពាហណៈ និងក្មេងគង្វាលគោឈឺ ដោយសារផឹកទឹកទន្លេ **កលិណ្ឌ** ដែលមានពិសពស់នាគរាជ **កលិយ** ព្រះគ្រិស្នៈ ក៏លោតឈរលើក្បាលពស់ ហើយរាំចាក់ក្បាច់ទន្ទ្រាំជើងយ៉ាងខ្លាំងរហូតដល់នាគរាជជិតស្លាប់ ។ ព្រះគ្រិស្នៈបានប្រាប់នាគរាជឱ្យចាកចេញឆ្ពោះទៅកាន់សមុទ្រ ។ នៅលើរូបចម្លាក់ «**ព្រះគ្រិស្នៈបង្ក្រាបនាគរាជ កលិយ**»នេះ យើងឃើញព្រះគ្រិស្នៈកំពុងរាំរែកទន្ទ្រាំលើក្បាលនាគរាជ ហើយយកដៃទាំងពីរហែកក្បាលនាគរាជជាពីរ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

រូបចម្លាក់ដែលគួរឱ្យស្ញប់ស្ញែងជាងគេ នៅគោបុរៈទី ៤ នេះ គឺ ទេវកថា «**កូរសមុទ្រទឹកដោះ**» ដែលឆ្លាក់នៅលើផ្តែរនៃមាត់ទ្វារខាងត្បូង តាមរចនាបថ **ឃ្លាំង** និង **បាពួន** ។ ទេវកថា «**កូរសមុទ្រទឹកដោះ**» គឺជាវគ្គមួយនៃរឿង **មហាភារតៈ** និង នៅក្នុងរឿង **ភគវត្ត បុរាណ** ដែលរៀបរាប់ពីវីរៈភាពរបស់ព្រះវិស្ណុ នៅក្នុងការរៀបចំឡើងវិញនូវសណ្តាប់ធ្នាប់លើផែនដី តាមរយៈការចូលរួមកូរសមុទ្រទឹកដោះ ។ ដើម្បីស្វែងរកសន្តិភាព និង រៀបចំឡើងវិញនូវសណ្តាប់ធ្នាប់ ពពួកទេវៈចាំបាច់ត្រូវពង្រឹងឡើងវិញនូវព្រះធម៌ ដែលពពួកអសុរៈបានធ្វើឱ្យខូចខាតខ្ទេចខ្ទីអស់ តាមរយៈការស្វែងរកទឹកអម្រិត ដែលអាចឱ្យពួកទេវៈមានជីវិតអមតៈ ។ ហេតុដូច្នេះ ពួកទេវៈបានសហការជាមួយពួកអសុរៈ ដើម្បីកូរសមុទ្រទឹកដោះក្នុងគោលបំណងស្វែងរកទឹកអម្រឹត ដោយយកស្តេចពស់ **វ៉ាសុគី** ធ្វើជាខ្សែពួរសម្រាប់ទាញបង្វិលកូរសមុទ្រទឹកដោះ យកភ្នំ **មន្ទរៈ** ធ្វើជាស្នូល ។ ពួកគេបានកូរសមុទ្រទឹកដោះរាប់ពាន់ឆ្នាំ តែមិនបានទទួលជោគជ័យសោះ ។ ពេលនោះពួកគេបានសុំឱ្យ **ព្រះវិស្ណុ** ជួយ ។ ព្រះវិស្ណុបានឱ្យយោបល់ថាពួកទេវៈ និង ពួកអសុរៈត្រូវសហការគ្នា និង រៀបចំការកូរសមុទ្រទឹកដោះជាមួយគ្នា ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅពេលនោះ ស្រាប់តែភ្នំ **មន្ទរៈ** ចាប់ផ្តើមលិចចូលទៅក្នុងទឹកបន្តិចម្តងៗ ។ ព្រះវិស្ណុបានបែងភាគធ្វើជាសត្វអណ្តើក **កូម៌** ហើយមុជចុះក្នុងទឹកដោយយកស្នូកអណ្តើកទ្រភ្នំ **មន្ទរៈ** ពីក្រោម ហើយព្រះឥន្ទក៏បានយកជើងមកទប់កំពូលភ្នំឱ្យនៅនឹង (**មហាភារតៈ** ១៥.១.១១) ។ ពួកទេវៈ និង ពួកអសុរៈបានកូរសមុទ្រទឹកដោះអស់រយៈពេលរាប់ពាន់ឆ្នាំទៀត ទើបបានទទួលទឹកអម្រឹត ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ការពិពណ៌នាទេវកថានៅលើហោជាងប្រាសាទនេះ ហាក់បីដូចជាលាយឡំ ផងដែរជាមួយនឹងទេវកថាពី **«កំណើតព្រះព្រហ្ម»** ។ សិល្បៈករខ្មែរបានគូសបង្គោលត្រង់មួយ ជានិមិត្តរូបនៃភ្នំ ដែលជាអ័ក្សនៃចក្រវាល ដែលដាក់បញ្ឈរចូលទៅក្នុងក្អមមួយសម្រាប់ត្រងទឹកអម្រឹត ។ នៅពីលើបង្គោលគេឃើញមានទេវរូបមួយអង្គកំពុងលូន ដែលតំណាងឱ្យព្រះវិស្ណុ ។ នៅម្ខាងទៀត គេឃើញមានព្រះអាទិត្យ និង ព្រះច័ន្ទ ។ មូលហេតុដែលទេវកថានេះមានរូបព្រះអាទិត្យ និង ព្រះចន្ទ ផងដែរនោះ គឺដោយសារតែនៅពេលដែលទទួលបានទឹកអម្រឹតរួចហើយ ព្រះវិស្ណុទ្រង់គង់ជាអាជ្ញាកណ្តាល ដើម្បីចែកទឹកអម្រឹត ។ ទ្រង់បានបន្លំភ្នែកពួកអសុរៈ ហើយលួចចែកទឹកអម្រឹតឱ្យតែពួកទេវៈប៉ុណ្ណោះ ។ យក្ស **សុក្រាចារ្យ** ដែលជាគ្រូនៃពពួកអសុរៈ ឃើញដូច្នោះក៏បានប្រែក្រឡាខ្លែងខ្លួនធ្វើជាទេវៈ ហើយទទួលបានទឹកអម្រឹតដូចប្រាថ្នា ។ ព្រះច័ន្ទ និង ព្រះអាទិត្យដឹងភ្លាមក៏ទូលព្រះវិស្ណុភ្លាម ។ ព្រះវិស្ណុក្រោធយ៉ាងខ្លាំង ក៏គប់កងចក្រត្រូវ **សុក្រាចារ្យ** ដាច់ជាពីរកំណាត់ ហើយក្លាយជាអាទិទេពពីរអង្គ ។ ក្បាលរបស់ **សុក្រាចារ្យ** បានក្លាយជា **រាហ៊ូ** ចំណែកឯខ្លួនវិញបានក្លាយជា **កេតុ** ។ ដូច្នេះហើយ ទើបរាហ៊ូតែងតែសងសឹកវិញដោយលេបព្រះច័ន្ទ ដែលយើងហៅថាច័ន្ទគ្រាស និង លេបព្រះអាទិត្យ ដែលយើងហៅថាសូរ្យគ្រាស ។

ផ្តែរដែលនៅខាងក្រោមហោជាងនេះ មានឆ្លាក់ទេវកថានៃការបង្កើតលោក គឺ **«វិស្ណុផ្ទំលើពស់អនន្ត»** និង **«កំណើតព្រះព្រហ្ម»** ។ ទេវកថាដែលព្រះវិស្ណុបង្កើតព្រះព្រហ្មណ៍ពីទងឈូក ដែលចេញពីទងផ្ចិតរបស់ព្រះអង្គត្រូវបានគេដាក់ឈ្មោះឱ្យថាជា **«កំណើតព្រះព្រហ្ម»** ។ នៅពេលព្រលប់បានចូលមកដល់ **ព្រះវិស្ណុ - ព្រះនារាយណ៍** កំពុងផ្ទុំលើរលកសមុទ្រនៃមហាសាគរដ៏ធំធេង ។ រលក គឺជានិមិត្តរូបនៃភាពច្របូកច្របល់ ។ ព្រះវិស្ណុទម្រេតខ្លួនលើពស់ **អនន្ត** ដែលបណ្តែតខ្លួនលើផ្ទៃមហាសាគរ ដែលជាតំណាងឱ្យ «ភាពអរូបី» បន្ទាប់ពីចក្រវាលទាំងមូលបានធ្លាក់ចុះទៅក្នុងសភាពច្របូកច្របល់ ។ **ព្រះវិស្ណុ - ព្រះនារាយណ៍** យកព្រះហស្តទ្រព្រះកេសរបស់ព្រះអង្គ ។ ព្រះមហេសីទាំងពីរអង្គរបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះនាង **លក្ស្មី** និង ព្រះនាង **ភូមីទេវី** កំពុងកាន់ និង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

អង្កែលព្រះបាទរបស់ព្រះអង្គ។ នៅពេលដែលព្រះវិស្ណុក្រោកពីផ្ទុំ ហើយចាប់ផ្តើម គិតពីការបង្កើត ស្រាប់តែមានផ្កាឈូកចេញពីផ្ចិតរបស់ព្រះអង្គ ហើយ**ព្រះព្រហ្ម** ក៏លេចចេញឡើង មានព្រះភក្រ្តបួននៅក្នុងផ្កាឈូក ។ **ព្រះព្រហ្ម** ក៏បានជប់បង្កើតឫសីចំនួន ៩ ដើម្បីបញ្ចប់ដំណើរការបង្កើតសត្វលោក ។ នៅពេលដែល **ព្រះវិស្ណុ - ព្រះនារាយណ៍** ទម្រេតខ្លួនលើពស់អនន្ត ដែលកំពុងអណ្តែតលើផ្ទៃសមុទ្រទឹកដោះ ហើយកំពុងធ្វើវិបស្សនា គេឱ្យឈ្មោះទេវកថានេះថាជា «**វិស្ណុផ្ទំពស់ អនន្ត**» ។

៣.១.៤.២.១. វិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៣

បន្ទាប់ពីចេញពីគោបុរៈទី ៤ យើងឃើញមានវិថីក្រាលថ្មភក់ ដែលមានទទឹងប្រមាណជា ១០ ម៉ែត្រ បណ្ដោយប្រវែងជិត ១៥០ ម៉ែត្រ និងបង្គោលសីមាអមសងខាង តម្រង់ឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ៣ និង ទៅកាន់ព្រះលាននៃប្រាសាទ ។

៣.១.៤.២.២. ស្រះទឹកតូច

នៅពេលដើរចេញបន្តិច នៅខាងឆ្វេងដៃមានស្រះទឹកតូចមួយ ដែលគេហៅថា **ស្រះស្រង់** ដែលមានរាងជាចតុកោណកែងស្មើ ដែលជ្រុងនីមួយៗមានប្រវែង ៩ ម៉ែត្រ ។ គែមសងខាងស្រះគ្រប់ជ្រុងទាំងអស់មានថ្មតម្រៀបជាជួរដើម្បីទប់ទឹកផង និង ងាយស្រួលក្នុងការចុះដងទឹកផង ។ ប្រជាជនខ្មែរតាំងពីសម័យបុរាណមានជំនឿថាស្រះស្រង់នេះមានឫទ្ធិបារមី ហើយទឹកស្រះនេះត្រូវបានព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដងយកទៅរៀបចំពិធីអភិសេក ។ ព្រះមហាក្សត្រថៃក៏មានជំនឿដូចគ្នាដែរ ។ ដូច្នេះហើយទើបនៅក្នុងឱកាសធ្វើរាជាភិសេកព្រះបាទ **ភូមិបុល អាឌុលយ៉ាដេត** នៅថ្ងៃទី ៥ ខែ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៤៦ គេបានដងយកទឹកស្រះស្រង់នេះដើម្បីយកទៅរៀបចំពិធីរាជាភិសេក ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

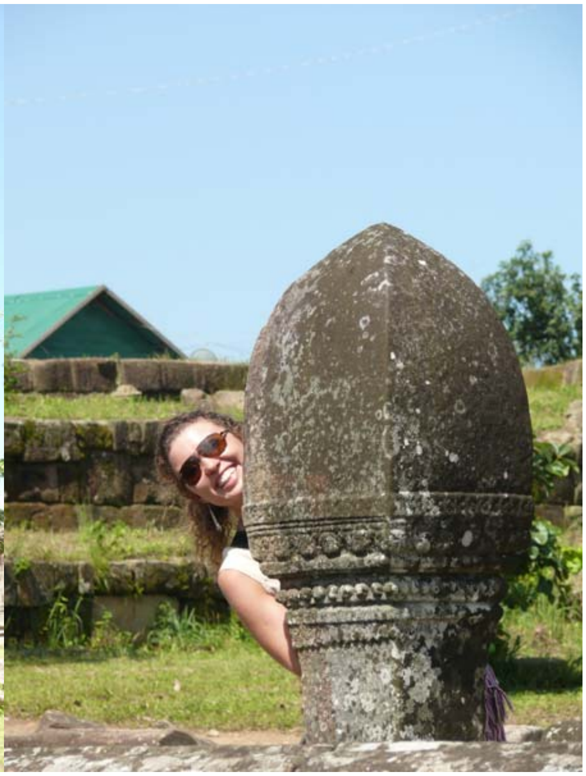

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

៣.១.៤.៣. គោបុរៈទី ៣

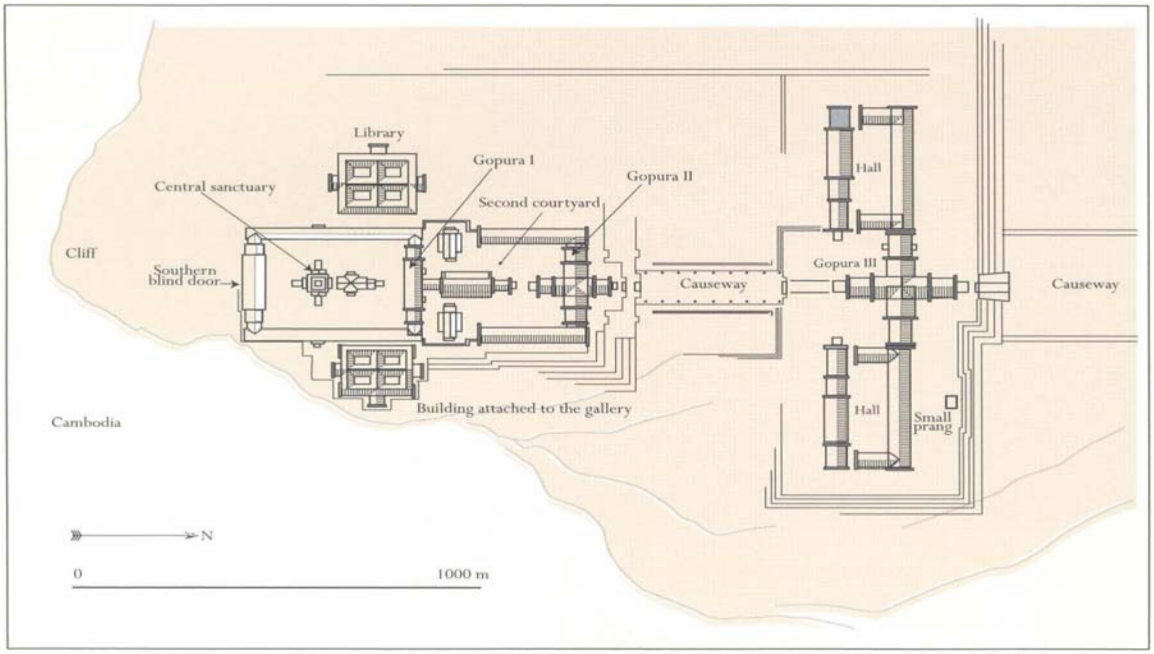

នៅចុងវិថីដែលនៅចន្លោះគោបុរៈទី ៤ និង គោបុរៈទី ៣ មានជណ្តើរថ្មឡើងទៅកាន់គោបុរៈទី ៣ ដែលមានគោថ្មមួយគូរអមសងខាង និងមានរាងជាកាកបាទ ។ គោបុរៈទី ៣ ត្រូវបានសាងសង់លើព្រះលាន ដែលមានថ្មភក់ទប់ជាជញ្ជាំងយ៉ាងមាំមួយ ដូចនៅគោបុរៈទី ៤ ដែរ ។ គោបុរៈទី ៣ នេះមានគោបុរៈកណ្តាល ថែវខាងឆ្វេង និង ថែវខាងស្តាំ និងមានបន្ទប់ ខាងឆ្វេង និង បន្ទប់ខាងស្តាំ ។

គោបុរៈទី ៣ គឺជាគោបុរៈដែលធំជាងគេ ដែលជា **ព្រះបរមរាជវាំង** សម្រាប់ព្រះរាជាស្នាក់នៅ នៅពេលដែលព្រះអង្គយាងមកប្រាសាទព្រះវិហារដើម្បីថ្វាយបង្គំព្រះអាទិទេព ។ នៅអមសងខាងគោបុរៈទី ៣ នេះមានអាគារចំនួន ២ ខ្នងប្រក់ក្បឿង ដែលជាកន្លែងសម្រាប់បូជនីយជនស្នាក់នៅ ។

គោបុរៈកណ្តាល មានឆ្លាក់ចម្លាក់យ៉ាងស្រស់បំព្រង ដែលឆ្លាក់លើផ្តែរ និង លើហោជាងប្រាសាទ ដែលក្នុងនោះគេឃើញមានរូបចម្លាក់ដូចតទៅ ÷

ទេវកថា «**ព្រះក្រឹស្ណៈសម្លាប់ដំរី គុវល្លយពីដ និង សត្វសិង្ហ**» ឆ្លាក់នៅចំកណ្តាលហោជាងនៃទ្វារដែលបែមុខទៅជើង ។ តាមរឿងដែលដំណាលនៅក្នុង **ភគវត្ត បុរាណ** បានឱ្យដឹងថា ថ្ងៃមួយនៅពេលដែល **ព្រះក្រឹស្ណៈ** និង **បលរម** ទៅកំសាន្តនៅភ្នំ **មធុរៈ** ហើយមុននឹងចូលប្រកួតចម្បាប់ ព្រះទាំងពីរព្រះអង្គបានឮសូរសម្លេងគង និងសម្រែកសត្វចេញមកពីទីលានប្រកួត ។ នៅពេលដែលពួកគេទាំងពីរស្ទុះចេញទៅមើល គេឃើញមានស្តេចដំរី **គុវល្លយពីដ** ដ៏ធំមួយកំពុងរារាំងផ្លូវចូល ។ ទ្រមាក់ដំរីបាន អុជអាលឱ្យដំរីឈ្លោះជាមួយព្រះក្រិស្ណៈ ហើយបន្ទាប់មកក៏ចាប់ផ្តើមមានជម្លោះយ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេង ។ ដំរីបានយកប្រមោយរបស់វាមកចាប់ព្រះគ្រិស្ណៈ ក៏ប៉ុន្តែព្រះគ្រិស្ណៈបាន

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

គេចរួចឱ្យផុតពីដំរី ។ បន្ទាប់មកព្រះក្រិស្ណៈបានយកដៃទៅចាប់កន្ទុយ ហើយបានអូសទាញដំរីនេះឱ្យឃ្លាតទៅឆ្ងាយ ។ នៅពេលដែលដំរីនេះចាប់ផ្ដើមសម្រុកចូលសារជាថ្មី ព្រះក្រិស្ណៈបានចាប់ភ្លុកដំរី ឬ ចាប់កន្ទុយ ដំរី ចាប់បោកទៅដី ហើយយកជើងរបស់ព្រះអង្គទៅកំទេចឧបស័គ្គទាំងនោះ ។ បន្ទាប់ពីគេដកភ្លុកដំរីនេះចេញមក ព្រះអង្គក៏សម្រេចចិត្តចូលទៅក្នុងឆាកដើម្បីប្រយុទ្ធ ។

នៅលើហោជាងនេះ គេឃើញមានព្រះក្រិស្ណៈ ដែលដៃខាងស្ដាំកាន់ជើងក្រោយរបស់ដំរី ហើយដៃឆ្វេងកាន់សត្វសឹង្ហមួយទៀត ។ ដំរី **គូវ្លយពីដ** ត្រូវបាន **កម្ពស** បញ្ជូនមកដើម្បីសម្លាប់ **ព្រះក្រិស្ណៈ** និង **បលរម** ។ ហើយសត្វមួយទៀត គឺសត្វសឹង្ហ ។ នៅលើផ្ដែរពីក្រោម គេឃើញមានទេវមួយអង្គកំពុងកាន់ព្រះខ័ន ដោយលុតជង្គង់លើក្បាលសឹង្ហមួយទៀត ។ គេឃើញមានសត្វប្រើសមួយងាកក្បាលមកក្រោយ ហើយឈរនៅខាងមុខសឹង្ហ និង ដំរី ។ នៅសងខាងកំពូលដើមឈើ គេឃើញមានទេវរូបកំពុងហោះលើអាកាសវេហាស៍ ។ នៅលើផ្ដែរគេឃើញមានទេវរូបមួយអង្គទៀតអង្គុយលើក្បាលសឹង្ហ ដែលកំពុងឈរលើជើងពីរយ៉ាងសង្ហា ។ ទេវរូបនេះអង្គុយលើកជង្គង់ម្ខាង ហើយដៃស្ដាំលើកព្រះខ័នបឈ្លួរឡើង ។ រូបចម្លាក់នេះ ត្រូវបានលម្អដោយរូបរុក្ខជាតិ ។

នៅចំកណ្ដាលហោជាងនៃទ្វារខាងជើង ផ្នែកខាងក្នុង គេឃើញមានរូប «**ព្រះក្រិស្ណៈគោវធ៌ន**» ដែលនៅចំកណ្ដាលនៃផ្ដែរ ។ តាមរឿងនិទាននៅក្នុង **ភគវត្ត បុរាណ** (X, 25) បានឱ្យដឹងថា បន្ទាប់ពីព្រះគ្រឹស្ណបានឈ្លោះជាមួយព្រះឥន្ទ្រ ព្រះឥន្ទ្រមានការខឹងសម្បារយ៉ាងខ្លាំងដោយសារមានគេមករំខានក្នុងការតាំងសីល ហើយបានជប់ជាពពក ដើម្បីបង្កើតឱ្យមានភ្លៀងផ្គរក្នុងគោលដៅកម្ទេចផែនដី និង ចក្រវាល ។ ព្យុះភ្លៀង និង ព្យុះទឹកកកព្រមទាំងរន្ទះ និងផ្គរលាន់បានធ្វើឱ្យព្រះគោ **នន្ទិ** សត្វគោ និងសត្វពាហនៈដ៏ទៃទៀតមានការភ័យខ្លាចយ៉ាងខ្លាំង ហើយរត់មកឱ្យព្រះគ្រិស្ណៈជួយ ។ ព្រះគ្រិស្ណៈបានប្រើវេទមន្តដើម្បីបឈ្លប់ និង ដាក់ទោសព្រះឥន្ទ្រ ដោយយកដៃម្ខាងដកភ្នំ **គោវធ៌ន** ហើយទ្រភ្នំនេះពីលើក្បាលក្នុងរយៈពេល ៧ យប់ ៧ ថ្ងៃ ដើម្បីការពារសត្វពាហនៈទាំងអស់កុំឱ្យ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

រងគ្រោះ ។ នៅពេលនោះ ព្រះឥន្ទ្របានទទួលស្គាល់ថាព្រះអង្គចាញ់ឫទ្ធិ ព្រះក្រិស្ណៈ ហើយបានតែងតាំងព្រះក្រិស្ណៈជា **គោវធិន** ដែលជាអាទិទេពការពារសត្វគោ ។ រូបចម្លាក់នៅលើហោជាងប្រាសាទ បង្ហាញព្រះគ្រិស្ណៈឈរក្រោមដើមឈើមួយយ៉ាងធំ ដៃឆ្វេងលើកឡើងលើកាន់ភ្នំ **គោវធិន** ដើម្បីការពារគោ និង ក្មេងគង្វាល គោឱ្យរួចផុតពីព្យុះភ្លៀង និង រន្ទះបាញ់ ។

ចំណែកឯចម្លាក់លើផ្តែរខាងក្រោមវិញ គឺជារូប «**ព្រះវិស្ណុជិះគ្រុឌ**»។ គ្រុឌឈរលើក្បាលរាហ៊ូ ដោយមានទេវរូបពីរព្រះអង្គលើកដៃឈរអមសងខាង ។ ព្រះវិស្ណុដែលមានដៃបួនឈរលើខ្នងគ្រុឌ ។ រាហ៊ូកាន់កម្រងផ្កានៅដៃទាំងពីរ ។

រូបចម្លាក់នៅលើហោជាងនៃទ្វារខាងកើត គឺ «**ព្រះគ្រិស្ណ:សម្លាប់សេះកេសិន**»។ តាមរឿងនិទាននៅក្នុង **ភគវត្ត បុរាណ** (X, 37) បានឱ្យដឹងថា **កម្ពស** បានពឹងឱ្យអសុរៈ **កេសិន** មកសម្លាប់ព្រះគ្រិស្ណៈ ។ អសុរៈកេសិនបានប្រែក្រឡាជាសេះដ៏ធំ ហើយបានបង្កើតឱ្យមានវិនាសកម្ម និង ភាពជ្រួលច្របល់នៅក្នុងហ្វូងគោ ។ ថ្ងៃមួយ សេះកេសិននេះបានដេញខាំ និង ដេញទាត់ព្រះក្រិស្ណៈ ។ ព្រះក្រិស្ណៈចាប់ជើងអសុរៈគ្រវី ហើយបោះទៅយ៉ាងឆ្ងាយ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

រួចព្រះគ្រិស្ណៈបានលូកដៃចូលមាត់សេះកេសិន ហើយពង្រីកដៃនេះឱ្យធំ ធ្វើឱ្យអសុរៈកេសិនថប់ខ្យល់ស្លាប់មួយរំពេច។ ឆាកប្រយុទ្ធនេះឆ្លាក់លើផ្ទៃផ្តែររាងត្រីកោណ ដោយមានព្រះក្រិស្ណៈកំពុងប្រយុទ្ធជាមួយសេះ **កេសិន** ដែល **កម្ពស** បញ្ជូនមកដើម្បីសម្លាប់ព្រះអង្គ ។ នៅជុំវិញរូបនេះ សិល្បៈករខ្មែរលម្អ ដោយក្បាច់ភ្ញីស្លឹកឈើគួរជាទីគយគន់ ។

នៅខាងក្រោមហោជាងនេះ មានផ្តែរដែលមានឆ្លាក់រូប «**ព្រះសិវៈ និង អរជុនកំពុងប្រយុទ្ធគ្នា**» ។ តាមទេវកថា **មហាភារតៈ** បានឱ្យដឹងថា **អរជុន** ត្រូវបាននីរទេសចូលក្នុងព្រៃជ្រៅ និងត្រូវឆ្លងកាត់នូវដំណើរផ្សងព្រេង និងវិញ្ញាសាររាប់មិនអស់ ដើម្បីត្រៀមខ្លួនជួបជាមួយនឹងព្រះសិវៈ ដែលប្រែក្រឡាជា **គតិ** ។ ដូច្នេះហើយទើបទេវកថានេះមានឈ្មោះថា «**អរជុន និង គតិ**» ឬ « **អរជុនគតិ**» ។ បន្ទាប់ពីបានចាកចេញពីបងប្អូនដើម្បីត្រេចចរក្នុងព្រៃ **អរជុន** បានទៅដីទីរហោស្ថាន ហើយបានស្ញឹងស្មាធយ៉ាងហ្មឹងម៉ាត់ ដើម្បីទទួលបាននូវកម្លាំងខ្លាំងក្លា ។ ឫសីឃើញដូច្នេះមានការភិតភ័យយ៉ាងខ្លាំង ហើយបានទូលថ្វាយ **ព្រះសិវៈ** ។ **ព្រះសិវៈ**បានប្រែក្រឡាជាព្រានព្រៃ **គតិ** ដែលរស់នៅតែក្នុងព្រៃបាញ់សត្វជាចំណីអាហារ ។ ពេលនោះ ស្រាប់តែមានខ្លាឃ្មុំមួយ ដែលមានកំណើតពីអសុរៈប្រុងនឹងលោតសង្គ្រប់លើ **អរជុន** ។ ពេលនោះអរជុនទាញព្រួញបាញ់ភ្លាមដើម្បីការពារខ្លួន តែ **គតិ** ក៏បានបាញ់ព្រួញក្នុងពេលតែមួយ ដើម្បីការពារ **អរជុន** ។ **អរជុន** បានប្រកែកជាមួយ **គតិ** ថា គឺ ព្រួញរបស់ខ្លួនដែលបាញ់សត្វខ្លាឃ្មុំនេះស្លាប់ ។ បន្ទាប់ពីការប្រកែកគ្នានេះ **ព្រះសិវៈ** និង **អរជុន** បានចាប់ផ្តើមប្រយុទ្ធគ្នា ហើយ **អរជុន** បានបាញ់អស់ព្រួញទិព្វដែលបាញមិនចេះអស់របស់ខ្លួន ហើយធ្នូក៏ត្រូវ **គតិ** យកបានទៀត ។ គូរបដិបក្សទាំងពីរបានចាប់ផ្តើមប្រយុទ្ធដៃទល់នឹងដៃ ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅពេលដែល **អរជុន** រឹតបំពង់ក **គតិ** គាត់មានអារម្មណ៍ថា មានភាពចុកចាប់ខ្លាំងជាងគូរប្រកួតរបស់ខ្លួនទៅទៀត ។ ការប្រយុទ្ធគ្នាមានសភាពខ្លាំងក្លា បែកផ្សែងបែភ្លើង ហើយអរជុនចាប់ផ្តើមមានអារម្មណ៍ ហាក់បីដូចជាប្រហោងក្នុងលែងមានជីវិត ។ តែអរជុននៅមានកម្លាំងគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីស៊ឹង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ស្វាធឃើញរូបព្រះសិវៈ (មហាទេវ) ក្នុងគោលដៅគោរពប្រណិប័តន៍ព្រះសិវៈ និង សុំឱ្យព្រះអង្គជួយ ។ **អរជុន** បានបំពាក់កម្រងផ្កាជូនព្រះសិវៈនៅក្នុងអារម្មណ៍របស់ខ្លួន តែស្រាប់កម្រងផ្កានេះធ្លាក់ចុះលើក្បាល់ **គតិ** ទេវិញ ។ នៅពេលនោះទើប **អរជុន** បានដឹងថា **គតិ** នេះ គឺជា **ព្រះសិវៈ** ។ **ព្រះសិវៈ** មានការពេញចិត្តចំពោះ **អរជុន** ដែលមានសេចក្ដីក្លាហាន និង មានការគោរពប្រណិប័តន៍ដល់ព្រះអង្គ ហើយបានប្រគល់ឱ្យអរជុននូវសព្វាវុធទិព្វមួយ ។

នៅកណ្ដាលហោជាងនៃទ្វារខាងជើង មានរូបចម្លាក់ «**ព្រះគ្រិស្ណៈសម្លាប់គោអារិស្តៈ**»។ តាមរឿងនិទាននៅក្នុង **ភគវត្ត បុរាណ** (X, 36) បានឱ្យដឹងថា **ព្រះគ្រិស្ណៈ** និង **បលរាម** បានទៅដល់ **វជៈ** មានអសុរៈដ៏ធំមួយបានប្រែក្រឡាទៅជាគោមួយយ៉ាងធំ និង មានស្នែងស្រួច ។ គោនេះបានជល់គាស់ដី ដែលជានិមិត្តរូបនៃការបំពារបំពានលើព្រះធមិ ដែលធ្វើឱ្យទាំងសត្វ ទាំងមនុស្សបានចាកចេញពីតំបន់នោះ ។ ព្រះគ្រិស្ណៈក៏បង្ខំចិត្តធ្វើអន្តរាគមន៍ ក៏ប៉ុន្តែអសុរៈក៏ងាកមកជល់ព្រះគ្រិស្ណៈ ។ **ព្រះគ្រិស្ណៈ** ក៏ចាប់ស្នែកគោជាប់ កាច់ក្បាលគោជល់ដី ដកស្នែង និង

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

សម្លាប់គោ **អរិស្ឋ** តែម្តង ។ នៅលើហោជាងបង្ហាញពី ចម្លាក់រាងត្រីកោណ ដែលលម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនារុក្ខជាតិ **ព្រះគ្រិស្ណៈ** កំពុងលើកគោ **អរិស្ឋ** បោះក្នុងលំហរអាកាស មុននឹងសម្លាប់គោនេះនៅលើដី ។ នៅក្រោមហោជាងមានផ្តែរដែលឆ្លាក់ទេវរូបដៃម្ខាងកាន់ព្រះខ័ន អង្គុយលើរាហ៊ូ ។

នៅលើទ្វារដែលបែមុខទៅទិសខាងត្បូង មានហោជាងដែលឆ្លាក់រូប «**យមរាជជិះក្របី**» ដែលបង្ហាញពីយមរាជ ដៃកាន់ព្រះខ័នកំពុងជិះក្របីអង្គុយនៅលើក្របី ដែលឆ្លាក់លើក្បាលរាហ៊ូ ។

នៅលើផ្តែរទ្វារខាងក្រោម មានចម្លាក់ «**ព្រះរាម ត្រលប់មកអាយុធ្យាវិញ**»។ តាមរឿង **រាមកេរ្តិ៍** ព្រះរាមបានសម្រេចត្រលប់មកផ្ទះវិញ ដើម្បីមកជួបប្អូនប្រុសរបស់ព្រះអង្គព្រះនាម **ភារតៈ** ។ **វិភិសនា** បានរៀបចំ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

រទេះទិព្វ **បុស្បុបក** ដែលអូសដោយសត្វហង្ស សម្រាប់ឱ្យព្រះរាមជិះ ។ **ព្រះរាម** **ព្រះនាងសីតា** និង **ព្រះល័ក្ស** ក៏ឡើងជិះរទេះទាំងអស់គ្នាដោយ មានស្តេចពានរ **សុគ្រីវ** និង កូនទ័ពស្វាឯទៀត **វិភិសនា** និង ទីប្រឹក្សារបស់គាត់មកជាមួយផង ។ នៅពេលដែលទាំងអស់គ្នា ឡើងជិះរទេះហើយ រទេះទិព្វ **បុស្បុបក** បានហោះឡើងកាត់ពពកដោយបញ្ចេញសម្លេងយ៉ាងខ្លាំង ឆ្លងកាត់ពីលើកន្លែងដែលព្រះរាមបានដើរផ្សងព្រេង ។ នៅពេលដែលពួកគេមកដល់អាយុធ្យា **ព្រះរាម** បានចូលទៅក្នុងទីក្រុងដែលព្រះអង្គនឹងត្រូវបានរៀបចំអភិសេកជាព្រះមហាក្សត្រ ។ នៅលើរូបចម្លាក់លើផ្តែរ យើងឃើញ **ព្រះរាម** អង្គុយជាមួយ **ព្រះលក្ស** កាន់ធ្នូ និង **ព្រះនាងសីតា** នៅលើរទេះមួយដែលមានសត្វហង្សបីកំពុងហើរ ។ រូបនេះជានិមិត្តរូបនៃរទេះទិព្វ **បុស្បុបក** ដែលហោះនាំ **ព្រះរាម** ទៅផ្ទះវិញបន្ទាប់ពីបានទទួលជោគជ័យក្នុង **ការប្រយុទ្ធនៅលង្កា** ។ រូបនេះដាក់បន្ទុបលើក្បាលរាហ៊ូ ដែលអមដោយបុរស និង ស្ត្រីម្នាក់ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

នៅលើហោជាងនៃទ្វារខាងក្នុងនៃទ្វារខាងត្បូង មានឆ្លាក់រូប «**ឧមាមហស្វរ**» គឺ រូបភាពនៃ **ព្រះសិវៈ** និង ព្រះនាង **ឧមា** ដែលមានឈ្មោះថា **បិវតី** ឬ **ទេវី** ដែលជាព្រះមហេសី ជិះលើគោ **នន្ទិ** ជាប្រធានបទដែលគេតែងតែជួបប្រទះជាញឹកញាប់ នៅក្នុងចម្លាក់លិបរបស់ខ្មែរ ។ ព្រះសិវៈត្រូវបានសិល្បៈករខ្មែរឆ្លាក់មានតែដៃពីរ ដៃមួយកាន់លំពែងមុខបី ឬ គ្រាប់ផ្គាំ ហើយដៃមួយទៀតកាន់ព្រះមហេសីរបស់ព្រះអង្គ ។ នៅក្នុងចម្លាក់លិបរបស់ខ្មែរ ព្រះនាងឧមាអង្គុយពីចំហៀងនៅលើគោ តែពេលខ្លះគេឃើញព្រះនាងបរគោដែរ ដែលមានដៃម្ខាងកាន់ផ្កាឈូក ។ មានដើមឈើមួយនៅគ្របពីលើព្រះនាង **ឧមា** និង **ព្រះសិវៈ** ដែលកំពុងជិះគោ **នន្ទិ** ។

នៅលើផ្តែរទ្វារខាងក្រោម គេឃើញមានរូបចម្លាក់ទេវរូបឈលើក្បាលសឹង្ហ ។ ទេវរូបអង្គុយលើកជង្គង់ម្ខាង ហើយដៃស្តាំកាន់ព្រះខ័ន ។ នៅសងខាងមានសឹង្ហមួយគូពាក់កម្រងផ្កាឈយ៉ាងសង្ហារ ។ នៅលើគែមទ្វារ គេឆ្លាក់ក្បាច់ផ្កាឈូក ហើយនៅខាងក្រោមមានរូបឫសីអង្គុយសំពះ ។

ថែវខាងឆ្វេង និង ថែវខាងស្តាំមានរាងចតុកោណកែង ហើយចុងរបស់វាចាក់ជិតដល់គោបុរៈតែម្តង ។ ថែវនីមួយៗត្រូវបានចែកចេញជាបន្ទប់បី ។ ជញ្ជាំងខាងក្នុងមានបង្អួចបី ដែលមានចម្រឹងថ្មចំនួន ៧ ។ នៅខាងចុងជញ្ជាំងមានទ្វារសម្រាប់បូនីយជនអាចចូលទៅកាន់បន្ទប់ចុងបំផុត ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

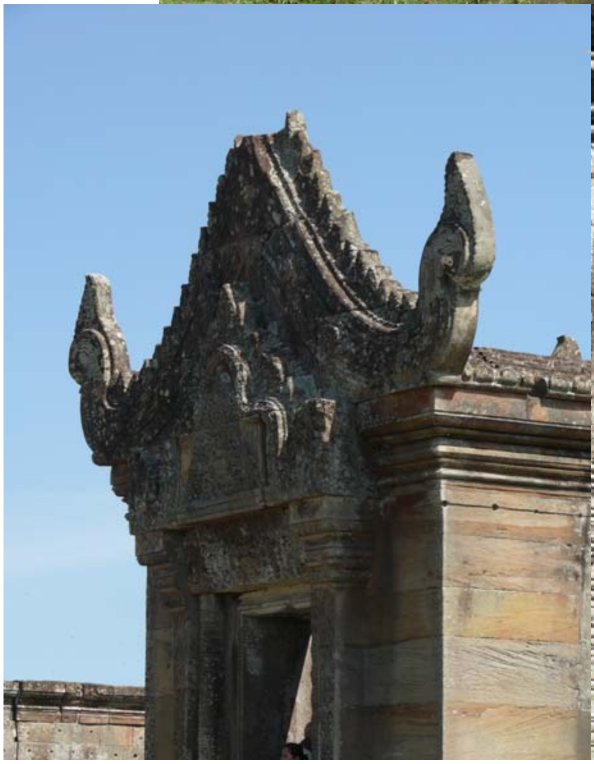

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

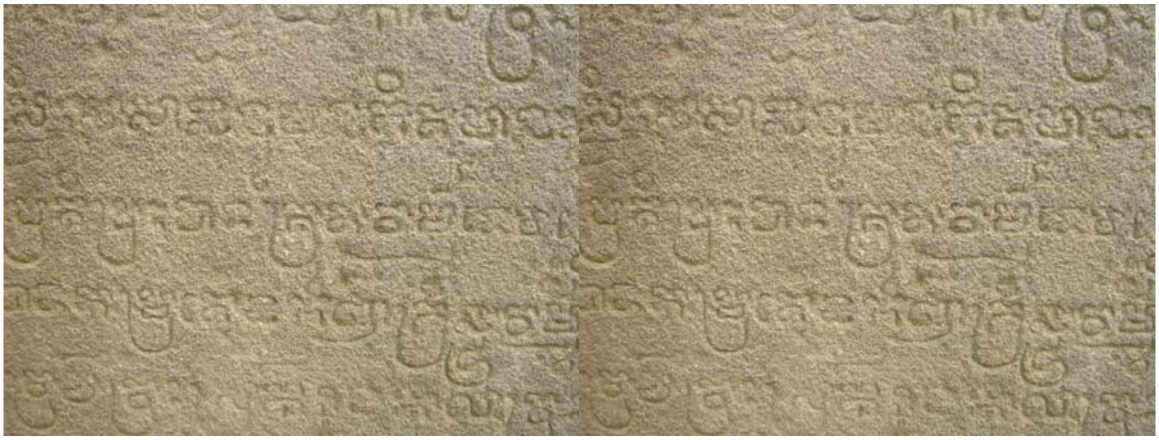

៣.១.៤.៣. ១. វិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ២

នៅទល់មុខព្រះបរមរាជវាំង មានព្រះលានដ៏ធំមួយ ដែលមានលក្ខណៈស្រដៀងនឹងព្រះលាននាគរាជនៅមុខគោបុរៈ ទី ៥ ដែរ ដែលប្រើប្រាស់ជាវិថីឆ្ពោះទៅកាន់គោបុរៈទី ២ ។ នៅខាងអមសងខាងវិថីនេះ នៅខាងក្រៅមាននាគរាជក្បាលប្រាំពីរមួយគូរ សណ្ធូកតាមបណ្ដោយនៃព្រះលាន និង ខាងក្នុងមានដាំបង្គោលសីមា ដូចវិថីដ៏ទៃទៀតដែរ ។

៣.១.៤.៤. គោបុរៈទី ២

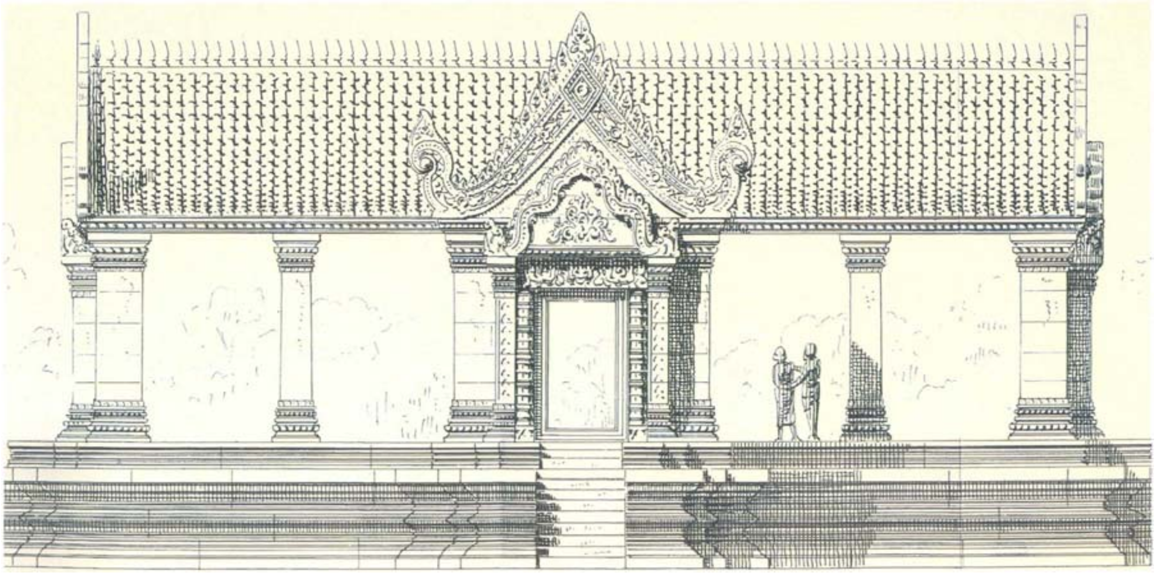

រូបគំនូរនៃគោបុរៈទី ២ ដោយលោក ហង់រី ប៉ារម៉ង់ទីយេ

នៅចុងវិថីនេះ មានជណ្តើរឡើងគោបុរៈទី ២ ដែលមានរាងជាកាកបាទ ។ នៅអមសងខាងគោបុរៈទី ២ មានសាល ដែលមានរាងជាកែង (ឬ អក្សរអ៊ិល (L)) ដែលសាងសង់ឡើងរបៀបជាថែវព័ទ្ធជុំវិញ ។ នៅចំកណ្តាលទីធ្លានៃគោបុរៈទី ២ មានប្រាសាទមួយយ៉ាងធំ ដែលគេហៅថា **ម៉ាន់ដាផា** (Mandapa) ដែលលោក **ហ្សក សឺដែស** យល់ឃើញថាគឺជា «*សិល្បៈនៃរចនាបថដើមសម័យអង្គរ ដែលមានឥទ្ធិពលខ្លះពីសិល្បៈនៃរចនាបថបាពួន*» ។

ក្រុមប្រាសាទទាំងនេះ មាន គោបុរៈកណ្តាល ថែវខាងឆ្វេង និងថែវខាងស្តាំ ប្រាសាទពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** និងសាលាធមិខាងឆ្វេង និងខាងស្តាំ ។ ផ្តែរភាគច្រើននៃគោបុរៈនេះ មានលម្អដោយក្បូរក្បាច់រចនាជារុក្ខជាតិ ដែលមានទេវរូបមួយអង្គអង្គុយលើរាហ៊ូ ឬ កល ដៃកាន់ព្រះខ័នលើកឡើងលើ ។

គោបុរៈខាងមុខ មានរាងកាកបាទ ដែលមានច្រកទ្វារចំនួន ៤ បែមុខទៅគ្រប់ទិស ។ ទ្វារខាងជើង និងខាងត្បូងមានបង្អួចពីរ ។ ចំណែកឯច្រកទ្វារខាងជើង និង ខាងត្បូងមានទ្វារពីរ និង មានបង្អួចមួយដែលមានចម្រឹងថ្មចំនួន ៥ ។ សាលកណ្តាលមានបង្អួចប្រាំមួយ លើជញ្ជាំងខាងជើង និង បង្អួចចំនួន ៤ ដែលមានចម្រឹងថ្មចំនួន ៥ នៅជញ្ជាំងខាងត្បូង ។ ទ្វារទាំងអស់នេះមានក្បូរក្បាច់រចនារុក្ខជាតិ ដែលមានទេវរូបមួយអង្គអង្គុយលើរាហ៊ូ ដោយដៃកាន់ព្រះខ័នលើកឡើងលើ ។ នៅលើបង្កោលសសរទាំងសងខាងមានសិលាចារឹកខ្មែរជំនាន់ព្រះបាទ**សូរ្យវរ្ម័នទី ១**។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

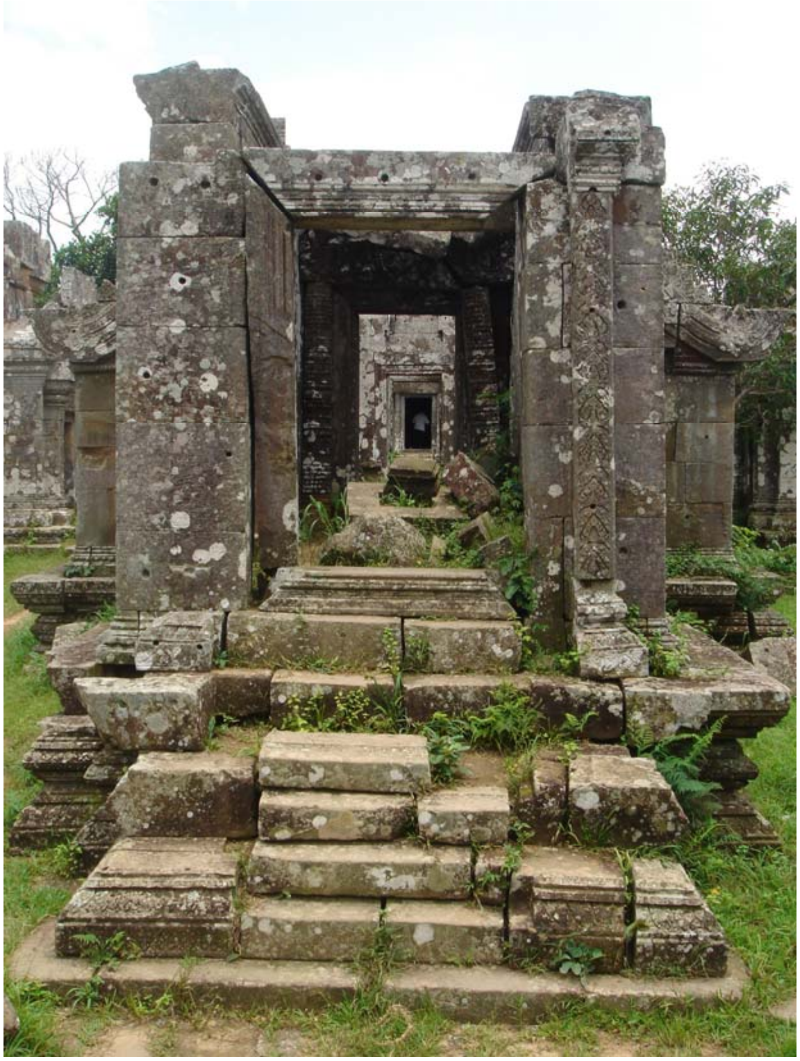

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ថែវខាងស្តាំ និង ថែវខាងឆ្វេង- មានរាងជាចតុកោណជាប់នឹងទ្វារខាងកើត និង ទ្វារខាងលិច នៃគោបុរៈខាងមុខ ដែលមានជញ្ជាំងគ្មានបង្អួច ។

ប្រាសាទពន្លា ម៉ាន់ដាផា មានរាងជាចតុកោណកែង ដែលមានទ្វារមុខ ។ ពន្លានេះមានបង្អួចបីនៅសងខាង ដែលមានចម្រឹងថ្ម ចំនួន ៥ ។ នៅកណ្តាលវិហារកណ្តាលមានសសរពីរជួរ ហើយមួយជួរមានសសរចំនួន ៤ ។ កម្រាលខាងក្រោមនៃវិហារកណ្តាលមានសភាពល្អស្អាតជាងកន្លែងដ៏ទៃទៀត ។ រូបចម្លាក់មានក្បូរក្បាច់ជារុក្ខជាតិ និង មានក្បាច់រាងជាផ្កាឈូក ។ **ម៉ាន់ដាផា** គឺជាស្ថាបត្យកម្មឥណ្ឌាបុរាណ ដែលជា **ពន្លា** ដែលមានសសរច្រើន សម្រាប់ជាទីសក្ការៈបូជារបស់សាសនិកជន ហើយដែលតភ្ជាប់ទៅនឹងប្រាង្គប្រាសាទកណ្តាល ។ គេប្រើប្រាស់ **ម៉ាន់ដាផា** សម្រាប់លេងភ្លេង រាំបន់ស្រន់ដល់អាទិទេព ឬ សម្រាប់រៀបចំពិធីខាងផ្នែកសាសនា ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

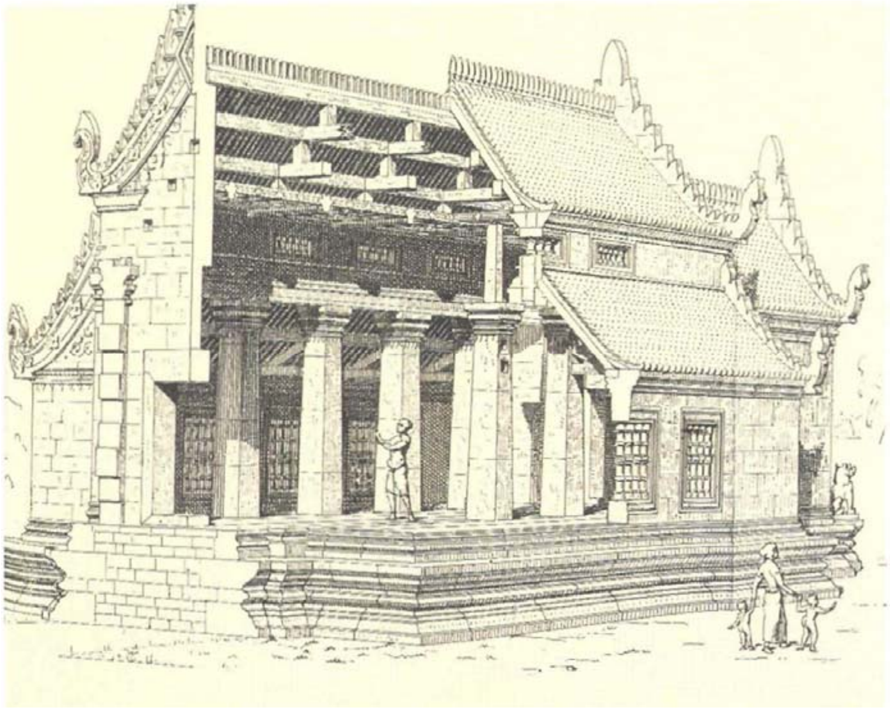

រូបគំនូរនៃ ម៉ាន់ដាផា ដោយលោក ហង់រី ប៉ារម៉ងទីយេ

៣.១.៤.៤.១. បណ្ណាល័យ

នៅខាងឆ្វេង និង ខាងស្តាំនៃប្រាសាទពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** តាមផ្លូវចូលគោបុរៈទី ១ មានបណ្ណាល័យចំនួនពីរទល់មុខគ្នា ដែលមានដំបូលប្រក់ក្បឿងបីជាន់ ដែលបុព្វបុរសខ្មែរជំនាន់ដើមប្រើប្រាស់ដើម្បីដម្កល់ទុកនូវគម្ពីរសាសនាសំខាន់ៗ ។ នៅលើហោជាងខាងក្រោម និង នៅលើផ្តែរនៃបណ្តាល័យខាងកើត (នៅខាងស្តាំដៃ) មានរូបចម្លាក់ «**ព្រះឥន្ទ្រជិះដំរីក្បាលបី**» ។ ចំណែកឯរូបចម្លាក់នៅលើហោជាង និងផ្តែរនៃបណ្តាល័យខាងលិច (នៅខាងឆ្វេងដៃ) ក៏មានរូបចម្លាក់ដូចនៅលើហោជាង និង ផ្តែរនៃបណ្តាល័យខាងកើតដែរ ។

៣.១.៤.៥. គោបុរៈទី ១

បន្ទាប់ពីចូលទៅក្នុងគោបុរៈទី ១ យើងឃើញមានប្រាង្គប្រាសាទមួយនៅចំកណ្តាលទីធ្លា ដែលនៅខ្ពស់ជាងគេ សម្រាប់ជា **និវេសនដ្ឋានរបស់ព្រះអាទិទេព** ដែលជាកន្លែងសក្ការបំផុតសម្រាប់លទ្ធិទេវរាជ ។ បន្ទាប់ពីការរៀបចំអភិសេក **សិវលិង្គ** រួចមក អាត្មន់ពិសិដ្ឋរបស់ព្រះរាជាបានទៅសណ្ឋិតនៅក្នុងសិវលិង្គនេះ ដែលជាតំណាងព្រះឥសូរផង និងជាតំណាងព្រះរាជាផង និងត្រូវគេយកទៅតម្កល់លើ ព្រះវិហារនេះឯង ។ ដូច្នេះ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ហើយទើបព្រះបាទ **យសោវរ្ម័នទី ១** បានរៀបចំកសាងប្រាសាទព្រះវិហារនេះឡើងនៅសតវត្សទី ៩ ដើម្បីឧទ្ទិសថ្វាយដល់ព្រះអាទិទេពភ្នំ គឺ**សិខរិស្វរ** ។ **សេវលិង្គ** នេះត្រូវដម្កល់នៅប្រាង្គកណ្ដាល ដែលគេចាត់ទុកថានៅចំស្នូលនៃចក្រវាល ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ក្រោយពីការធ្វើពិធីអភិសេក «**ពិធីទេវរាជ**» នេះហើយ ព្រះរាជាក៏មានឋានៈជា**ចក្រវាតិន** (ស្ដេចចក្រវាល) ដែលជាព្រះឥស្សរបែងភាគដែលមានអំណាចអាចគ្រប់គ្រង ទៅលើសព្វសត្វ ហើយបញ្ជារបស់ព្រះរាជា គឺជាបញ្ជារបស់អាទិទេព ។ ទីសក្ការៈបូជាចុងក្រោយនេះ មានគោបុរៈខាងមុខ **គទល័យ** ថែវខាងឆ្វេង ថែវខាងស្ដាំ និងគោបុរៈខាងក្រោយ ។

គោបុរៈខាងមុខមានរាងចតុកោណកែង ដែលមានទ្វារមុខ និង ទ្វារក្រោយ ។ ដំបូលពីមុនមានប្រក់ក្បឿង។ ជញ្ជាំងខាងជើងមានទ្វារបី ។ ទ្វារកណ្ដាលភ្ជាប់ទៅនឹងផ្លូវដែលនាំទៅដល់ផ្លូវខាងក្រោយនៃប្រាសាទកណ្ដាល **ម៉ាន់ដាផា** នៃគោបុរៈទី ២ ។ រូបចម្លាក់នៅលើហោជាង និង នៅលើផ្ដែរនៃទ្វារទាំងពីរ មានរូបទេវរូបលុតជង្គង់លើក្បាលរាហ៊ូ ។ គោបុរៈនេះមានបង្អួច ចំនួន ៤ ដែលមានចម្រឹងថ្ម ។ នៅតាមជញ្ជាំងខាងត្បូង មានទ្វារចំនួន ៤ ដែលអាចឱ្យគេឆ្លងទៅព្រះលាននៃ **គទល័យ** ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

គទលំយ គឺជាប្រាង្គប្រាសាទកណ្ដាល ដែលមានថែវព័ទ្ធជុំវិញ ។ ថែវព័ទ្ធប្រាង្គនេះភ្ជាប់ទៅនឹងប្រាសាទពន្លា **ម៉ាន់ដាផា** ដែលនៅខាងមុខទិសខាងជើង ។ ជើងទម្រនៃ **គទលំយ** និង **ម៉ាន់ដាផា** មានឆ្លាក់ក្បូរក្បាច់រចនាដូចគ្នា ។ ប្រាង្គកណ្ដាលនេះនៅមានសភាពល្អ តែពាក់កណ្ដាលប៉ុណ្ណោះ ។ មួយកំណាត់ខាងក្រោយបាក់បែកខ្ទេចខ្ទីអស់ហើយ នៅសល់តែគំនរថ្មកំពស់ជាងបីម៉ែត្រ ។ មួយកំណាត់ខាងមុខដែលនៅល្អមានទ្វារបី គឺទ្វារមុខខាងជើង ទ្វារចំហៀងខាងកើត និងទ្វារចំហៀង ខាងលិច ។ នៅលើហោជាងនៃទ្វារមុខទិសខាងជើងយើងឃើញមានរូបចម្លាក់ «**ព្រះសិវៈរាំ**» យ៉ាងសង្ហារ ។ **ព្រះសិវៈ** នេះ មានដៃចំនួន ១០ ។ ដៃស្ដាំពីរខាងលើលើកដៃសំពះពីលើក្បាល ។ ដៃស្ដាំពីរខាងក្រោមកាន់ដំបងមួយយ៉ាងវែង ដែលអាចជាស្នមុខបី ។ ក្នុងចំណោមដៃឆ្វេងរបស់ព្រះសេវៈ មានតែដៃបីប៉ុណ្ណោះដែលនៅសេសសល់ ចំណែកដៃពីរទៀតបែកបាក់បាត់ទៅហើយ ។ កាយវិការដ៏ចម្លែកនៃរូបចម្លាក់នេះ គឺព្រះសិវៈរាំនៅលើក្បាលដំរីមួយ ដែលមានក្បាលធំ ស្លឹកត្រចៀកឡើងបើកកំប៉ាង ហើយប្រមោយរបស់វាដាក់លើក្បាលរបស់រាហ៊ូ ដែលពាំកម្រងផ្កា ។ រូបចម្លាក់នេះអាចពិពណ៌នាពីទេវកថាពាក់ព័ន្ធនឹងព្រះសិវៈសម្លាប់ **គជសុរៈ** គឺជាអសុរៈដែលប្រែក្រឡាខ្លួនជាដំរី ។ នៅព័ទ្ធជុំវិញព្រះសិវៈ គេឃើញមានក្បូរក្បាច់រចនាតាមលក្ខណៈរុក្ខជាតិសម្រាប់លម្អហោជាង ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

នៅលើផ្តែរខាងក្រោម គេឃើញមានទេវរូបអង្គុយលើក្បាលរាហ៊ូ ដែលចាប់ជើងសត្វមករ ដែលបៀមសំណុំស្លឹកឈើមានមែកសាខា ដែលជាក្បាច់រចនាដ៏ប្រណីតលម្អ **ទវល័យ** នេះ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ថែវខាងឆ្វេង និង ថែវខាងស្តាំត្រូវបានសាងសង់ឡើង ដើម្បីភ្ជាប់ជញ្ជាំងនៃទ្វារខាងមុខ និង ទ្វារខាងក្រោយនៃគោបុរៈខាងមុខ ជាមួយនឹងជញ្ជាំងនៃទ្វារខាងមុខ និង ទ្វារខាងក្រោយនៃគោបុរៈខាងក្រោយ ។ កំពែងថែវនេះ ម្ខាងមានជញ្ជាំងបិទជិត ហើយម្ខាងទៀតមានទ្វារ សម្រាប់ចេញចូលទៅកាន់ **ភវាល័យ** ។ ហោជាង និងផ្តែរនៃថែវនេះមានរូបចម្លាក់ទេវរូបអង្គុយបឈ្លួជង្គង់ ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅលើទ្វារបញ្ឆោតទាំងបួនខាងនៃជញ្ជាំងខាងក្រៅជាប់នឹងទ្វារខាងមុខ និងទ្វារខាងក្រោយនៃគោបុរៈខាងមុខ និង គោបុរៈខាងក្រោយ ក៏មានរូបចម្លាក់ទេវរូបដែរ តែមានថែមក្បាលរាហ៊ូនៅពីក្រោមទេវរូបទៀត ។ ក៏ប៉ុន្តែ មានករណីលើកលែងចំពោះហោជាងនៃទ្វារជាប់នឹងទ្វារខាងជើងនៃគោបុរៈខាងមុខ គេឃើញមានរូបចម្លាក់នៃទេវរូបរាំកណ្តាលក្បាលនៃនាគរាជចំនួនប្រាំមួយ ។ ជញ្ជាំងខាងក្នុងនីមួយៗមានបង្អួចចំនួន ២០ តែគ្មានទ្វារ ឬ ជណ្តើរឡើយ ។ ដំបូលនៃថែវខាងឆ្វេង និង ថែវខាងស្តាំមានប្រក់ថ្មភក់រាងរួញអង្កាញ់ៗ ដូចជាក្បឿង ។ នៅលើផ្តែរនៃទ្វារបញ្ឆោតខាងក្រៅផ្នែកឥសាន្តនៃថែវ មានចម្លាក់ «**ព្រះគ្រិស្នៈបង្ក្រាបនាគរាជ កលិយ**» ដូចនៅគោបុរៈទី ៤ ដែរ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ផ្តែរនៅលើទ្វារខាងលិច នៅមានសភាពល្អដូចដើម ។ នៅលើផ្តែរនេះ គេឃើញមានរូបចម្លាក់ទេវរូបអង្គុយលើកជង្គង់ម្ខាង ដែស្តាំកាន់ព្រះខ័ន ហើយអង្គុយលើក្បាលរាហ៊ូ ដែលកាន់សំណុំផ្កា និងមែកឈើដែលខ្ជាក់ចេញពីមាត់មក ដែលជាក្បាច់លម្អផ្តែរ ដែលយើងឃើញជាញឹកញាប់ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

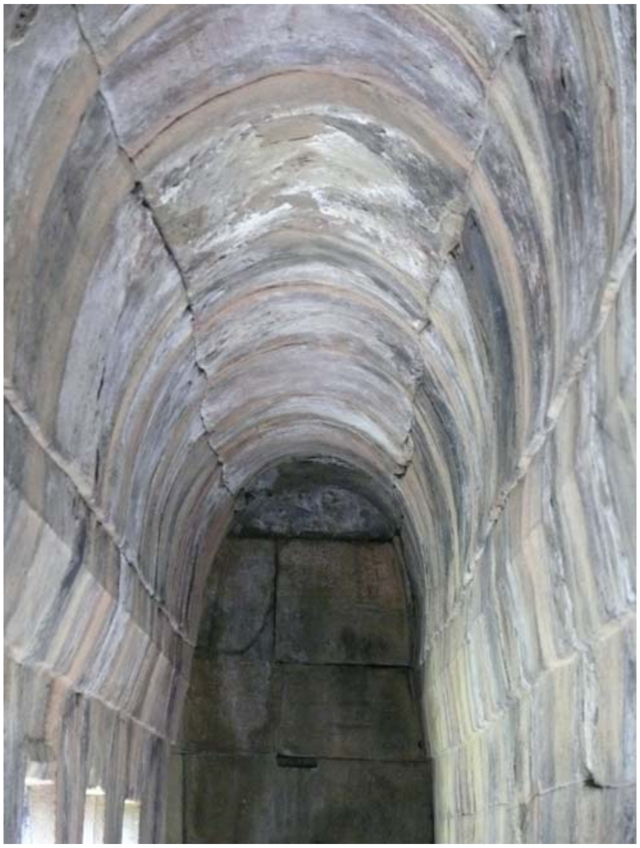

៣.២. ពយតាឌី

នៅខាងក្រៅកំពែងថែវព័ទ្ធជុំវិញ **ឥចល័យ** គេឃើញមានប្រាសាទពីរទៀតនៅអម ។ នៅពីក្រោយកំពែងថែវ **ឥចល័យ** មានព្រះលានថ្ម ដែលមានទំហំ ៤៤ ម៉ែត្រ គុណនឹង ៥០ ម៉ែត្រ ដែលមានជម្រាលឡើងលើ ។ គឺនៅកន្លែងនេះហើយដែលគេឃើញមានរានទេវតា និងកន្លែងសម្រាប់បន់ស្រន់ដល់តាឌី ដែលប្រជាជនយើងមានជំនឿថាមានអំណាចស័ក្តិសិទ្ធិក្រៃលែង ។ បើមើលទៅក្រោម យើងឃើញនូវវាលទំនាបខ្មែរយ៉ាងស្រស់បំព្រងគួរជាទីបេតី។ ទេសចរដែលឈរនៅលើថ្មត្រង់ **ពយតាឌី** មានអារម្មណ៍ថាហាក់បីដូចជាហោះនៅលើអាកាសវេហាស៍ដូច្នេះដែរ ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ឯកសារពិគ្រោះ

១- ឯកសារជាស្នាដៃនិពន្ធ

ក. ឯកសារជាភាសាខ្មែរ

១- ត្រឹង ងា (លោក): ***ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ (ពីដើមដល់ការបោះបង់ក្រុងអង្គរ)*** ភាគទី ១ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

២- ត្រឹង ងា (លោក): ***ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ (ពីការកសាងរាជធានីចតុមុខដល់ចុងរជ្ជកាលព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមុនីវង្ស)*** ភាគទី ២ គ្រឹះស្ថាន បោះពុម្ពផ្សាយអង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

៣- ត្រឹង ងា (អ្នកស្រី): ***អរិយធម៌ខ្មែរ*** គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ អង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

៤- ដេវិឌ ឆាណ្ឌលឺរ: ***ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ*** ចេញផ្សាយលើកទី២ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៥

៥- ម៉ៃណារ ហ្វីលីប ហ្វ្រេឌ្គ្លាសលីយេ: ***ទីក្រុងអង្គរ ជំហរអារ្យធម៌ខ្មែរ*** មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារស្រាវជ្រាវអារ្យធម៌ខ្មែរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៣

៦- មីសែល ត្រាណេ: ***វប្បធម៌ អារ្យធម៌ អង្គរបុរី ពីស.វ.ទី១ ដល់ ស.វ.ទី ៦ នៃ គ.ស.*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ

៧- មីសែល ត្រាណេ: ***ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃកម្ពុជា: អាណាចក្រចេនឡា (ស.វ.ទី៦ ដល់ ទី៨)*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ១៩៩៨

៨- មីសែល ត្រាណេ: ***ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃកម្ពុជា: អាណាចក្រភ្នំ (ស.វ.ទី១ ដល់ ទី៦)*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០២

៩- មីសែល ត្រាណេ: ***ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃកម្ពុជា: សង្គមខ្មែរក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៧*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៣

១០- មីសែល ត្រាណេ: ***វប្បធម៌ អារ្យធម៌ខ្មែរ: អំពីសាសនាខ្មែរតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ (សង្ខេប)*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៤

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

១១- មីសែល ត្រានេ: ***ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា: ចក្រភពកម្ពុជទេស ពីស.វ.ទី ៩ ដល់ ស.វ.ទី ១៣ នៃគ.ស.*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៦

១២- មីសែល ត្រានេ: ***មតិកវប្បធម៌មន- ខ្មែរ: តាមរយ:សិល្ប: និងបុរាណវិទ្យា ភាគ ១*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៦

១៣- មីសែល ត្រានេ: ***អំពីប្រភពវប្បធម៌ខ្មែរ*** ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៨

១៤- មីសែល ត្រានេ: ***ប្រាសាទភ្នំព្រះវិហារ: ស្ថាបត្យកម្មប្រាសាទបុរាណខ្មែរ*** សាកលវិទ្យាល័យ ន័រតុន ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៩

១៥- អាដេម៉ារ ឡឺក្លែរ: ***ប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសកម្ពុជា ចាប់តាំងពីសតវត្សទី១នៃគ្រិស្តសករាជមក*** បណ្ណាគារអង្គរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៤

១៦- ហ្សក គ្រោស្លីយេ: ***គំនូរខ្មែរទាំង ៧៦*** មជ្ឈមណ្ឌលឯកសារស្រាវជ្រាវអារ្យធម៌ខ្មែរ ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៣

១៧- ចាន់ ស៊ីម: ***សៀវភៅជំនួយស្មារតី សម្រាប់រៀនគូរ និង ចម្លាក់ដោយខ្លួនឯង*** ២ ភាគ ភ្នំពេញ គ្មានឆ្នាំ

១៨- ថាច់ ម៉ាន់ផាត និង កែវ សុគុន: ***អាទិទេពក្រុងអង្គរ*** ភ្នំពេញ គ្មានឆ្នាំ

១៩- មួង សគុណារី: ***នយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ច ក្នុងរាជ្យព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី១*** សារណាក្នុងការបំពេញយកបរិញ្ញាប័ត្របុរាណវិទ្យា សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទវិចិត្រសិល្ប: ភ្នំពេញ ឆ្នាំ ២០០៦

ខ. ឯកសារជាភាសាបរទេស

Angkor et dix siècles d'art khmer. Réunion des Musées Nationaux. Paris 1997, English version: Angkor and ten centuries of Khmer Art, National Galery of Art, Washington, 1997.

Aymonier, Étienne. *Le Cambodge,* 3 vols, Paris, 1900-1904; An English version: *The Khmer Heritage in Thailand*, translated by W.E.J. Tips, White Lotus Press, Bangkok, 1999.

Barth, August. *Œuvres*, vol. I, Paris, 1914.

— et Bergaingne, Abel. *Inscriptions sanskrites du Champa et du Cambodge,* Paris, 1885-93.

Bernon, Olivier de, 'A propos du retour des bakous dans le palais royal de Phnom Penh' in

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

Études thématiques 6, Renouveaux religieux en Asie, EFEO, Paris, 1997, pp. 33-58;
— 'Le Buddh Damnây', note sur un texte apocalyptique khmer' *BEFEO 81*, 1994, pp. 83-96;
— 'Note sur l'hydraulique théocratique angkorienne', *BEFEO 84*, 1997, pp. 340-348;
— 'Le plus ancien édifice subsitant de Phnom Penh: une tour ankorienne sise dans l'enceinte de Vatt Unnalom' *BEFEO 88*, 2001, pp. 248-60;

Bizot, François, (éd.) 'La consécration des statues et le culte des morts' in *Recherches nouvelles sur le Cambodge*, pp. 101-39, EFEO, Paris, 1994.

Bhattacharya, Kamleswar, *Les religions brahmaniques dans l'ancien Cambodge, d'après l'épigraphie et l'iconographie,* EFEO 49, Paris, 1961.

Boisselier, Jean, *Le Cambodge,* Paris, éd. Picard, 1966;
— *La statuaire du Champa,* EFEO, Paris, 1963;
— *Tendances de l'art khmèr: Commentaires sur 24 chefs-d'œuvre du Musée de Phnom Penh,* Presse Universitaires de France, Paris, 1956;
— *Studies on the Art of Ancient Cambodia,* Translated and edited by Natasha Eilenberg and Robert Brown. Reyum Publishing, Phnom Penh, 2008.

Briggs, L.P. *The Ancient Khmer Empire*, White Lotus Press, Bangkok, 1999.
— *The Genealogy and Successors of Sivacharya. Supression of the Great Sacerdotal Families by Suryavarman I.*

Chandler, David P., *A History of Cambodia,* Westview Press, Boulder, also Oxford UK, 1993;
— *The Land and People of Cambodia,* Harper Collins Publishers, New York, 1991;
— *Facing the Cambodian Past,* Silkworm Books, Chaiang Mai, 1996.

Clark, J. *Bayon: New Perspectives*, River Books, Bangkok, 2007.

Coedès, George, *Articles sur le pays Khmer,* EFEO, Paris, 2 vols, 1989 and 1992;
— *Les états hindouisés d'Indochine et d'Indonésie,* Paris, 1948, reprinted by Editions E. de Boccard, Paris, 1964; An English version: *The Indianized States of South-East Asia,* East-West Center Press, 1968.
— *Inscription du Cambodge*, 8 vols, EFEO, 1937-1966;
— 'Les stèles de Sdok Kak Thom, Phnom Sandak et Prah Vihar' BEFEO 43, p. 56ff. (APKh II, pp. 167-265);
— *Un Grand Roi du Cambodge—JAYAVARMAN VII*; traduit du français en cambodgien par Kromkar Choum Mao, Éditions de la Bibliothèque Royale, 1935.
— *Les peuples de la péninsule indochinoise: Histoire et civilisation,* Dunod, Paris, 1962; reprint, Cedoreck, 2001.

Coral-Rémusat, G. de, *L'Art khmer. Les grandes étapes de son évolution*. Études d'art et d'éthnologie asiatiques I, Paris, 1951 (2 ème édition).

Dagens, Bruno, *Les Khmers,* Les Belles Lettres, Paris, 2003;
— 'Étude sur l'inconographie du Bayon (frontons et linteaux)' *Arts Asiatiques,* 1969,

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

pp. 123-67;
— *Traités, temples et images du monde indien: Études d'histoire et d'archéologie; Articles rassemblés par M.-L. Barazer-Billoret et V. Lefèvre,* Institut Français de Pondichéry et Presses Sorbonne Nouvelle, Paris, 2005.

Dalsheimer, Nadine, *Les collections du musée national de Phnom Penh: L'art du Cambodge ancien,* EFEO, Paris, 2001.

Delaporte, Louis, *Voyage au Cambodge,* Librairie Delagrave, Paris, 1880; republié par Maissonneuve & Larose, Paris, 1999.

Dumarçay, Jacques, *Histoire architecturale du temple du Bayon.* PEFEO, 1973;
— 'L'hydrolique khmère' in *Angkor et dix sciècles d'art khmer*, pp. 93-100.

Finot, Louis, 'Dharmaçâla au Cambodge' *BEFEO 25,* pp. 417-22;
— 'L'Inscription de Preah Khan' *BEFEO 4,* pp. 672-5;
— 'L'Inscription d'Angkor' *BEFEO 25,* pp. 289-407;
— *L'origine d'Angkor,* Éditions de l'institut bouddhique, Phnom Penh, 1956.

Finot, Parmentier et Goloubew, *Le temple d'Içvârapura,* Mémoires archéologiques, EFEO, Paris 1926, translated by J.H. Stape, *A Guide to the Temple of Banteay Srei,* White Lotus Press, Bangkok, 2000.

Frédéric, Louis, *La vie quotidienne dans la péninsule indochinoise à l'époque d'Angkor (800-1300),* Hachette, Paris, 1981.

Giteau, Madelaine, *Iconographie du Cambodge post-Angkoréenne,* EFEO, Paris, 1975;
— *Histoire du Cambodge,* Didier, Paris, 1957;
— *Histoire d'Angkor,* Kailash Éditions, Paris, 1999.

Glaize, Maurice, *Les Monuments du Groupe d'Angkor*, Adrien-Maisonneuve, Paris, 1963; new edition 1993, entitled *Angkor.*

Goloubew, Victor, 'Le cheval Balaha' *BEFEO 27,* pp. 223-38;

Grenier, François, 'Chronique royale du Cambodge' *JA 18, 1871, pp. 36-85* and *JA 20, 1872, pp. 112-44.*

Groslier, Bernard P., *Angkor et le Cambodge au XVIe sciècle d'après les sources portugaises et espagnoles,* Pris, 1958; An English version: *Angkor and Cambodia in the Sixteenth Century According to Portuguese and Spanish Sources,* Orchid Press, Bangkok, 2006;
— *Indochine, carrefour des arts,* Albin Miche, Paris, 1961;
— 'Étude sur le temps passé à la construction d'un grand temple khmer' *BEFEO XXXV,* PP. 57-68;
— 'Inscription du Bayon' EFEO, Paris, 1973;
— 'Mélanges sur l'Archéologie du Cambodge' EFEO, Paris, 1997.

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

Guillon, Emmanuel, *Cham Art,* River Books, Bangkok, 2001;
— *The Mons, a civilization of Southeast Asia,* English translation from the French by James V. Di Crocco, The Siam Society, Bangkok, 1999;

Higham, Charles, *The Civilization of Angkor,* Weidenfeld & Nicolson, 2001.

Ishizawa, Yoshiaki and Marui, Masako, 'La découverte de 274 sculptures et d'un caitya bouddhiques lors des campagnes de fouilles de 2000 et 2001 au temple de Banteay Kdei à Angkor', *Arts asiatiques,* 57, 2002, pp. 206-17.

Jacob, Judith, *The traditional literature of Cambodia,* OUP, London, 1996;
— and Kuoch Haksrea, trans., *Reamker, The Cambodian Version of the Ramayana,* RAS, London, 1986;

Jacques, Claude. 'La carrière de Jayavarman II' *BEFEO 59,* pp. 205-20;
— 'L'emplacement d'Aninditapura & la carrière de Jayavarman II' *BEFEO 59,* pp. 193 -220;
— 'Les noms posthumes des rois dans l'ancien Cambodge' in *Fruits of Inspiration,* eds. Klokke, M and Erbert Groningen van Kooij. Forsten, 2001, pp. 1991-8;
— Angkor, Bordas, Paris, 1990.
— 'Études d'épigraphie cambodgienne. La stèle du Baphuon, K583', *BEFEO 63,* 1976, pp. 351-368;
— (ed.) *Études épigraphiques sur le pays Cham* de Louis Finot, Édouard Huber, George Coedès et Paul Mus, *EFEO,* Paris, 1995;
— and Michael Freeman, *Angkor, Citadels and Palaces,* River Books, Bangkok, 1997; French edition: *Angkor: Résidences des dieux,* Éd. Olizane, Geneva, 2001.

— and Lafond, P., *The Khmer Empire: Cities and Sanctuaries from the 5th to the 13th Century*. River Books. Bangkok, 2007.

Keo, Pich et Nicola Smith, *La Statuaire Khmère en Pierre: miniguide des principaux styles d'art khmer à travers les scultures,* Musée National du Cambodge, Phnom Penh, 1996.

Khin Sok, *L'annexation du Cambodge par les Vietnamiens au XIXe siècle d'après les deux poèmes du vénérable Batum Baramey Pich,* You Feng, Paris, 2002;
— *Histoire du Cambodge de la fin du XVIe au début du XVIIIe,* EFEO, Paris, 1995;
— *Le Cambodge entre le Siam et le Vietnam (de 1775—1860),* EFEO, Paris, 1991;
— *Chroniques royales du Cambodge (de Bana Yat à la prise de Lanvaek),* EFEO, Paris, 1988.

Khoo, James, (ed.) *Art and Archaeology of Fu Nan: Pre-Khmer Kingdom of the Lower Mekong Valley*, Orchid Press, Bangkok, 2003.

Khun Samen, *Prasat Preah Vihear,* Japan Printing House, Phnom Penh, 2008;
— *The New Guide to the National Museum Phnom Penh,* Printing House Ariyathoar, Phnom Penh, 2006.

Klairung Amratisha, *The Cambodian novel, a study of its emergence and development,* presented for

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia

the degree of Doctor of Philosophy of the University of London (School of Oriental and African Studies), 1998.

Leclère, A., *Cambodge: fêtes civiles et religieuses,* Imprimerie nationale, Paris, 1916;
— *Histoire du Cambodge*, Paris, 1914.

Le Bonheur, A. *Angkor: Temples en Péril*, Herscher, 1989

Lunet de Lajonquière, É. *Inventaire descriptif des monuments du Cambodge*, Tome I et II, Phnom Penh, 2003.

Malleret, Louis, 'L'archéologie du delta du Mékong: L'exploration archéologique et les fouilles d'Oc-éo.' Paris: PEFEO: XLIII-1, 1959;
— L'archéologie du delta du Mékong: L'exploration archéologique et les fouilles d'Oc-éo. Paris: PEFEO: XLIII-2. 1960
— L'archéologie du delta du Mékong: La culture du Fou-nan. Paris: PEFEO: XLIII-3. 1962
— L'archéologie du delta du Mékong: Le Cisbassac. Paris: PEFEO: XLIII-4. 1963.

Marchal, Henri, 'Kutîsvara' *BEFEO 37,* pp. 333-46;
— 'Le dégagement de Prasad Kok Po' *BEFEO 37,* pp. 361-78.

o'Naghten, Hedwige Multzer, *Les Temples du Cambodge: Architecture et Espace sacré,* Geuthner, Paris, 2000.

Parmentier, Henri, *L'Art khmer primitif*. Paris: PEFEO, 1927;
— *History of Khmer Architecture*. Eastern Art 3:141-179; 1931;
— Complément à l'art khmèr primitive. BEFEO 35, 1935;
— *L'art architectural Hindou dans l'Inde et en Extrême-Orient*. Paris: Van Oest, 1948.

Roveda, Vittorio, *Khmer Mythology,* Bangkok, 1997;
— *Preah Vihear,* River Books, Bangkok, 2000;
— *Sacred Angkor: The Carved Reliefs of Angkor Wat, photography by Jaro Poncar,* Thames Hudson (London) and River Books, Bangkok, 2002.

Sakar, H.B. *Cultural Relations between India and Southeast Asia Countries,* Delhi, 1985.

Sak-Humphry, Chhany, *The Sdok Kak Thom Inscription,* with assistance of Philip N. Jenner, The Editions of the Buddhist Institute, Phnom Penh, 2005.
Saveros Lewitz, 'Inscriptions modernes d'Angkor' *BEFEO 59,* 1972, pp. 101-21 et 211-49;
— 'Les inscriptions modernes d'Angkor Vat' *JA 260,* 1972, pp. 105-29;
— 'Texte en Khmer moyen: inscriptions modernes d'Angkor 2 & 3' *BEFEO 57,* pp. 99-126;

Saveros Pou, *Nouvelles inscriptions du Cambodge*, vol 1. EFEO, Paris, 1989;
— *Nouvelles inscriptions du Cambodge*, vols 2 et 3. EFEO, Paris, 1996;
— et Philip N. Jennar, 'Les Cpap ou 'codes de conduite khmère', *BEFEO 62,* 1975,

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

pp. 369-94.

Seidenfaden, Erick, 'Complément à l'inventaire descriptif des monuments du Cambodge pour les quatre provinces du Siam oriental' *BEFEO 22,* pp. 55-99;
Skilling, Peter, 'The advent of Theravâdin Buddhism to mainland South-East Asia' *JIABS, 20, 1,* 1997, pp. 93-107;
— 'Buddhism in Cambodia in the Early Period', Paper read to the EFEO in Phnom Penh, early February 1997.

Smitthi Siribhadra and Mayuree Veraprsert: *Lintels: a comparative study of lintels in Cambodia and Thailand.* Siam Commercial Bank, Bangkok, 1989.

Smitthi Siribhadra, Elizabeth Moore, Michael Freeman, *Palaces of Gods, Khmer Art & Architecture in Thailand,* River Books, London, 1992.

Snellgrove, D. *Angkor Before and After: A Cultural History of the Khmers*. Orchid Press. Bangkok, 2004.

Stern, Philippe, *Le Bayon d'Angkor et l'évolution de l'art khmer*; in Étude et discussion de la chronologie des monuments khmers. Annales du Musée Guimet, Biblio. De vulgarisation, 47. Paris; Paul Geuthner, 1923;
— *La transition de l'art pré-angkoréen à l'art angkorien et Jayavarman II*. In Études d'Orientalisme. À la mémoire de Raymonde Linossier publiées par le Musée Guimet. Paris; Ernest Leroux, 1932;
— Le style de Kulen; Décor architectural et statuaire. BEFEO. 38. 1938;
— *L'art du Champa. Étude d'art et d'éthnologie asiatique*. 3. Paris: Adrien Maisonneuve. 1946

Subhadradis Diskul, M.C. (editor and contributor), *The Arts of Srîvijaya,* UNESCO, 1986.

Tranet, Michel, *Sambaur-Prei-Kuk, monuments d'Içânavarman (615-28),* vol. 1, 1995-96, vol. 2, 1996-97, vol. 3, 1998-99, fianced by the Toyota Foundation and printed in Cambodia.
— 'Adhémard Leclère: Sa vie, ses travaux' *Seksa Khmer 7,* 1984, pp. 3-33;
— *L'origine de la civilization et de la religiosité khmères,* 1981;
— *Les proto-khmer du Cambodge,* 2001.

Vann, Molyvann, *Les cites khmères anciennes,* TOYOTA Foundation, Phnom Penh, 1999.
— *Cités du Sud-est asiatique: Le Passé et le Présent,* Thèse de doctorat en Architecture de l'université de Paris 8, soutenu le 25 juin 2008.

Woodward, Hiram W., 'Practice and Belief in Ancietn Cambodia: Claude Jacques' Angkor and the *Devarâja* question' *JSAS 3(2),* pp. 249-61.

Zhou Daguan (Chou Ta-Kuan), *The Customs of Cambodia*, Bangkok, 2001.

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

២- ឯកសារជាស្នាដៃទស្សនាវដ្ដី ព្រឹត្តបត្រ និង សារព័ត៌មាន

ក. ឯកសារជាភាសាខ្មែរ

១- កេរដំណែលខ្មែរ ទស្សនាវដ្ដីសិល្បៈ និង បុរាណវិទ្យា ឆ្នាំទី ១- លេខ ០១ មិថុនា- សីហា ២០០៩

ខ. ឯកសារជាភាសាបរទេស

Angkor: L'art khmer au Cambodge et en Thaïlande, in Dossiers Histoire et Archéologie, *No 125, mars 1988*.

Angkor: 200 km2 de temples et de palais: Études et techniques de restauration, in Dossiers d'Archéologie, *No 221*.

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

បណ្ឌិត ហង់ ជួន ណារ៉ុន

បណ្ឌិត **ហង់ ជួន ណារ៉ុន** បច្ចុប្បន្នជាអនុប្រធានប្រចាំការនៃឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ចជាតិ (ក.ប.ស.) និងជាអគ្គលេខាធិការនៃក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ ។

បណ្ឌិត **ហង់ ជួន ណារ៉ុន** បានសិក្សាសេដ្ឋកិច្ចអន្តរជាតិនៅ **សកលវិទ្យាល័យរដ្ឋគៀវ** (Kiev State University) នៅសាធារណៈរដ្ឋអ៊ុយក្រែន និង នៅ **វិទ្យាស្ថានរដ្ឋទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិនៃទីក្រុងមូស្គូ** (Moscow State Institute of International Relations)(MGIMO) ពីឆ្នាំ ១៩៨២ ដល់ឆ្នាំ ១៩៩១ ។ បន្ទាប់ពីបានទទួលសញ្ញាប័ត្រអនុបណ្ឌិត និង បណ្ឌិតផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចអន្តរជាតិនៅ **វិទ្យាស្ថានរដ្ឋទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិនៃទីក្រុងមូស្គូ** លោកបានធ្វើការក្នុងបេសកកម្មការទូត និង នៅស្ថាប័នស្រាវជ្រាវ ជាអ្នកវិភាគសេដ្ឋកិច្ច និងនយោបាយ ។ លោកធ្លាប់ធ្វើជាទីប្រឹក្សារបស់ធនាគារពិភពលោកប្រចាំក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ ។ នៅឆ្នាំ ២០០៤ លោកបានចូលរៀនក្នុងកម្មវិធីប្រតិបត្តិនៅសាលា **កេណេឌី** (JF Kennedy School) របស់រដ្ឋាភិបាលនៃសកលវិទ្យាល័យ **ហាវ៉ាដ** (Harvard University) និង នៅឆ្នាំ ២០០៨ បានទៅធ្វើកម្មសិក្សានៅ **សាលារដ្ឋបាលជាតិ** (ENA) នៅទីក្រុងប៉ារីស ។ នៅឆ្នាំ ២០០៧ លោកបានទទួលសញ្ញាប័ត្រជាន់ខ្ពស់ផ្នែកធានារ៉ាប់រងពី **វិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រងម៉ាឡេស៊ី** (MII) និង នៅឆ្នាំ ២០០៨ សញ្ញាប័ត្រជាន់ខ្ពស់ផ្នែកធានារ៉ាប់រងពី **វិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រង** (CII) នៃចក្រភពអង់គ្លេស ។ លោកជាសមាជិកនៃវិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រងនៃចក្រភពអង់គ្លេស (ACII) និង ជាសមាជិកនៃវិទ្យាស្ថានធានារ៉ាប់រងម៉ាឡេស៊ី (AMII) ផងដែរ ។

បណ្ឌិត **ហង់ ជួន ណារ៉ុន**ធ្លាប់កាន់តំណែងជាច្រើននៅក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ ដូចជា អ្នកសម្របសម្រួលស្រាវជ្រាវនៃក្រុមទីប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច និង ជាអនុប្រធាននាយកដ្ឋានទី១ នៃនាយកដ្ឋានថវិកា និងហិរញ្ញកិច្ច ។ បន្ទាប់មកលោកត្រូវបានតែងតាំងជាអគ្គលេខាធិការរង ទទួលបន្ទុកគោលនយោបាយ រួមមាន គោលនយោបាយហិរញ្ញវត្ថុ និង ហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈ អាស៊ាន ឧស្សាហកម្មហិរញ្ញវត្ថុ

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ការវិភាគគោលនយោបាយ ក៏ដូចជាទទួលបន្ទុកខាងចរចាជាមួយ មូលនិធិរូបិយវត្ថុអន្តរជាតិ និង ធនាគារពិភពលោក ។ លោកជាអ្នកនិពន្ធឯកសារគោលនយោបាយរបស់រដ្ឋាភិបាល និង សៀវភៅស្តីពីសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈកម្ពុជា ។

បណ្ឌិត **ហង់ ជួន ណារ៉ុន** សមាជិក និងប្រធានក្រុមប្រឹក្សាភិបាលនៃសហគ្រាសរបស់រដ្ឋមួយចំនួន ដូចជា **ក្រុមហ៊ុនជាតិធានារ៉ាប់រងបន្តកម្ពុជា** (Cambodia Re) **ទូរគមនាគមន៍កម្ពុជា** (TC) និង **អគ្គិសនីកម្ពុជា** (EDC) ក៏ដូចជាវិទ្យាស្ថានស្រាវជ្រាវ និងអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល (NGO) ដូចជា **វិទ្យាស្ថានបណ្តុះបណ្តាល និងស្រាវជ្រាវដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា** (CDRI) **វិទ្យាស្ថានគ្រប់គ្រងធនធានធម្មជាតិដោយមានការចូលរួមពីសហគមន៍** (CBNRMLI) និង **យុវតារាកម្ពុជា** (Youth Star Cambodia) ។

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh YouTube youtube.com/moeyscambodia

ស្នាដៃរបស់អ្នកនិពន្ធ

១- **Hang Chuon Naron**—*L'Économie du Cambodge: La lute pour le développement*, Phnom Penh, 2005

២- **Hang Chuon Naron**—*Essais économiques*, Phnom Penh, 2007

៣- **Hang Chuon Naron et Patrick Gilbert-Desvallons**—*Les finances publiques du Cambodge*, Phnom Penh, 2007

៤- **Hang Chuon Naron**—*Cambodia: Recent Macroeconomic and Financial Sector Development*, Phnom Penh, 2008

៥- **Hang Chuon Naron**—*Three Essays on Macroeconomic Management of Cambodia*, Phnom Penh, 2008

៦- **Hang Chuon Naron**—*Introduction to Insurance*, Phnom Penh, 2008

៧- **ហង់ ជួន ណារ៉ុន- ម៉ាក្រូសេដ្ឋកិច្ច** ភ្នំពេញ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ **ព្រះវិហារ** ឆ្នាំ ២០០៩

៨- **Hang Chuon Naron and Patrick Gilbert-Desvallons**—*Public Finance in Cambodia*, Phnom Penh: Preah Vihear Editions, 2009

៩- **ហង់ ជួន ណារ៉ុន** និង **ហ្ស៊ីលប៊ែ ដឺវ៉ាល់ឡុង- ហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈ** ភ្នំពេញ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ **ព្រះវិហារ** ឆ្នាំ ២០០៩

១០- **ហង់ ជួន ណារ៉ុន- ប្រាសាទព្រះវិហារ** ភ្នំពេញ គ្រឹះស្ថានបោះពុម្ពផ្សាយ **ព្រះវិហារ** ឆ្នាំ ២០០៩

ប្រាសាទព្រះវិហារ គឺជាស្ថាបត្យកម្មខ្មែរដ៏ល្អវិចិត្រគ្មានពីរក្នុងលោក ដែលមានលក្ខណៈជាប្រាង្គប្រាសាទច្រើនតភ្ជាប់គ្នាដោយវិថីក្រាលថ្ម និងជណ្តើរ សាងសង់នៅលើអ័ក្សប្រវែង ៨០០ ម៉ែត្រ ដោយឆ្លុះបញ្ចាំងតាមរយៈប្លង់ប្រាសាទ ចម្លាក់ក្បូរក្បាច់រចនា និងទំនាក់ទំនងទៅនឹងបរិស្ថានទេសភាពដ៏សែនអស្ចារ្យក្រៃលែង ។

ប្រាសាទព្រះវិហារ មានតម្លៃជាសកលលេចធ្លោ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីភាពពេញលេញរបស់ប្រាសាទ សភាពដើមរបស់ប្រាសាទ ស្នាដៃឯកកើតចេញពីទេពកោសល្យឆ្នៃប្រឌិតរបស់មនុស្សខ្មែរ តម្លៃស្ថាបត្យកម្មរបស់ប្រាសាទ និង ការតុបតែងលម្អ ដូចជាចម្លាក់ និងទេវកថាដែលពាក់ព័ន្ធ ។

ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ

ផ្លូវលេខ ៩២ សង្កាត់វត្តភ្នំ ខ័ណ្ឌដូនពេញ រាជធានីភ្នំពេញ កម្ពុជា

Phone: (855)23 722 664 Fax: (855) 23 427 798

ឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ចជាតិ

២០៨ អា មហាវិថីព្រះនរោត្តម ខ័ណ្ឌចំការមន រាជធានីភ្នំពេញ

Phone: (855)23 726 449 Fax: (855) 23 726 447

ISBN-9789995099022

9 789995 099022

fb.com/krou.moeys.gov.kh www.moeys.gov.kh youtube.com/moeyscambodia